

РК Ш6(29к)
А72

УКРАЇНА
ФІЛІЯ

Т.І В-ВО МАСА

**АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЕЗІЇ**

АНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Упорядкували

**ВАСИЛЬ АТАМАНЮК, ЄВГЕН ПЛУЖНИК,
ФЕЛІКС ЯКУБОВСЬКИЙ**

**Обкладинка й портрети
проф. ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО**

ТОМ I

**М А С А
1930**

Бібліографічний опис цього видання
вийшено в „Літопису Українського
Друку”, „Народовому репертуарі”
та інших післяницях Української
Книжкової Палати.

Київський Окріт № 2190.
Держтрест „Київ - Друк”.
1-ша друкарня, Сінна пл., 14.
З. № 964—1.000 — 23¹, арк.

Державна ордена Трудового
Червоного Прапора
Республіканська бібліотека
УРСР імені КПРС

ШЛЯХІІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ.

Нема потреби тайтися з тим, що українська поезія XIX століття великою мірою застаріла для сучасного читача. Навряд чи хто назве велику кількість поетичних творів минулого віку, що впливали б і сьогодні емоційно на більш-менш широкі групи читачів у будь-якій верстві суспільній. Щождо пролетаріату і близьких до нього верств радянської інтелігенції, то доведеться просто визнати, що психоідеологія їх зовсім відмінна від тих психоідеологій, що формували світогляди й літературні стилі минулого століття, а художнє значення більшості творів тих часів не настільки переростає колишні суспільні взаємини її інтересів, щоб можна було говорити про активне естетичне сприймання їх від сучасного читача.

Винятків з цього правила небагато, але зате винятки ці напрочуд яскраві, блискучі, надзвичайно важливі її актуальні і для нашої сучасності. Перший виняток, звісно, Шевченко, а наприкінці століття Іван Франко й Леся Українка, що з них останні двоє її датами своєго життя та творчості, а ще більше її значенням, розмахом, перспективами далеко сягнули вже на горах нового століття, нових суспільних формадій й позначили творчістю своєю переделень нашого сьогодні. Ці язазон безпосереднього впливу Ів. Котляревського, П. Куліша, Я. Щоголєва, О. Федьковича на сучасного читача, безшеречно, далеко вужчий, не кажучи вже про силу інших імен, що зберегли тільки історико-літературне значення.

Підходачи до поетів двохпланово—з погляду їх значення для своєї доби, тобто з погляду суро-наукового, історико-літературного й з погляду їх впливу на ті чи ті верстви сучасних читачів, насамперед пролетарських, можна б легко розподілити твори й навіть діліх авторів за дією ознакою на дві основних категорії: велику першу й невелику, хоч і дуже дікаву та значну, другу. Це було б зрозуміло й по-

трібно в написі історії літератури, в зв'язаніх з літературним матеріалом розвідках з історії громадського життя й у пристосованих до відповідних студій хрестоматіях. Антологія ставить собі трохи відмінне завдання: вона повинна дати читачеві не науковий матеріал, а показати йому живий розвиток літератури, допомогти йому не тільки вивчити ту чи ту добу, а й відчути її живчину, що бився активно й гаряче в творах поезії.

Наша справа—не просто назвати й показати окремі заспиртовані тканини з умерлих і розкладених уже психоідеологічних організмів, а й про самі організми, про їх народження, розвиток і смерть у постійній діалектичній зміні, якесь уявлення читачеві дати. Антологія повинна говорити про живе чи про те, що було живим, але не про мертвє.

Тому й у вступній статті доводиться проголосити, як провідну принципову позицію, війну й проти тих передостанніх, передмарксистських метод літературних, що, намагаючись розглядати в сю літературу українську як єдиний абсолютний недіялектичний у своїх процесах розвитку організм, найбільше прислужилися до того, що вся минула література почала в очах читадельних скидатися на велике кладовище, а історія її на вивчення написів на цвинтарних хрестах. Насамперед одкидаємо всі рештки народницької «науки» про літературу, що базувалася на славнозвісних теоріях про «безбуржуазність» української нації й про розвиток єдиної, од початку до кінця поступової, суспільно-актуальної «мужицької в найкращому розумінні дього слова», за давнім, ще 1904 р., висловом С. Ефремова, літератури. Ці теорії вражают не лише своєю крайньою реакційністю, відбиваючи надіоналістичний світогляд української буржуазії але й просто роблять неможливою будь-яку орієнтацію в минулих явищах української літератури, не дають у руки дослідника ніякого пляну, крім пляну цвинтарного й лишають перед ним безрадісну перспективу—сухого гелертерства, нанизування фактів, дат, імен і цитат, не усвідомлюючи їх, не зв'язуючи їх між собою, не координуючи ніякою спільною методологічною ідеєю.

Мало придатна до цього й формалістична метода, що ось тепер тільки в нас перед очима пускає коріння в українському літературознавстві. І ця антидіялектична «іманентна» метода не дає нам змоги бодай уявити собі, як і чому жили і вмирали ті чи ті літературні течії, твори, або навіть їх окремі елементи—ті чи ті засоби композиції, ті чи ті ритмічні ходи, способи римування, інструментування тощо.

I.

Виходачи в нашій спробі не наукового нарису історії української поезії (це неможливе в межах передмови до антології та її не викликається її завданням), а ескізної групи зарисів літературних ліб і постатів, що в ці доби діяли, з засад марксистського літературознавства, ми все ж повинні спинитися коло самої таємниці народження й розвитку української поезії, коло специфічних особливостей її еволюції. Адже треба визнати емпіричний факт переваги селянських мотивів певному періоді розвитку української поезії, витлумачити його, а заразом зірвати з поезії цього періоду ту «мужицьку в найкращому розумінні» народницьку машкару, що раз-у-раз заважає дослідникам і читачам розпізнавати справжнє обличчя поезії в усій її мінливості, в стиканні протилежних класових інтересів.

Ми маємо факти такого порядку, наприклад, як приписування від сучасників деяких творів Афанасьєва-Чужбинського Т. Шевченкові. Протилежність світоглядів двох поетів, не кажучи вже про непорівняну різницю хисту, не вражала сучасників їх так, як одразу вражає нас, як вражала вона й самого Шевченка, автора таких справді вбивчих з усіх поглядів рядків про свого літературного «колегу»:

«Я знаю, его, как самого неистового и неистощимого стихотворца, но не знал скрытого механизма, которым приводилось в движение это неутомимое вдохновение... Пружина эта была шипящий самовар... Когда я рассмотрел приятеля поближе, то оказалось, что он, собственно, не самовар велел подавать, а велел подавать вдохновение, или пружину, приводящую в действие эту таинственную силу... Я прежде удивлялся, откуда, из какого источника вытекают у него такие громадные стихотворения, а оказалось, что ларчик просто открывался».

Хоч у Шевченка були особисті, правда, цілком слушні мотиви бути незадоволеним з Чужбинського, який не повертає йому позичені гроші тоді, коли Шевченко опинився в скруті, а Чужбинський був пристойно забезпечений, проте ці мотиви, певна річ, не послаблюють правдивости в'їдивої характеристики типового для тих часів «нутряного» поета, недбалого до культури віршу. Не дарма ж Шевченко далі його називає «вторым Тредьяковским»—гостро, хоч може й не зовсім справедливо щодо Тредьяковського, якому бракувало якраз не культурності й сумлінності, а природнього хисту.

Не випадкові ж, а головні в усій характеристиці Чужбинського її ці рялки, що накреслюють уже неперейденну межу між обома поетами:

VIII

«Прошлой зимой в фельетоне «Русского Инвалида» вижу на бесконечных столбах бесконечное малороссийское стихотворение, по слухаю, не помню по какому именно имени слушаю, помню только, что отвратительная и подлая лесть русскому оружию. Ба, думаю себе, не мой-ли это приятель так отличается? Смотрю, действительно он, А. Чужбинский. Так ты, мой милый жив и здоров, да еще и подличать научился. Желаю тебе успеха на избранном поприще, но встретиться с тобой не желаю». ¹⁾

Для нас має велике значення не завжди разючо цомітна, але послідовна робота Шевченкова щодо відмежування від своїх літературних сучасників і попередників, яку він після дуже коротких і марних надій на контакт із ними, провадив протягом цілого життя. На тому щаблі суспільної свідомості, що був базою світогляду Шевченкового, не міг він, звісно, в усій тій системі антагонізмів літературних, що утворювалася навколо його, вбачати послідовне діяння клясового чинника. Шевченкові властиво було пояснювати протилежність того чи того автора його, Шевченковому світогляду, моральними моментами, як у даному випадку з Чужбинським: «Подличать научился»— в той час, як Чужбинський просто послідовно, щоправда, досить примітивно й брутально, як поет справді «нутряний» з малорозвинутим стилем, відбивав інтереси своєї кляси. Це не зменшує ніякою мірою виразності й чіткості Шевченкової клясової позиції в ставленні до тогочасної української поезії.

Конфлікт Шевченко — Чужбинський є конфлікт Шевченка по всіх лініях ідеологічних і стилістичних з усім літературним оточенням, з якого він вийшов, а відтак і з усім тогочасним читачівським оточенням, з тою дрібношанською інтелігенцією, що породжувала Чужбинських і воліла до певного часу бачити на чолі своєї літературної школи Тараса Шевченка. Тим то особливо цікавий момент нерозуміння Шевченка від суспільства, від читачів і письменників, які, звичайно, не через непорозуміння, не через обмежений літературний розвиток чи ще через що інше, а тільки внаслідок певної клясової детерміновості свого світогляду не могли охопити Шевченка в цілому, а брали з його тільки те, що якоюсь мірою могло розчинитися в світогляді й літературних стилях цієї верстви. Тим то неперейденне, з нашого ї з Шевченкового погляду, провалля між Шевченком і Чужбинським переходили. Тим то можна було плоди «нутряного» надхнення велико-

¹⁾) Твори Тараса Шевченка т. IV Журнал, УАН—ДВУ, 1927, стор. 32—33. Цитуємо за сучасним російським правописом.

державного російського поета, що інколи — не завжди — вдавався й до «малоросійського» віршування, приписувати першому антисамодержавному й першому, хто мав би право назвати себе справді українським, а не «малоросійським», — з поетів.

Конфлікт Шевченко — Чужбинський є в такій же мірі конфлікт Шевченко — Гулак-Артемовський, Шевченко — А. Метлинський, Шевченко — Котляревський. Шевченкові було зрозуміле те, що замазала пізніше народницька критика; він відчував певну содіальну диференціяцію і в межах літератури з селянською тематикою.

«Прочитали собі по складах «Енеїду» та потинялись коло шинку — та її думають, що от коли вже ми розпізнали своїх мужиків. Е ні, братіку, прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співають, як вони говорять між собою, шапок не скидаючи, або на дружньому бенкеті, як вони згадують старовину і як вони плачуть, неначе справді в турецькій неволі або у панського магнатства кайдани волочать — то тоді й скажете, що «Енеїда» добра, а все-таки сміховина па московський кшталт.

...Покійний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до язика, бо може його не чув у колисді від матері, а Г.-Артемовський хоть і чув, так забув, бо в пани постригся. Горе нам! Безуміє нас обуяло з отим мерзеним і богу противним панством!»

Це є дальші прокльони Шевченкові на адресу «мужів мудрих учених», що «проміняли рідну матір на п'яніцю непотребну» звучать так, що, мабуть, не просто якусь невправність мовну закидає Шевченко Основ'яненкові й Гулакові-Артемовському. Та її навряд чи можна зробити серйозні закиди щодо мови. Тут Шевченко, очевидно, в площині содіальних, а не лінгвістичних міркувань твердить про «чужу народові» мову.

І можна сказати, що «Котляревщина», як певна течія, що появляла себе в травестії, бюрлескові, в різноманітних «перелицовуваннях», або, мовляв Шевченко, в «сміховині па московський кшталт», а так само й особливо дрібнопанська романтика — були для Шевченка з одного боку певним ґрунтом, а з другого величим гальмом, що, поборюючи його опір, рухався він вперед.

Конфлікт поета з суспільством і з його літературою є. Не ліквідують цього конфлікту усі життєві зустрічі, товаришування з окремими представниками поміщицької інтелігенції, спільні інтереси коло чарки та й не тільки коло чарки з «мочемордами» і їм подібними, пі

X

«тень и зяцько роскошної мастерской» Брюллова, ні «Кирило-Методіївське» братство, ні навіть приймання поета в панських палацах, як генія й пророка, ні целування «священої» руки поетової, як то зробила була письменниця Ганна Барвінок.

«Мужицькій» тематиці в панській літературі знає ціну Шевченко так само, як він знов справжню клясову ціну тим панам уже до певної міри «хлопоманського» типу, що їх він увічнив в одьому образі:

У світі ходить між панами,
І п'є горілку з мужиками,
І вольнодумствує в шинку:
Отут він ввесь, хоч надрукуй.

Не тільки Петра Скоропадського, «щирого пана, потомка гетьмана, дурного й презавзятого патріота» можемо ми відігнати в цьому вірші, названому ініціалами П. С., а й дікий соціально- побутовий тип, куди ввійшло деяло й від «мужів мудрих учених». Чим, наприклад, не підійшов би до цієї характеристики хоча б отої «приятељ» Шевченків невдаха-гусар Віктор Забіла, якому тяжко не повелося в справах кохання. Ачей до кінця життя топив своє горе в алькоголі, не цурячись і селянських христин та поминок, мало дбаючи за свої господарські інтереси й бувши через те як на ті часи мало не «ідеальним» паном для своїх кріпаків. Віктор Забіла серед інших способів вилити своє горе не гребував і писанням солоденьких сентиментальних українських віршиків, доволі примітивних і на ті часи, тому й був канонізований від народницької критики, як поет український. Його вірш «До Шевченка» таки добре показує, що, коли в цих двох поетів і були якісь спільні інтереси, то вони не виходили за межі інтересів кулінарних, особливо ж алькогольних. Дивно читати, що в вірші поета до поета не натрапляємо майже нічого, крім переліків «борщу, ковбас, вареників, літівки, сенъхи, чехонії, скумбрійки», згадок про «сметанку, хрінок» тощо. Поет поетові нічого поза тим розповісти не міг. А той поет, що міг на те відповісти?.. Так чи так, певна річ, усе де було матеріалом Шевченкові для кращої одінки дрібнопанської інтелігенції й орієнтації в її літературі.»

«Доброго пана» викрито. Шевченко не відлюдок, не аскет. Він— товариська людина. Але за тими «літівками й скумбрійками», під дзенікіт велихів на пошану нової сили в літературі «добрих панів», уже спалахують ті думки, що пізніше прогримлять, мабуть, несподівано для багатьох «добрих» і «вольнодумних» панів.

...Кругом паскуда!
Чому ж його не так зовуть?
Чому на його не плюють?
Чому не топчуть? Люди, люди!

Майстерня Брюллова... Пишний квітник великопанського мистецтва і Шевченко—досконалій майстер того квітника, навіть шукач, новатор у малярстві. Але хіба Шевченкові досить бути новатором, хіба задовольниться він, коли не знайде тих сполучень фарб і композицій, що відіб'ють усе потрібне йому, бунтареві, виразникові всього горя, кризису, крові й ненависті, що ними живуть пригноблені маси?! Таких форм малярських Шевченко не знаходить. Брюлловська майстерня лишається йому чужою, поет перемагає художника. І геть пізніше протинається зойк, повний гіркої іронії над власною долею, над трагедією роззвоєння маляра й поета.

«Перед его (Брюллова—Ф. Я.) дивными произведениями я задумывался и лелеял в своем сердце своего слепца Кобзаря и своих кровожадных гайдамаков. В тени его изящно-роскошной мастерской, как в знойной дикой степи Надднепровской, передо мною мелькали мученические тени наших бедных гетманов. Передо мной расстилалась степь, усеянная курганами. Передо мной красовалась моя прекрасная, моя бедная Украина во всей непорочной меланхолической красоте своей. И я задумывался, я не мог отвести своих духовных очей от этой родной чарующей прелести. Призвание и ничего больше». ¹⁾

А «Кирillo-Методіївська» громадська думка, що вже глибше розуміла Шевченка, ніж розуміли його ті, кого репрезентували поети типу Чужбинського й Забілі, сама визначала межі приймового й неприймового в творчості Шевченковій, сама проголосувала устами історика й поета Миколи Костомарова (Ієремії Галки):

«Муза Шевченка раздирава завесу народной жизни. И страшно, и сладко, и больно, и упоительно было заглянуть туда!!! Тарасова муза прорвала какой-то подземный заклеп, уже несколько веков запертый многими замками, запечатанный многими печатями». ²⁾

Куліш намагався отої таки принадний, але страшний для нього, як і для Костомарова, «хаос» Шевченкової творчості спрямувати в певне річніще, організувати його, підпорядкувати його певному пля-

¹⁾ Там само, стор. 31.

²⁾ «Основа», 1861, квітень, стор. 49.

XII

нові, що народжувався в процесі виэрівання в ідеології кирило-методіївців, особливо Куліша й Костомарова, (попри всі суперечки між ними) концепції буржуазно-національного світогляду. Куліш, намагаючись уперто накинути Шевченкові певний плян і ідеологічної й стилістичної роботи, втручається в його «поетичне господарство», розглядаючи творчість Шевченкову, як потенціяльне приналежні втілення всенародних ідей, як можливий відбиток тої буржуазної національної ідеї, що зовсім невластива була дрібношанській літературі й що її першим, доволі виразним представником був сам Куліш. Шевченко уявляється Кулішеві, очевидчаки, як поет, що цілком пасував, чи міг пасувати до того ідеалу соціального, що був підвалиною й надіональних теорій Кулішевих:

«Само собою разумеется, что не пролетариями должны были быть отпущены на волю просвещенные до известной степени крестьяне, а такими хозяевами, из которых каждый образовал бы самостоятельную школу грамотности ремесленной и земледельческой культуры». ¹⁾

Цілком конкретне уявлення про капіталістичний розвиток сільського господарства на базі міщанських глатайських господарств. З цього всі висновки ідеологічні, цілком послідовні, і щодо просвітительства—основи буржуазного народянства, і щодо буржуазного трактування національної ідеї. Ніяких суперечностей, в яких плуатаються її досі буржуазні дослідники Куліша, що випливали вібіто з особливостей його вдачі, нема. Пізніше відчутий від Куліша конфлікт між ним і Шевченком не є якась несподівана образа «гарячого Куліша» пам'яті Шевченковій, а цілком послідовне визначення тої непримиреності психо-ідеологічного спрямовання двох поетів, що позначала, попри всі спроби Кулішеві перекинути міст між ними, і всю їх попередню роботу. Шевченко виступив не як виразник інтересів цивілізованих заможних земельних власників, а як речник бунту селянської бідноти з неясними, утопійними, але цілком категоричними уявленнями про содіялізм, осягнутий через криваву боротьбу. Щодо Кулішевого конфлікту з суспільством, з його оточенням, про те мова буде згодом.

Тимчасом нас обходить Шевченків конфлікт. Він загострився до краю, коли поет, опинившись на засланні, гостро відчув свою самотність. Прикметно, що простягнутої колись дружньої руки Кулішевої, ані його порад, критичних вказівок і ідеологічних від, пропонованих

¹⁾ П. Куліш. Воспоминания Н. И. Костомарове, «Новь», 1885, т. IV, № 13, стор. 67.

Шевченкові, не згадав тоді поет. Він, очевидно, просто не відчував їх конкретності, бо був уже на протилежному, до Кулішевого, по-лосі суспільної свідомості.

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я «Кобзаря»,
А їм неначе рот зашпто:
Ніхто й не гавкне, не лайнє,
Неначе й не було мене!

Мені, було, аж серде мліло,—
Мій боже миць, як хотілось.
Щоб хтонебудь мені сказав
Хоч слово мудре, щоб я знат
Для кого я пишу, для чого,
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?

Кінчається цей вірш рідким щодо сили в світовій поезії, повним розпачу, сказав би я, істеричним зойком індивідуалізму:

В дуlevину себе закуй,
Гарненько богу помолися,
А на громаду хоч наплюй—
Вона капуста головата!
А втім—як знаєш, пане-брате:
Не дурень—сам собі міркуй!

То ж бо то є, що Шевченко не зміг навіть у цих рядках закувати себе в дуlevину, що вийшов у нього гімн індивідуалізмові надто вже трагічний—такий, що сам внутрішньо заперечує будь-який нахил Шевченка до індивідуалізму. Та більшої, як у Шевченка, содіяльної громадської вдачі поета важко й уявити!

Ми добре знаємо, що індивідуалізм, замикання творчого індивідуума від суспільства, то є ділковита фікція. Коли щось подібне до цього спостерігаємо, це свідчить про розлад з даним суспільством цілої групи, чи то відсталішої, чи то поступовішої від нього. Це можуть бути елементи іншої класи або й поступовіші чи відсталіші верстви основної класи. Поет-індивідуаліст може в таких випадках стати тільки за речника отакої суспільної меншості і, звісно, ніколи не може бути він речником тільки своєго власного надхнення й творчої іскри—дару богів, що жевріє лесь у його психіці.

XIV

Шевченків конфлікт із суспільством іде від того, що відбивав він інтереси найпоступовішої, найреволюційнішої але тоді ще найменш організованої, найвідсталішої культурно верстви суспільства. Певно, що Шевченкові рано було чекати попілчників-поетів і інших митців, а поготів критиків і ідеологів із своєї верстви. Він, власне, сам ніс на собі тягар її єдиного ідеолога й культурного представника, самотужки засвоюючи її критично перетравлюючи культурне надбання інших верств суспільства. Уже одинкуто балочки про малу культурність Шевченка, як людини й поета. Формальна аналіза Шевченкових творів характеризує нам його, як найкультурнішого, найтоншого і найвибагливішого з усіх українських поетів доби, беручи не тільки його попередників, а й багатьох наступників. Ні один із дрібноопанських поетів (а серед них таки були й справді «мужі мудрі й учені», напр. Гулак-Артемовський і А. Метлинський—професори) не тільки не уготував Шевченкові більш-менш придатного для нього рівня формальної культури українського віршу, а, навпаки, стабілізували його на такому примітивному рівні, що дивуватися доводиться потужній силі Шевченка, якому пощастило тисненням такої несприятливої для розвитку його творчості традиції так близько подолати.

Брак систематичної освіти в Шевченка надаужується надзвичайно актуальним сприйманням і критичним перетравленням усього того, що діставав він з книжок і з життєвого досвіду, починаючи від його дуже цінних матеріалістичних зауважень до ідеалістичної «Естетики» Лібелльта й кінчаючи аналізою окремих прояв молодого промислового капіталізму. Шевченкові, звісно, не могли не імпонувати ті дивілізаторські заходи, що їх здійснював у напівфеодальній відсталій державі молодий промисловий капіталізм. Скеровуючи головне своє вістря проти потворної рабовласницької держави, Шевченко не міг не вітати таки капіталістичних культуртрегерів, як фабрикантів Яхненка й Семиренка на Україні, як організаторів пароплавства на Волзі й Каспійському морі, навіть проголошував честь і славу «покійному еллінові» якомусь Варвараці, що спорудив Астраханський канал. Заразом Шевченко напроцуд добре розумівся на тих протиріччях, що є в самому капіталізмі, що йдуть слідом за машинною й що повинні, кінесь-кінцем, привести до повного знищення визиску людини людиною.

Власне, поява Шевченка, як постаті, що діялектично відштовхувалася від літературно-громадського оточення, що, сприймаючи ідеологічні й стилістичні засади тогочасної літератури, навіть епігонствуєчи в її межах, творила поезію діаметрально протилежну до поезії своїх попередників і сучасників, поезію, незрівняно глибшу й ширшу—

де її є головна проблема, зв'язана з народженням нової української поезії. Тільки Шевченкова творчість викреслила певні перспективи для її розвитку.

II.

Треба підкреслити, що звичайний хронологічний лад у розглянуванні історії української поезії, дуже зручний для націоналістичної народницької історії літератури, нічого не дає для справжнього зrozуміння літературних процесів. Ми вважаємо, що тільки після появи Шевченка можна говорити про народження нової української поезії. Усе попереднє, від Котляревського починаючи, певна річ, так само має своє місце й свою вагу, як самостійну, так і для Шевченкової творчості. Але можна ставити питання: чи все зробили попередники Шевченкові для того, щоб існувала українська поезія? Безперечно, ні. Адже дрібно-панська література не мала ніякої провідної й самостійної соціальної або національної ідеї. Шевченко перший розв'язував ці проблеми синтетично, далеко зазираючи вперед, будучи, щодо цього, справжнім ідеологом передиролетаріату. Куліш, а почасти й Костомаров заклали підвальні буржуазного національного світогляду. Це дає певний грунт для розвитку поезії з різними класовими спрямованнями.

Дрібнопанська поезія була поезія соціально-реакційна й відбивала інтереси найвідсталішої соціально-патріархальної верстви українських поміщиків, що, почуваючи свою безпорадність у нових складніших економічних взаєминах, в умовах кризи кріпацького господарства, підсилення капіталістичної конкуренції, цілком здавалися на маску російського абсолютизму. Цьому абсолютизму та поезія не могла протиставити й будь-яких національних інтересів українського поміщицтва, будь-якої опозиційної з національного погляду ідеології. Більше того — нехай де прозвучить парадоксально — сама цікавість дієї суспільної верстви до всього українського, до української мови, історії, етнографії народної пісні, була в тих умовах явщем цілком реакційним, своєрідним літературним некрофільством.

Відомо, що українською минувшиною цікавилися цілком пасеїстично, не вірячи ні в українське майбутнє, ні в українське сучасне. Не дарма ж і автор тодішньої «грамматики малороссийского наречия» О. Павловський цілком широ вважав, що він увічнює з науковою метою «исчезающее и устарелое наречие». Що де не був погляд тільки окремого вченого, а що поділяли його й «козаки на полях сладкого песнопення», як тоді називано українських поетів, про те нам свідчить

XVI

багато прикладів. Один з найяскравіших—романтична балада Амвросія Метлинського-Могили «Смерть бандуриста». Ось з останньої передсмертної пісні бандуристової:

Вже не громітиме, вже не горітиме, як в хмарі,
Пісня в пароді, бо вже наша мова конає!
Хай же грім нас почує, що в хмахах почує,
Хай наш голос далеко по вітру несе,
Поки вітром, як лист, нас з землі не стрлсе;
Хай і Дніпр стародавній од нас пісню почує,
Поки він нас в море не внесе, не вкине...

Цього поета, до речі, одного з найбільших ерудитів у тогоджасній українській поезії—доктора й ординарного професора літератури, характеризує поруч з наївними симпатіями до мови, що «конає»,¹⁾ діловита відсутність національної ідеї, наявність примітивних сервілістичних настроїв за формулою ще Гулака-Артемовського: «родина — Україна, а мати — цариця». У поєднанні з національною романтикою ці настрої виглядали доволі парадоксально, а проте мирилися з ними в творчості Метлинського. Так, у своєму «Пожарі Москви» поет, очевидно, маючи на оді «малороссийские ополченцы» часів війни з Наполеоном I, вбачає в них відродження колишнього Запоріжжя:

І козацький гострий спис
В ребра ворогів поліз:
Як од коси покоси, ворог до землі лягав,
Кров'ю чужу землю поливав і полоскав...
І козаків із могили в час той викликали,
Щоб уставали на поміч, Москву рятувати.
Знову чубатий на конику в полі гасав,
Москву святую із-під ворога визволяв.

Приклади поезії типу, що його Шевченко назавв «бесконечной и подлой лестью русскому оружью», знайдемо мало не в кожного з дрібнопанських поетів.

І автори маловідомих од з нагоди наступу Наполеона I р. 1812 та творів з нагоди польського повстання (особливо поема «Варшава»), добре дібрані в збірнику «Українські Пропілеї» (ДВУ, 1928, т. I), жаль без будь-якої спроби соціологічного тлумачення, і ген пізніші

¹⁾ Рідна мова, рідна мова,
Мов завмер без тебе я!
Тільки вчую рідне слово,
Обізвалось, мов сім'я.

відгуки видатного дрібнопанського поета Гулака-Артемовського на Севастопольську облогу—всі вони характеризуються не тільки безмежною вірнопідданістю їх авторів, а й до краю вульгарною манерою в висловлюванні цих почувань. Брутальність цієї поезії перебільшує майже все, що було подібного в творчості вірнопідданих поетів-росіян. Чи варто наводити багато прикладів такого стилю, як

Чого ви, Пранці,¹⁾ розсвербілись?
Якпій вас гаспил розчесав?

460

Отим то, Пранці, вам я кличу
Гвалт! Турка білий дар дере...

А де ж один з пайкращих дрібнопанських поетів і найкультурніших людей своєї верстви, професор історії Гулак-Артемовський! Це ж писано не десь на початках нової української літератури, а р. 1853! Будь-які аналогії з інших літератур або й з української літератури інших верств суспільних, хоча б молодої української буржуазії, були б тут зайві! Нема нічого аналогічного з погляду безмежної вульгарності її ницькості літературного стилю, що відбив, певна річ, такого ж гатунку запліснявільний уже для тих часів світогляд.

Цікаво, що така «поезія» була до вподоби харківському архірею Філаретові, що писав:

Вчера я был у Гулака... Гулак читал прекрасные прибаутки хитрого хохла, злые насмешки над Французами и Англичанами и Турками, собратами их.²⁾

Цікаво, що цей урапатріотичний «святий отець» відчув у вправах Гулакових певний літературний прийом, елемент розповідний—«прибаутки хитрого хохла». Навряд чи цей самий архірей не засудив би вульгарності вислову, якби щось аналогічне натрапив у російській поезії. Це було б надмірно для стилю будь-якого поета. Через призму ж «розповіді», стилізації під хитрого, а то й п'яного «хохла» все де сприймалося як неминуче й потрібне. Як же ж той «хохол» міг би ще інакше висловлюватися? Яка могла ще існувати література його мужицькою мовою? Адже ж у дій «сміховині на московський кшталт» був *raison d'être* дрібнопанської української поезії! Цим по-

¹⁾ До французів.—Ф. Я.

²⁾ Цит. за вступною статтею І. Айзенштока до «Творів» П. Гулака-Артемовського, ІВУ, 1927, стор. 93.

XVIII

яснювалася її чимало поширеність не тільки серед українських, а й серед російських читачів! Отруєна травестією її брутальним бюрлеском ця література не мала перспектив розвитку й дедалі стиль її знижувався ї, коли можна так висловитися, знидувався!

Адже ж і Євг. Гребінка не спромігся, перекладаючи Пушкінову «Полтаву», наблизитися до справжнього стилю дього гімна російської державності. Пушкінову хвалу, що органічно й міцно вишила з його клясової основи, з того місця, що займав він у суспільстві, Гребінка, не хотячи навіть дього, так само травестіював, знизив і знидав!

Деякі дослідники нам зкинуть: адже ж було не тільки де. Адже ж і в дрібнопанській літературі було чимало різних напрямків (і травестійний, і сентиментальний, і романтичний, і ще інші!). Адже ж і Гулак-Артемовський писав не тільки так, адже ж він робив зовсім не травестійно перекладати Городія. Одна з таких спроб «До Любки», хоч і заміняє ввесь римський колорит українським, проте майже не знижує стилю первотвору, ба навіть заслуговує на те, щоб ІІ звати першою й доволі вдалою спробою сuto-ліричного віршу в українській поезії. Ми знаємо, що і Гулак-Артемовський, і белетрист Квітка-Основ'яненко висловлювали подекуди думку про те, що українська мова і література годяться не тільки для сміховини, що можна писати цією мовою й сентиментальні та взагалі серйозні речі. Обидва, особливо Квітка, де стверджували її частиною своєї літературної практики!

Нам можуть сказати й те, що були ж якісь елементи соціальної критики, коли не в усіх, то в багатьох дрібнопанських письменників, починаючи від Івана Котляревського, не виключаючи й Гулака-Артемовського.

Так, усе де було, хоч про останнє—характер тої соціальної критики — нам доведеться ще окремо складати певні підсумки. Література дрібнопанська не була й не могла бути чимось подібним до струнко вишикуваної чоти салдат, що рівно ступають у ногу. Так уявляти собі будь-який період у розвитку історії літератури — означало б мислити зовсім антидіялективно. Внутрішні суперечності дрібнопанського патріархального господарства не могли не відбитися й то по різному на різних представниках певного літературного покоління. Одні з них обмежувались тільки жартівливим підроблюванням під мову й манеру «хутрого хохла», будучи в основних своїх культурних запитах людьми російської культури; другі — широ відштовхувалися від немилої їм сучасності, мріяли про ті часи, коли господарства патріархальні з усіма відповідними ідеологічними надбудовами ще не були захитані; нарешті,

треті вже й шукали якогось контакту з заможнішими верствами селянства, насамперед з тими, кого потім Куліш уявляв собі в ролі дивілізованих хліборобів, а відтак піддавали під певну критику, коли ще не саме кріпацтво, то принаймні найбрутальніші з його прояв.

У деяких авторів можна знайти сліди всіх трьох тенденцій. Так, у того ж таки Гулака-Артемовського знайдемо аж надто разючі елементи травестії в його «Городієвих одах», а чималою мірою й у «Рибальці», де автор ніби й не мав наміру травестіювати стиль Гете; сум за минувшиною відбито, хоч і вульгарно, з елементами травестії Лермонтова («Печально я гляжу на наше поколен'є») в вірші «Упадок віка»: нарешті, третя тенденція відбувається в тій сутій ліриці Гулаковій, де виступає він з сентиментальними віршиками, стилізуючи їх під народні пісні, та в деяких байках (особливо «Пан та собака»).

Але треба цю многість тенденцій і спрямовань розглядати синтетично. Основне протиріччя тогочасної української літератури, що випливало з її стану, таке: була вона поміщицька, але прикута через певні історичні обставини до селянської тематики, селянських образів, понять тощо. Тому ця література була наскрізь отруєна отою травестією, глузуванням з «хитрого хохла» й не могла піднестися до якогось іншого трактування селянської тематики, як не могла й вийти ген за межі дієї тематики. Це була література позбавлена власних ідей і цілком безперспективна, реакційна вже самим фактом своєго існування. Обсяг ідей і стилістичних можливостей цієї літературної генерації дедалі не поширювався, а фатально звужувався. Явище досить рідке в історії літератури, запримічене, але не проаналізоване, від усіх дослідників: перший твір дієї школи, «Енеїда» Ів. Котляревського, непорівняно багатший і діковіший з усіх поглядів, ніж ті твори, що ця поезія давала на 50 і більше років (а час для існування одної школи який!) пізніше. Коло не поширювалося, а звужувалося. Ціла верста суспільна все менше й менше могла сказати, все меншало її місце в житті, а проте через особливості господарчого розвитку відсталої країни вона завадто довго не сходила з кону.

Нам неважко тепер збегнути контакт українських поетів з найреакційнішою частиною слов'янофілів, їх співробітництво в таких органах, як журнал «Маяк» Бурачека. Ми можемо зрозуміти глибше її причини, що примусили представника російського «западничества», раннього діяча й ідеолога молодої поступової російської буржуазії В. Бєлінського брутально виступити проти Шевченка. Бєлінський помилився тільки в тому, що не спромігся виділити раннього Шевченка з тої української поезії, з якою йому вже доводилося сти-

катися, він не відчув, що Шевченко не тільки відмінний, а протилежний до своїх «колег», що через те він мав колосальні перспективи для розвитку і ідеологічного і стилістичного. Це була дійсно непоправна помилка великого критика. Але що від української поезії в цілому дхнуло зле, що все її до-Шевченківське існування було надто мізерне з усіх поглядів та реакційне в самій суті, те Бєлінський відчув слушно. Українським націоналістам з народників, які ставляться до всього абсолютно («як воно мені не до вподоби, не годиться, то й взагалі воно кепське!»), здавалося б не було чого так обращатися на оцінку від Бєлінського тогочасної поезії. Адже ж їм самим доводиться одною рукою нанизувати, напр., факти поживлення харківського українського літературного життя першої половини XIX століття, появу низки альманахів тощо, а другою рукою писати гнівні тиради на адресу найактивніших учасників і керівників дього руху за їх надмірну реакційність. Мало не за центральну постать цього життя 30-х років можна вважати поета О. Корсуня. Свідчить Костомаров, що тоді в Харкові найактивніші, «віддані ідеї відродження української мови й літератури» були Корсун, Петренко, Щоголів, Корепицький, Писаревський.

У Харкові ще з десятих років XIX ст. виходили різні видання, що так чи так відгукувалися на українські питання й містили деяло з української літератури. У 30-х роках вийшов цілий ряд альманахів. Серед них найвидатніше місце зайняли «Молодик» Бєльского і «Сніп» Корсуня. Повна назва «Снопа» (за правописом оригіналу): «Сніпъ, українскій новорочникъ. Зкрутивъ Александръ Корсунъ. Рікъ первій. Харківъ. Друковано въ університетській штанпарні 1841». У «Сноці», крім самого Корсуня, брали участь М. Костомаров, П. Кореницький, літературна родина Писаревських—піп отець Степан, його дружина Марта й син Петро. Уміщені в збірнику переклади М. Костомарова з Байрона й М. Писаревської з Петрарки вносили до нього вже певний елемент «европейський», пориваючи з традицією травестію й буржуазку.

Діяльність Корсуня цікава ще в зв'язку з взаєминами між ним і Костомаровим, що були дуже міцні, мавши певне значення й для розвитку Костомарова.

О. Корсун, очевидно, був не гірший і не кращий за пересічний рівень тої дрібнопанської літератури, в якій активно виступав. Але буржуазна історія літератури в особі ак. С. Єфремова його невблаганно судить, ідеалізуючи інших, мало від Корсуна відмінних поетів.

«Замолоду дав кілька зразків віршованої прози, в яких виявив величезний роялізм та ділові нерозуміння ні завданів поезії, ні вимогів часу».¹⁾

Буржуазно-народницька критика була б, очевидно, послідовніша, засудивши з погляду своїх сучасних концепцій уесь, без сумніву, «роялістичний» дрібнопанський період в українській літературі, в тій літературі, що веде свою історію від Івана Котляревського—автора не лише «Енеїди», «Натали Полтавки», «Москаля Чарівника», але й «Оди до князя Куракіна».

Алжеж усе це було невипадково. Адже Котляревський був не звичайний собі бідний дворянин-урядовець, а й церемонімайстер (офіційна посада, правда, багато пізніше написання «Енеїди») при «дворі» генерал-губернатора князя Рєпіна.

У загальному написі про українську поезію неможна дати Котляревському й його «Енеїді» тої докладної одінки, на яку вони заслуговують. Але треба визнати, що попри всі величезні переваги з усіх поглядів над дрібнопанською пізнішою літературою, вона була гідним початком саме цієї літератури. Чи треба згадувати, як прийняли «Енеїду» її сучасники не тільки українці, але й росіяни, як реготали вони, читуючи її. До того ж є свідчення, що росіян найбільше тішили особливості «кумедного малоросійського наречія». Це тривало доти, доки нове російське покоління устами барона Брамбеуса (Сенковського) не поклаю краї дим легковажним розвагам, а водночас і будь-якій цікавості росіян до української літератури! До літератури почали ставитись серйозніше й для українських travestійних бюрлескних творів уже не було місця.

На Україні, коли розвинулися ті суперечності дрібнопанського господарства, що назрівали вже і в другій половині XVIII століття, коли внаслідок їх на ниві культурній стали з'являтися перші покажчики формування буржуазно-національного світогляду, також змінили ставлення до літератури. З тих суперечностей доби й класи, що відбились й в самій «Енеїді», стали брати інші сторони, інші елементи, що їх, безперечно, не усвідомлював і сам Котляревський.

Розуміється, має слухність тов. В. Коряк, коли твердить про «Енеїду»:

«Це ніби український памфлет на зразок твору західніх гуманістів («Листи темних людей»), памфлет, що в йому панство

¹⁾ С. Єфремов. Історія українського письменства, Київ, «Вік», 1917. стор. 187.

XXII

бачило себе і сміялося з себе, часом не розуміючи з кого власне воно сміється».¹⁾

У цих особливостях «Енеїди» й було закладено пілавини її пізнішої ваги, того, що її згодом стали серйозніше й глибше трактувати, надаючи їй значення справді основного й першого твору нової української поезії. Пізніше це створило й своєрідний національний культ І. Котляревського, що його можна стисло характеризувати хоча б такою цитатою з раннього (ще до модернізму) твору Миколи Вороного— «На свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському» (1903 р.):

День надворі! Нас кличе новий наш гетьман,
Не гетьман військовий, а культурний.
Тим гетьманом тепер у нас батько Іван,
Що вказав нам шлях літературний!

Тут уже пізній відгомін тих концепцій, що визрівали внаслідок суперечностей ще дрібнопанської літератури. Утворювалася думка про літературу, як форму громадської роботи — навіть не форму, а еквівалент усіх тих форм громадського й державного життя, яких не було на Україні.

Звісно, в процесі формування народницько-національних ідей про літературу, як певну форму громадського «подвижничества», часто невірно тлумачили соціальні мотиви творчості Ів. Котляревського. Інколи робили з нього мало не першого народника. Відгомони цих тенденцій натрапляємо подекуди й досі (напр., у статті С. Гречишка «З історії української інтелігенції» — «Ч. Шл.», 1928, № 4). Критика певних громадських явищ у Котляревського ніколи не зачіпає по суті ні одної з форм тодішнього державного й громадського життя або навіть побуту. Котляревський критикує тільки спотворення, пересади. Така поміщицька «самокритика» не шкодить, а навпаки часто корисна тій класі, до якої належав Котляревський. Адже ідея «гуманного» кріпацтва без надувань над селянами, особливо над дворовою челяддю, але з залишенням усіх основних вигід і переваг привілейованої класи, виявлена і в Котляревського, а ще чіткіше в Гулака-Артемовського («Пан та собака») й Євгена Гребінки («Злий кінь») — не мала в собі нічого реформаторського, а була, очевидно, одним з законів самооборони захищеної суперечностями господарства верстви!

Українська поезія від Котляревського й до кінця дрібнопанської літературної школи, попри різні шукання в різних напрямках стилі-

¹⁾ В. Коряк. Нарис історії української літератури, т. I, 1927, стор. 286.

стичних, все ж була надто обмежена і в своїх можливостях стилістичних. Далеко недосконалий важкий тонічний вірш Котляревського (на канві 4-стопного ямбу), особливо недоладній подекуди щодо евфонії. Це випливало великою мірою і з загального стилістичного спрямовання—зниження стилю. Ніякою мірою не могли удосконалити цей вірш послідовники Котляревського, як не могли вони поширити й ідейні маштаби літератури. Більше значення в їх роботі мали стилізації української народної пісні, а почасти й продовження старої сила-бічної традиції.

Ці спроби були цінні тим, що готували вже певний ґрунт для стилістики Шевченкової, зокрема для появи винятково цікавої ритміки цього справжнього основоположника нової української поезії. Справді, тільки сколасти можуть посилатися на те, що і в Шевченка, як і в Котляревського, були твори, писані 4-стопним ямбом. Адже ж їх споріднюють тільки мертві канви—умовність сколастиичної поетики, що у тяжіння дається відчути в Котляревського, але зовсім його непомітно в Шевченка. 4-стопний ямб Шевченко деформує ділком і проти Котляревського, і проти російських поетів, на чолі з Пушкіним, розбиваючи його схему надзвичайно сміливим для тих часів іntonуванням, бліскучими засобами евфонії, що наперекір поетиці Котляревського дуже видатне місце зайняла в поетиці Шевченка, нарешті, ділком новими для тих часів, а для української поезії особливо, способами римування.

Так Шевченко, що народився як поет у дрібнопанській літературі, діялектично заперечуючи всю її суть і зовнішні прояви, спромігся захисти підвалини справді міцної, всіма сторонами багатої поезії, революційним своїм спрямованням випереджуючи її подібних до нього революційних поетів поступовіших країн.

III.

Коли Шевченко ставив українську поезію на певний дуже високий щабель, відкривав перед нею широкі обрії ідеологічні й великі можливості культури українського віршу, то його сучасники,—основоположники літератури буржуазної, ті, хто з'явився внаслідок не основного протиріччя доби (визиск закріпаченого селянства), а внаслідок внутрішніх суперечностей українського дворянства,—вони шукали якось синтези між дрібнопанською тезою й Шевченковою антитезою. Вони мали пілпору в нових суспільних культурних формaciях, в новій українській інтелігенції і, без сумніву, в певній частині тих, хоча б

XXIV

потенціально «цивілізованих», хліборобів — заможних господарів, що стали основною базою української буржуазної літератури.

Чи ж була синтеза? Ми бачили боротьбу Куліша з Шевченком, боротьбу за те, щоб зробити Шевченка своїм — борцем за «всенародню» національну ідею. Ми маємо й пізніші аж до наших часів намагання обмежити, звузити Шевченка, пристосувати його до потреб то тих, то тих верств української буржуазії. Либонь, ні одного письменника в світовій літературі не приборкала, не обмежила, не сптворила, кінесь-кінцем, «дружня» критика так, як Шевченка. Але де було вже після його смерті. Живий Шевченко був нездоланий, простягаючи руку вперед через голови тогочасного українського культурного оточення. Собі культурного оточення він не мав. Воно стало культурним пізніше, власне, стає ще й сьогодні. З оточенням своїх часів Шевченко був у повному конфлікті.

А як же основоположники буржуазно-національної літератури — Куліш і Костомаров? Адже Куліша буржуазна критика змалювала нам, як постать, зіткану з внутрішніх суперечностей, до того ж таку, що, принаймні, в другій половині життя перебувала в стані перманентного конфлікту з суспільством, з оточенням. Костомарова ж ми знаємо, як людину, повну вагань щодо самої української національної ідеї, знаюмо його скепсис щодо можливості, а особливо щодо маштабу розвитку української літератури. Адже Костомаров був ніби в певному конфлікті і з самим Кулішем. Автор таких творів, як «Співець Митуса» й «Еллада», гарний перекладач Байрона, він проте надто скептично ставився до можливості отакого «европеїзму» в українській поезії.

Сам заклавши деякі підвалини для ширшого й глибшого розвитку української поезії, для «европеїзації» її тематики й стилю, пізніше М. Костомаров, що й замолоду не був таким послідовним представником національної буржуазної ідеї, як П. Куліш, плутаючись між рештками ще феодального світогляду, став послідовним прихильником своєрідних «провансальських» теорій. Кошишній перекладач Байрона, заперечував пізніше будь-яку потребу широкого розвитку української літератури і в 80-х роках з нагоди Кулішевих перекладів Шекспіра заявляв:

«Настоящее положение южнорусского наречия таково, что на нем следует творить, а не переводить, и вообще едва ли уместны переводы писателей, которых каждый интеллигентный малорус прочтет на русском языке, который давно уже стал культурным языком всего южно-русского края; притом этот общерусский язык не чужой, не заимствованный язык, а выра-

ботаний усилиями всех русских, не только великороссиян, но и малороссов».¹⁾

Але відомо, що й у 40-х роках між Кулішем і Костомаровим точилася доволі запеклі суперчки про основні проблеми, зв'язані з українською культурою. Кулішеві доводилося вже тоді боронитися від закілів Костомарова в надмірному демократизмі української літератури.

«Зачем вы говорите, что у нас, украиноманов, идеалы в голове мужики, свинари, чумаки и т. п. рабы? (підкр. Куліша). Это брань и больше ничего. Украина не сочувствует и Ахиллесу, и Александру Македонскому, и крестовым походам, и Генрихам, Людовикам и прочая, но следует ли из этого, чтобы он, оставив свое, писал о них?..

Но оставить своих полуобразованных Гекторов и Ахиллов потому только, что мы не имеем Периклов, Сократов, Наполеонов—верх безразсудства,—писав Куліш (лист 27/VI—1846 р.).

Провалля між Кулішем і Костомаровим нема. Сперечаються вони, стоячи не на різних класових позиціях, виходячи не з різних поглядів. Двоє діячів буржуазної культури сперечаються, чи витримає культура їх надії²⁾ те велике навантаження, що повинна накласти на неї українська буржуазія, чи підготовлена вона до цього? Дрібнопанське вульгарне «мужицтво» Костомаров бере за справжній демократизм ІІ. Це йому не до вподоби. Куліш не погоджується з такою одінкою ситуацією і говорить про достатню навантаженість національними ідеями ії попередньої культури української, про українських Гекторів і Ахіллів. Так і проситься тут близькуча Шевченкова антитеза, що б'є однаково і Куліша, і Костомарова:

То ї побачите, що ось-що
Ваші славні Брути— і далі.

Буржуазна критика вважає П. Куліша за безпосереднього спадкоємця й носія традицій Шевченкових в українській літературі. Це викликано тенденцією підперти постати Куліша, що в основу всього поставив національну ідею, буржуазне поняття нації, що був родоначальником української буржуазної літератури,—іменем і авторитетом Тараса Шевченка.

¹⁾ Костомаров. П. А. Куліш и его последняя литературная деятельность. «К. Стар.» 1882, II, стор. 223—232.

²⁾ Що Костомаров — напівросіянин з походження, де великого значення не має. Аджеж і Куліш в одному з листів давав йому «право українського гражданства».

XXVI

Куліш був діаметрально-протилежний Шевченкові, хоч і намагався сам бути Шевченковим спадкоємцем, «продовжувати» його роботу, намагаючися вкласти її в рамці своїх завдань:

Чи мені по тобі
Сумом сумувати,
Чи твою роботу
Взяти докінчати?

— пише Куліш у своєму вірші «Брату Тарасові на той світ», ще укладає в уста України—«матері безталанної» таку оцінку його, Кулішевого, їй Шевченкового шляхів:

«Різно, діти, різно
В світі пробували,
Та єдину душу
Удвох вони мали.
Різно, діти, різно
По світу блудили,
Та на одно діло
Душу положили».

Але ж Шевченкова думка працює в напрямку соціально-визвольної боротьби, а Кулішева в напрямку сuto-національної акції, просвітительства для оформлення національної свідомості української дрібної буржуазії в місті й на селі.

Так, в поемі «Великі проводи», позбавленій уже ранньої національної романтики, Куліш усі свої симпатії кладе на бік заможного козацтва, на бік людей, які, щоправда, власною енергією, власними заслугами, а не в спадки, добилися панівного в суспільстві стану. Загальнонаціональні інтереси України під проводом дієї верстви—гадає Куліш—спільні;

Як у всіх убогих
І у всіх заможних
Буде воля її дума єдина.

Оминаємо тут різноманітні шукання Кулішеві—аж до вихвалення тих, кого націоналісти українські, звичайно, вважали за головних ворогів українського народу—польських королів і магнатів, російських царів Петра I і Катерини II, навіть (у поемі «Маруся Богуславка») зовсім нереального з погляду історичної правдоподібності мусульманського владаря Османа II.

Для нас головне важить висновок, що його цілком логічно робив з усіх спроб зформувати свій світогляд ранній представник української буржуазії: де—гасло просвітительства, суперечка буржуазного цивілізаторства, в ім'я єдиної «всенародньої» національної ідеї. З цього випливали всі погляди Куліша щодо «европеїзації» української культури, вся його праця культурна, а також і культурницька для піднесення національної свідомості певних верств селянства. Ця буржуазна програма, мавши в собі деякі елементи поступові, напр., антиклерикальні, в той же час могла міритися й з крайньою реакційністю окремих гасел.

Куліш вважав себе за піонера культури:

Я не поет і не історик, ні!

Я піонер з сокирою важкою...

Воднораз, стоявши вище над свою інтелігенцію, що не розуміла завдань його піонерства, Куліш вдягається подекуди в шати індивідуалізму.

У розвитку поезії Кулішевої можна вбачати три основних етапи: поема «Україна» 1843 року—невдала спроба української «Іліади». збірка «Досвітки» 1862 р.—в великий ще мірі зв'язана з мотивами Шевченкового «Кобзаря»; «Хуторна поезія» 1882 р. і «Дзвін» 1893 р.—дві збірки, що відбивають, власне, розвиток єдиного комплексу ідей Кулішевих у боротьбі з оточенням. Тут забагато малоцінної з художнього погляду віршованої публіцистики, обтяжують збірки і вправи Кулішеві з елементами «староруської» мови—жертва власним поетовим теоріям. Але і в цих збірках, особливо в «Дзвоні», Куліш подекуди дає твори неабиякої художньої вартості.

До старечих років життя Кулішевого належить і його надзвичайно плодюча перекладна робота, що її багато зібрано в збірці «Позичена кобза». Куліш подужав навіть таку надмірно, здавалося, тяжку для його часів річ, як переклад на українську мову драм Шекспірових. Що всі ці завдання входили органічно до буржуазно-культурницької програми Кулішевої, про те свідчать і власні його одінки перекладної роботи, напр., у відомому вірші «До рідного народу» (подаючи йому український переклад Шекспірових творів).

«Мов Мефістофель у закінченні Гетеового «Фавста» воює з розами, що кинені руками янголів, за його дотиками переміняються на огні і палять його,—так Куліш до смерти воював з Шевченківськими поняттями й образами... Навіть екскурсії на поле европейської науки та літератури, праця над Шекспіром та Біблією, не могли вказати йому певного виходу. Всюди він

XXVIII

знаходив ненавидну тінь Шевченка (пор. Шевченкові Псалми та Кулішів «Псалтир») і всюди, мов занюг каторжника, тяглось за ним болюче почуття його епігонства»— влучно характеризував дими словами місце Куліша в українській поезії Іван Франко.

Куліш працював і творив, закладав підвалини української буржуазної культури, далеко випереджуючи своє оточення так само, як випереджував своє оточення Тарас Шевченко. Кулішеві доводилося кувати свій національний, буржуазний суттю світогляд, оформлювати буржуазну національну ідею на ґрунті даних йому від оточення елементів світогляду доби. Піднестися цілком над свою добу, вирватися за її межі неможливо. Отже Куліш, як і Шевченко, виходив із світогляду своєї доби, сприймав, розвивав і поборював різні тези цього світогляду й до кінця життя не спромігся вийти зовсім за дані йому одразу від оточення межі, тільки борсався в боротьбі з тим суспільством, що його на кілька голів переріс.

Не було в творчості Кулішевій тих непогоджених суперечностей, що їх убачала буржуазна критика. Навпаки, ми бачимо в його піднестися спрійняттій синтезу.

Але в становищі української національної буржуазії доби Кулішевої і приблизно до революції 1905 року були внутрішні протиріччя, що їх зародки натрапляємо і в творчості, зокрема поезії Кулішевій. Розвиток буржуазії був ненормальний і нездоровий. Тому накреслювалося вже з часів Кулішевих дві ніби суперечних тенденції: обмеженої, через історичні обставини розвитку української буржуазії, національно-громадської акції, опанування певних верств селянства, що мали за Кулішем скласти кадр «дивілізованих хліборобів». Звідси— його «просвітительство». З другого боку ніби щось протилежне: навантаження української культури всіма досягненнями культурп європейської—робота для одиниць, або, певніше, для майбутнього.

Розірвано ді елементи й тенденції призводили з одного боку до практики таких українських поетів, як М. Старицький, П. Грабовський, І. Манжура,— з їх громадською поезією, позбавленою проте широкого суспільного діапазону, а ще пізніше—Борис Грінченко. Борис Грінченко—де досить прикметно—ставив собі питання про ролю й місце європейської перекладної літератури в українському культурному процесі. Але ввесь його народницький світогляд з примітивно-утилітаристичним підходом до літературп, як одного з головних засобів громадської акції, не давав йому змоги більш-менш глибоко розв'язати це питання. Так Грінченко доходив до ось яких спрошень:

«Чи не було б добре,—писав він,—пустити в народ і поширити всі видатніші твори світового письменства — та й подивитися, як їх народ прийме. Ми тоді могли б побачити, що саме є серед нашого літературного надбання таке, що може нас об'єднувати з масами... що саме народ розуміє, і що ні, що і чим йому подобається, або ні».¹⁾

Народницька течія з таким спрощенім підходом і до перекладної і до своєї власної літератури, певно, не могла себе проявити чимось дуже видатним і яскравим і в царині поезії. Хоч ця течія раз-у-раз посидалася на традиції Шевченкові, але ні один з її представників не міг піднести хоча б до того, щоб бути гідним Шевченковим епігоном, щоб його твори хоч трохи переросли межі тих утилітарних завдань, якими звузвили їх значення й обсяг впливу самі їх автори. Невібагливий спрощений стиль, тенденційність у вислові певних громадських постулатів, обмеженість ідейного розмаху — до цього свідомо призводили свою поезію поети типу Бориса Грінченка. Діяльність Грінченка і йому подібних мала спадкоємців на громадському полі — в дрібно-буржуазному націоналістичному рухові, у «просвітянстві» її аж до часів Центральної Ради та УНР. Поезія ж Грінченкового типу дальнішої еволюції не зазнала, бо не була де сута поезія, а тільки один із способів «езопівської мови», один з варіантів захисного кольору, з яких мусили до певного часу користатися діячі українського націоналізму, не мавши ширшої громадської трибуни.

Друга лінія розвитку української буржуазної поезії — нагромадження культурних діяностей — іде від Кудіша через «першого українського парнасдя» Я. Щоголева, через деякі твори Руданського й Глібова (що, правда, вславилися більше, як байкарі) через Вол. Самійленка, Агатангела Кримського, аж до українського модернізму й декадентства. Ця остання тема лежить уже поза межами першого тому антології. У групі поетів — «парнасців» перше місце, безперечно, належить Щоголеву — першому з поетів українських, що культивував український вірш, поетичне слово, як певну самостійну діність, майже не відгукуючись на будь-які громадські завдання, що переважали тоді в українській поезії. Його поезія була діаметрально протилежна поезії типу Грінченкового. Буржуазна критика намагалася змаювати Щоголєва, як сутого індивідуаліста, як «сверчка запечного». Не треба затуляти очі на крайню реакційність цього індивідуалізму, що спирався на інтереси найвідсталіших верств української буржуазії. Протести проти

¹⁾ «Перед широким світом», Київ, 1907, стор. 7 — 8.

XXX

наступу капіталізму з погляду попередніх господарчих форм, його обурення будь-якими реформами, навіть оборона бурсацького побуту й жорстокої педагогіки—все це відбилося й в поезії Щоголєва, даючи нам ряд яскравих свідчень про реакційність «першого українського парнасця». Надіоналістична критика витлумачила Щоголєва неповно й загалом зменшила його значення в історії української поезії. Марксистська критика повинна його значення піднести, як поета високої поетичної культури, заразом ясно виявлюючп реакційний ґрунт, на якому дя культура зростала.

.Літературна боротьба—що близче до кінця XIX століття, то все більше розпалювалася. Назрівав уже той вибух, ті запальні суперечки, що зчинилися на початку нашого століття, особливо в зв'язку з появою альманаху «З-над хмар і з долин».

IV.

Поки боролися між собою представники Грінченкового народництва з представниками модернізму, українська поезія вже встигла стати на вищий щабель, де було синтетично поєднано всі позитивні здобутки обох течій—і громадську спрямованість першої, і прагнення до справжньої європейської культури—другої. Ця синтеза не була механічним поєднанням непримиренного, а далася в процесі розвитку, в процесі засвоєння й діялектичного заперечення тих положень, які ставили обидві течії української буржуазної літератури.

Ця синтеза йшла лінією наукової, а зокрема й літературно-критичної роботи Драгоманова, різноманітної щодо жанрів художньої творчості та активної роботи в різних ділянках культури Івана Франка, ії далі збагачувалася, набуваючи нових барв у творчості Лесі Українки.

Про Івана Франка ні в якому разі неможна говорити тільки як про поета. Це не дало б змоги більш-менш повно визначити хоча б характер самої його поезії. В межах цього нарису отже можна з природу дієї велетенської постаті нової української поезії поставити тільки кілька тез.

Поява Івана Франка в західно-українській поезії є явіще ще яскравіше й блискучіше, ніж колись поява Шевченка в поезії Наддніпрянській. Запізнілій розвиток західно-українського духовного життя,—виplід дуже відсталої економіки, майже цілковита відсутність життя громадського, диктатура відсталого й загалом малоосвіченого попівства українського в житті культурному—все це творило замальй ґрунт для розвитку поезії. Родоначальник дієї поезії—сучасник Шевченка (1811—

1843) пан-отець Маркіян Шашкевич та його поплічники й співробітники в збірці «Русалка Дністрова» не дорівнюють ні ідейним, ні художнім своїм розвитком навіть до-Шевченківським дрібнопанським поетам. Їх поезія—ніби епігонський відгомін віршування ще XVIII століття.

Але їй талановитий і багатьма сторонами цікавий попередник Івана Франка Осип Федъкович (1834—1888) рідко підносився над дікаві стилізациєю народної пісні. Хоча він спинявся з деяким подивом, як на новині, на деяких народницьких теоріях культури й літератури, а втім сам рідко сягав і до дього народницького щабля, лишаючись сумлінним австрійським патріотом і цісаревим вірнопідданим. Відбиваючи ді настрої і в частині своєї поезії, Федъкович цим дуже нагадував не своїх сучасників у літературі Наддніпрянській, а великороджавних поетів у до-Шевченківській дрібнопанській літературі.

Не маючи змоги тут аналізувати творчість західно-українських поетів до Франка й не дитуючи тут зразків (вони є в антології), треба визнати, що їх психо-ідеологічне спрямовання не відкривало широких обріїв для творчості. Більшість їх творів не пережила своєї доби й для нашого читача вони ще дальші, ніж твори багатьох поетів Наддніпрянських.

Тільки в другій половині XIX століття в Західній Україні починається доволі буйний розвиток промислового капіталізму, що не набуває проте національних форм. Діє переважно капітал сусідніх розвинутіших капіталістичних країн. Цей етап позначається складними суперечностями, що сприяють оформленню буржуазної національної ідеї, яка в умовах опору західно-української буржуазії чужоземному капіталові в політпді оформлюється, як радикалізм, а водночас і первістками робітничого руху, зародками пролетарської революційної боротьби.

Ці непримиренні пізніше, а на той час ще недостатньо диференційовані суспільні чинники, формували творчість Івана Франка. До того ж, звісно, неможна Івана Франка ділком виводити тільки з західно-українських умов, неможна забувати не тільки про його значення для всієї України, а й про те, що формувався він так само на базі всеукраїнській, сприймаючи активно впливи Наддніпрянського літературного й громадського життя, особливо Шевченка й Драгоманова.

Для розвитку Франка, як поета, величезне значення відограла Драгоманівська критика попереднього стану української поезії. Драгоманов чимало зробив і для справжнього зрозуміння Шевченка, для ліквідації

ХХІІІ

народницького культу його, а так само для глибшої орієнтації в після-Шевченківській поезії. Хоча з погляду пізнішого марксистського літературознавства деякі твердження Драгоманова потребують чималих корективів, хоч часто позитивістична філософія призводила його до абсолютних тверджень з погляду тільки поточних громадських завдань про того чи того автора, проте для своїх часів, зокрема й для розвитку Ів. Франка, літературна критика Драгоманова мала винятково велике значення.

«Того ради восклідаю ко Аллаху:

О, пошли нам людей з дзеркалом Діккенса й Гоголя, нехай покажуть нам життя наше її народне, і прости гріхи птахів, що тільки й уміють цвірінськати про «Парашу—радость нашу», чмілів, що гудуть про батьківську славу, або гробачків, які думають видрати щонебудь живе з буйтурів та Ярославів думають, що коли порубають пзоху прозу на міряні рядки та розкажуть нам дещо з літописі, то так прямо в Гомери і Шекспіри попадуть». ¹⁾

Франко спромігся дати ту спінтичну поезію, якої шукав Драгоманов. Драгоманов не міг би сказати про Франка, як говорив про його попередників: «Світ стоїть, як і стояв, і після Тх віршів».

Поезія Ів. Франка ще сьогодні жива, актуальна, отже її сьогодні викликає навколо себе певні суперечки. Голосів проти Франка, проти його хисту й художнього майстерства нема її, очевидно, не може бути. Але проти тої дороги поетичної, якою йшов Франко, проти послідовної Франкової традиції в поезії можуть бути її бувають запереченні. Вважають, що Іван Франко є поет думки, поет, що засушує інтелектом усі елементи творчості, зв'язані із стороною емоційною, поет, ніби невибагливий до стилістики. За цими твердженнями криються не лише смаки й літературні уподобання модернізму, символізму, акмеїзму (адже можна говорити про наявність і цієї останньої течії на Україні, хоча б у творчості М. Філянського, М. Рильського й інших), а й певне психоідеологічне спрямовання, певне соціальне обличчя цих пізніших течій у межах буржуазної (і дрібно-буржуазної) української літератури.

Стикаються знову дві традиції: традиція, «солодких звуків повна», традиція, що трактує поезію, як щось навмисно невиразне, з затушкованою суттю, з педальованою семантикою. Ця традиція намагається як мога наблизити поезію до музики. Друга традиція йде шляхом до-

¹⁾ Цит. за В. Коряком, Нарис історії укр. літератури, т. II, стор. 354.

бору найдодільніших, організованих засобів поетичних, підпорядковуючи їх висловленню чіткої й виразної ідеї. Друга традиція найдікавіша й для дальнього розвитку пролетарської поезії. Навколо неї саме тепер зосереджується найбільша увага в зв'язку з формуванням теорій конструктивізму і інші подібних.

У поезії Івана Франка ми знаходимо надзвичайно яскраві зразки такої поезії, свідомої своїх ідеологічних завдань і художніх засобів. Іван Франко зовсім не нехтує стилістикою своїх творів (окремі недобрені твори цього твердження, звісно, не спростовують), а вперто шукає способів до найкращої її організації з певною метою.

У цих шуканнях Фрапко синтезував попередні й сучасні йому тенденції розвитку української поезії—насиченість думкою поезії народницької й пильнування поетичної техніки модерністів. Поєднав він ці елементи не механічно, а, заперечивши кожний з них у процесі розвитку й синтезувавши їх на вищому, содіально вже одмінному від попередніх, щаблі розвитку.

Ми знаємо Франка—не тільки автора насичених революційним поривом поезій, що стали гімнами боротьби. Нам відомий і пессимістичний індивідуалістичний настрій «Зів'ялого листя», і своєрідний нахил до екзотики, хоч і з ділком виправданою поправкою «я наркотиками не шинкую», і «старорушина», вища її тонша за Кулішеву, і, нарешті, повні глибокої філософської проблемності, синтетичні щодо всіх шукань і всього світогляду автора, поеми—такі як «Похорон» і «Мойсей».

Було б занадто наївно вводити, скажімо, характеристику «Зів'ялого листя» тільки з фактів таки невеселої біографії Івана Франка або його «старорушину» тільки з характеру його наукових студій. Адже ж не кожна сумна біографія поета конче породить «Зів'яле листя» чи щось подібне (в даному разі мова про характер, а не про якість роботи). Не кожний поет добере відповідних слів, зворотів, засобів техніки поетичної, щоб відбити саме такий комплекс настроїв. Це залежить не лише від самого поета, а й від суспільства, від певного спрямовання тих чи інших течій.

Не вважаємо ми за помилку поета і вченого В. Щурата, що він у часи «Зів'ялого листя» намагався визначити Франка як декадента. Як то не помилка?—спитають нас. А хто ж не знає близької відповіді на це Івана Франка? Хто не знає одього:

Який я декадент? Я син народа,
Що в гору йде, хоч був запертий в льоз.
Мій поклик: праця, щастя і свобода.
Я хлопський син, пролог, не епілог.

XXXIV

І справді—сила цієї близкучої відповіді ніби все ліквідує. Але ж:

Даремний спів! В акордах слів
Не виллю своїх скрут.
Як мовчки я терпів, болів,
Так мовчки впаду без жалів
В Нірвани темний кут.

І майже діла книжка, повна відгомонів буддійської релігійної філософії, повна справжнього занепадництва — «декадентства» філософського з відповідними тенденціями і в доборі образів, і в інших художніх засобах.

Що де—зіткнулося особисте горе з громадським поривом, з незломною волею йти вперед... із своїм колективом? Але в тому ж і річ, що Франко з своїм колективом, з якого міг би черпати постійні запаси енергії, від якого брав би певне спрямовання, ніколи не йшов. Франко мусив синтезувати суперечності того суспільства, в якому він працював, отже й, як поет-лірик, узяти всі елементи творчі з того суспільства, неминучо бути в деяких мотивах і народником, і декадентом. Франко був до того ж поетом залишно твердої думки й послідовності. Для нього «декадентство» не могло обернутися на повну мистецьких принад іграшку верств, що вмирали:

Що зразу, бачиться тобі, було
Лиш оп'яніння, забавка, ошука,
Те в необнятій розмір уросло,
Всю душу, мрії твої виссало,
Всі сили забира і ще говорить: Мало!

Поезія—для Франка не гра, не вишукане мистецтво слова, як для декадентів-модерністів, а велика драма поета:

І перед плодом власної уяви
Стоїш, мов перед божеством яким,
І сушки кров свою йому для слави,
І своїх нервів сок, свій мозок перед ним
Кладеш замість кадила й страви,
І чуєш сам себе рабом його й підданим,
Та в серді шепче щось: Ні, буду твоїм паном.

Це—драма поета, що хоче бути послідовним і в тому плані, що його Ішурат визначив як декадентство. Поет був послідовний, він не одкинув одю сторону своєї творчості, як щось випадкове, почищене, а довів її до кінця, до останніх висновків, до самозаперечення, до

смерти. Ставши на цей шлях, бувши поетом таких настроїв, треба не тільки творчо, а й фізично вмерти.

Одєй маленький інструмент
Холодний та блискучий...
Один кивок... один момент...
І крові ключ кипучий...

Франко був одною стороною творчості декадентом і довів декадентство до кінця, до цілком ясних висновків, вивів його з таємних льохів підсвідомого на світло деннє, інтелектом вилучив його справжню суть, просту, як формула:

Один момент—хіба ж се гріх?
І пошо так страждати?
Марний комар, пустий горіх,
То й пошо заваджати?
Ядро завмерло—геть марну,
Порожню лушину!
Один кивок! За мить одну
Навіки я спочину.

Франко був людиною цілком послідовною. І якби вінувесь укладався тільки в ці рядки, то, очевидно, вони б і справді були смертним вироком для нього. Але ж вони були смертним вироком для декадентства, для всієї некрофільської поезії, для всіх, терміном Драгоманова користуючись, «гробачків», що почали з'являтися в модерністичній поезії. Тільки сам пройшовши до кінця шлях декадентський, Іван Франко зміг відчути так його внутрішнє самозаперечення:

Не думай, як поет покине
Загальних питань море синє,
І в тихий залив свого сердя
Порине, мов нуредъ заб'ється,
Що там він перли і алмази
Знайде блискучії, без скази,
Знайде тепло і розкіш раю
І світло й паході без краю.
А як знайде гидкії черви,
І гіркість сліз, розбиті нерви,
Докори хорого сумління,
Прокляття свого покоління,
Зневіру чорну, скрип розстрою,

XXXVI

То що почать з такою грою?
Чи мають нам мішать поети
Огонь титана й воду лети?

В. Щурат позитивістично визначив творчість Франкову періоду «Зів'ялого листя», як декадентство. Ознаки того були наявні: «опис» їх давав підстави для такої діагнози. Щурат не добавив тільки діалектики Франкового розвитку, не добавив, що Франкове «декадентство» є смерть декадентства.

Те ж саме було і з Франковим народництвом. Це—проблема далеко ширша. До розв'язання її неможна притягати тільки матеріал поетичний, а потрібна ще сила-силена іншого матеріалу. Але її у поезії Франковій є близкучі ознаки внутрішньої діалектики образів та ідей, внутрішнього самозаперечення націоналістичної свідомості. Цю діалектику образів і ідей, зосереджену головне у Франковому «Моїсеї», досить добре виявив уже Вол. Коряк. Щоб не обтяжувати наш нарис аналізою цього моменту, пошлемося на відповідні сторінки Корякового «Нарису історії української літератури».¹⁾

У тому ж аспекті, очевидно, треба приймати її такі твори, як «Сідоглавому».

Ти, брате, любиш Русь,
Я ж не люблю, сарака;
Ти, брате, патріот,
А я собі собака.
Ти, брате любиш Русь,
Як хліб і кусень сала,
Я ж гавкаю раз-в-раз,
Аби вона не спада.

ІЦО за пелюбов «з надмірної любови» позначила ставлення поета до Русі-України? У ній крився вже перехід на інший щабель соціальної свідомості, до зовсім іншого трактування національної проблеми, до заперечення народницького буржуазно-націоналістичного світогляду. Франків конфлікт з суспільством, яке, власне, в ті часи стало суспільством Кулішевим, тим буржуазним суспільством, з яким Куліш уже не міг би бути «на позвах», розв'язується вже поза межами буржуазного суспільства, в суспільстві пролетарському.

Франкові традиції для поезії пролетарського суспільства тому надзвичайно сильні. Їхній міцно спрямована й організована під контролем

¹⁾ В томі II, стор. 380—384.

дужого інтелекту творчість є високий зразок, а принципи її організації повинні бути провідними принципами для поетів молодої класи.

Надзвичайно близько до поезії Івана Франка стоять і поезія Лесі Українки. Основні принципи її основна діялектична схема розвитку дуже споріднюють обох поетів.

Звісно, неможна Лесю Українку механічно цілком співставляти Іваном Франком, оминати і специфічність її творчості, і те, що її творчість становила пізніший етап у розвитку української поезії. Зрозуміло, що коли в творчості Івана Франка стикалися її доходили інтуїції ті дві основні тенденції, що найвиразніше виявлялися в народницькій і в модерністичній поезії, то Лесі Українці вже не доводилося вдруге переходити те саме, що вже перейшов Іван Франко.

Її завдання вже було ясніше: погодити все культурне надбання, щесь «европейзм» української буржуазної поезії, що його вона застала, а своєю працею ще збільшила, з актуальними громадськими завданнями своєї верстви. Лесі Українці «декадентство» невлаштівне і в такій мірі, як було властиве Ів. Франкові. А, до речі, біографія її ніби теж могла давати ґрунт для таких настроїв. Отже це ще раз доводить, що не в самій біографії справа.

Леся Українка, на думку деяких буржуазних критиків, «піднесла прапор Кулішів». Вона ніби цілком продовжила традицію Кулішевого «европейзму». Так, традиція «европейзму», безперечно, в творчості Лесі Українки була. Але де була не механічно продовжена традиція Кулішева, а дальший розвиток «европейзму» після великих діялектичних змін, що відбилися найбільше в творчості Івана Франка. Ця традиція розвивається найбільше в так званій «екзотиді» Лесиної творчості. Але ж для цієї тенденції найприкметніше якраз те, що й до неї можна в повній мірі прикладти оте Франкове—«я наркотиками не шинкую». «Екзотика» Лесі Українки—це зовсім не втікання від життя, не романтика минулого, а цілком конкретна символіка, зв'язана з поточним українським життям. Навіть самі «екзотичні» типи—стародавні єгиптяни, євреї, середньовічні історичні або й легендарні люди—всі вони занадто близькі навіть психічно авторці та її добі. Тут у повній мірі творчий суб'єкт об'єктивізує себе в породжених постатях. Ця поезія аж надто жива й актуальна.

Ні, я покорити її не здолаю,
Ту пісню безумну, що з тури повстал...

Це—не народництво й не модернізм, а близькуча синтеза надбань спрямовань обох течій на вищому щаблі розвитку. Це—активно-

XXXVIII

громадська творчість, позбавлена вульгарного утилітаризму народництва.

Було б дуже спокусливо говорити, що Леся Українка якраз довершила ту синтезу, що до неї доходив Іван Франко. Було б просто укладати її творчість в якесь уже пролетарське або «майже пролетарське» річище. Це вже й робили, спокусившись цікавістю Лесі Українки до марксизму, участю її в Стешенковому марксистському гуртку тощо. Мало підкреслити невиразний і випадковий характер Стешенкового гуртка. Треба визнати й те, що буржуазія так само на певному щаблі свого розвитку може мислити й мислила деякими марксистськими поняттями. Особливо це було прикметне для української національної буржуазії, що саме в «марксистських» формулах визначала революційну тактику для виходу українського капіталу в умовах тогочасної російської імперії.

Отже посиланням на «марксізм» Лесі Українки не тільки не спростовується, а навпаки стверджується принадлежність її до національно-буржуазної інтелігенції, до тої її частини, що вже усвідомлювала революцію, як єдиний для себе шлях. З Лесі Українки була надзвичайно сильна речницею одієї революційності, передова представниця своєї верстви. І в неї, як і в Шевченка, і в Куліша, і в Ів. Франка відчувається щось ніби індивідуалістичне, навіть «пророче». Цей «індивідуалізм» не є, звісно, замкненість поетки в її особистих настроях. Він пояснюється, як і в попередників її, тою специфікою розвитку українського суспільства, тими суперечностями його, коли активна меншість певної верстви раз-у-раз ставала супроти її пасивної більшості, коли представники дієї меншості намагалися повести за собою ділу верству. Найпослідовніший методологічно з марксистських дослідників Лесі Українки тов. В. Василенко робить з аналізи творчості Лесі Українки такі висновки:

«Суть прогресивного, об'єктивно - революційного характеру творчости Лесі Українки в тому полягала, що вона, відтворюючи змагання і устремлення специфічно-українського здавленого імперіалізмом капіталу, не заглядала пасивно, по-реакційному в «ідилічне» давнє і недавнє минуле, як це часто траплялося з її буржуазними і дрібно-буржуазними сучасниками, а кликала до майбутнього, якого поетично проповідувала шукати активно в революційнім соціальнім катаклізмі, тобто об'єктивно ідучи поряд революційного пролетаріату та селянства. Цим самим ставила вона себе об'єктивно і суб'єктивно на становище національно-революційного буржуазного

попутника пролетаріату (на певнім етапі його руху), а не на становище посібників, агентів імперіалістів-фашистів.

...Його (рідного краю її українського народу) визволення з кайданів національного (а відтак, гадала поетка, її соціального) рабства—було найсильнішим бажанням поетки, найсильнішою її жагою в її творах. Нашим поетам треба вчитись у Лесі Українки відтворювати так сильно і яскраво нашу пролетарсько-класову нову жагу». ¹⁾

Не розходиться В. Василенко і з таким твердженням В. Коряка:

«Франко і Леся Українка закінчили той процес формування судільної національної свідомості, що розпочався за доби промислового капіталізму». ²⁾

Вод. Коряк після цього дає ще дуже важливі визначення щодо Франка і Лесі Українки, що їх, очевидно, обминути неможна для новного діалектичного зrozуміння шляхів розвитку української поезії:

«На ґрунті старого українофільства Наддніпрянської України та старого рутенства Західної України (Буковини й Галичини) Наддністрянської через єдину пресу створилася новочасна українська національна свідомість, що замінила старе українофільське провансальство. Леся Українка і Франко форсували діалектику національної свідомості її допровадили ідею українського націоналізму до її діалектичного самозаперечення. В умовах царату її польсько-австрійського гніту селянство та дрібно-буржуазна інтелігенція були тими вибуховими силами, які надавалися до революційної масової акції під проводом пролетаріату. Відсталі аграрні країни потребували допомоги індустриальних класів, допомоги організованого робітництва. Цієї допомоги чекали, про неї мріяли ідеологи цих верств—їхні поети. Тому наперекір усім хоробливим ноткам націоналізму, а почасті й шовінізму, наперекір неминучому процесові асиміляції в буржуазній культурі ці два письменники є вже попередники Жовтневої літератури, бо свідомо зв'язали національне питання з соціальними змаганнями пролетаріату та його спільніка селянства».

Так настає зовсім новий етап у розвитку української поезії. Значення цього етапу не вичерпується ані творчістю розглянутих поетів,

¹⁾ В. Василенко. Мотиви творчості Лесі Українки, «Критика», 1928, № 8, стор. 85—84.

²⁾ У В. Василенка там само стор. 78; у В. Коряка в т. II «Нарису історії укр. літ.», стор. 467 та «Українська література» (конспект), у вид. 1-му на стор. 115, у вид. 2-му на стор. 184—185.

ані всім матеріалом І-го тому «Антології». Слід простежити і процес асиміляції в буржуазній культурі багатьох поетів, аж до пізніших поколінь, до символізму, змагання проти символістів і футуристів і, головне, народження пролетарської української поезії, зокрема її найбільше синтетичну творчість її основоположника Вас. Еллана.

Ми підійшли до того етапу, коли українська поезія позбавилася пут «провансальської» обмеженості дрібнопанської літератури й утилітаризму народницької. Пройшов той час, коли література сама правила за всі трибуни, за всі відсутні форми громадського життя. За часів народницьких задоволялися вже самим фактом появи вірша українською мовою. Уже українське, особливо добре побудоване синтаксично речення, було її певним естетичним фактом, викликало певні емоції.

Після Франка й Лесі Українки дя спедифіка обмеженої літератури одходить набік, сходить у маленькі малопомітні струмки літературні. А літературне життя набуває всіх ознак справжнього европеїзму. До того ж молода різnobарвна українська поезія насичується величезної сили зарядами революційної енергії, революційних ідей. Кується її відповідні стилістичні форми. Народницькі рала перековуються на мечі.

Суперечності дієї літератури зривають з неї націоналістичну обозонку й відбувається діялектичний перехід до літератури пролетарської. Франко й Леся стають її попередниками.

Це—основний процес. Але є й другорядні, що його підсилювали, чи навпаки гальмували. Вони тривають і досі. Це теж за межами І-го тому Антології.

Чи ж є зв'язок між усіма названими етапами української поезії? Чи еволюція послідовна? Безперечно, але, коли усвідомлювати цю еволюцію діялектично. Це ми й намагалися зробити в цьому нарисі, виявляючи, скільки на те була змога, діялектичні ходи кожного етапу розвитку української поезії.

Фелікс Якубовський.

АНТОЛОГІЯ

Іван Котляревський

1769 — 1838

ЕНЕЙ У ПЕКЛІ.

(З Енейди).

Еней з Сивиллою своєю
Не мішкавши в човен ввійшли;
Кальною річкою сією
На той бік в пекло попили;
Вода в розколині лилася,
Що аж Сивилла піднялася,
Еней боявсь, щоб не втонуть;
Но пан Харон наш потрудився,
На той бік так перехопився,
Що нільзя оком ізмигнути.

Приставши, висадив на землю,
Взяв півалтина за труди,
За працьовиту свою греблю,
І ще сказав, іти куди.
Пройшовши відсіль гонів з двоє,
Побравшись за руки обоє,
Побачили, що ось лежав
У бур'яні бровко муругий,
Три голови мав пес сей мурий,
Він на Енея загарчав.

Загавкав грізно в три язики,
Уже був кинувсь і кусать,
Еней підняв тут крик великий,
Хотів чим-дуж назад втікати.
Аж баба хліб бровку шпурнула
І горло глевтяком заткнула,

Іван Котляревський

То він за кормом і погнавсь:
Еней же з бабою старою,
То сяк, то так пошід рукою
Тихенько од бровка убравсь.

Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на інший світ,
Там все поблідо і поблекло,
Нема ні місяця, ні звізд...
Там тільки тумани великі,
Там чутні жалобні крики,
Там мука грішним немала.
Еней з Сивиллою гляділи.
Якії муки тут терпіли,
Якая кара всім була...

Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах,
Живиця, сірка, нефть кипіла,
Палав огонь—великий—страх!
В смолі сій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто, як, за віщо заслужив...
Пером неможна написати,
Неможна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

Панів за то там мордували
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.

Огненним пруттям оддирали
Кругом на спину і живіг,

Себе що сами убивали,
 Яким остив наш білий світ.
 Гарячим дьогтем заливали,
 Ножами під боки штрикали,
 Щоб не хапались умирать.
 Робили різній їм муки,
 Товкли у мужчирях їм руки,
 Не важились щоб убивати.

Багатим та скучим вливали
 Розтопленеє срібло в рот,
 А брехунів там заставляли
 Лизати гарячих сковород;
 Які ж ізроду не женились
 Та по чужих кутках живились,
 Такі повішані на крюк,
 Зачеплені за теє тіло,
 На світі що грішило сміло
 І не боялося сих мук.

Всім старшинам тут без розбору,
 Панам, підпанкам і слугам,
 Давали в пеклі добру хльору,
 Всім по заслузі, як котам.
 Тут всякиї були цехмистри,
 І ратмани, і бургомистри,
 Судді, підсудки, писарі,
 Які по правді не судили
 Та тільки грошики лушили
 І одбирали хабарі.

І всі розумні філозопи,
 Що в світі вчились мудрувати;
 Ченці, попи і крутопопи,
 Мирян щоб знали научать,
 Щоб не ганялись за гривнями,
 Щоб не возились з попадями
 Та знали церкву щоб одну;
 Ксьондзи до баб щоб не іржали,

Iван Котляревський

А мудрі звізд щоб не знімали—
Були в огні на самім дну.

Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм давали,
По весілях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку деколи скакали—
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В кип'ячих сіркай казанах.

Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах,
І тільки знай що їх хвалили—
Кипіли в нефті в казанах;
Що через їх синки в ледащо
Пустилися, пішли в нінашо,
А послі чубили батьків
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидче умирали,
Щоб їм принятись до замків.

І ті були там лигоминці,
Піддурювали що дівок,
Що в вікна дралисъ по драбинці
Під темний, тихий вечерок;
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добрались до кінця:
Поки дівки од перечосу
До самого товстіли носу,
Що сором послі до вінця.

Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.

Антологія Української Поезії

Тут всякій були пронози,
Перекупки і шмаровози,
Купці, міняйли, шинкарі:
І ті, що фіги-миги возять,
Що в боклагах гарячий носять.—
Там всі пеклися крамарі.

Паливоди і волоцюги,
Всі зводники і всі плаути,
Ярижники і всі п'янюги,
Обманщики і всі моти,
Всі ворожбити, чародії,
Всі гайдамаки, всі злодії,
Шевці, кравці і ковалі;
Цехи: різницький, коновалський,
Кушнірський, ткацький, шапovalьський—
Кипіли в пеклі всі в смолі.

Там всі невірні і християни,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщани,
І молоді, і старики;
Були багаті і убогі,
Прямі були і кривоногі,
Були видющі і сліпі,
Були і штатські і воєнні,
Були і панські, і казенні,
Були миряни і попи.

Гай, гай!.. Та віде правди діти,
Брехня ж наробить лиха більш:
Сиділи там скучні пійти,
Писарчуки поганих вірш,
Великій терпіли муки:
Ім зв'язані були і руки,
Мов у татар терпіли плін.
Отак і наш брат попадеться,
Що пише, не остережеться...
Який же втерпить його хрін?

Якусь особу мацапуру
 Там шкварили на шашлику,
 Гарячу мідь лили за шкуру
 І розпинали на бику:
 Натуру мав він дуже бридку,
 Кривив душою для прибитку,
 Чуже є оддавав в печать;
 Без сорома, без бога бувши
 І восьму заповідь забувши,
 Чужим пустився промишлять.

Еней, як відсіль відступився
 І далі трохи одійшов,
 То на друге є нахопився,
 Жіночу муку тут найшов.
 В другім зовсім сих каравані
 Піджарювали, як у бані,
 Що аж кричали на чім світ;
 Оді то галас ісправляли,
 Гарчали, вили і пищали,
 Після куті мов на живіт...

Дівки, баби і молодиці
 Кляли себе і ввесь свій рід,
 Кляли всі жарти, вечорниці,
 Кляли і жизнь, і білій світ...
 За те їм так там задавали.
 Що через міру мудрували
 І верховодили над всім:
 Хоть чоловік і не онєє,
 Коли же жінці, бачиш, тее
 Так треба угодити їй.

Були там чесні пустомолки,
 Що знали ввесь святий закон.
 Молилися без остановки
 І били сот по п'ять поклон.
 Як в церкві між людьми стояли,
 І головами все хитали;
 Як же були на самоті,

То молитовники ховали,
Казлились, бігали, скакали
І гірше дещо в темноті.

Були і тій там панянки,
Що наріжались на показ;
Мандрихи, хльорки і діптянки,
Що продають себе на час.
Сі в сірді і в смолі кипіли,
За те, що жирно дуже їли
І що їх не страшив і піст,
Що все прикушували губи,
І скалили біленькі зуби,
І дуже волочили хвіст.

Пеклись тут гарні молодиці,
А ж жаль було на них глядіть—
Чорняві, повні, милодиці;
І сі тут мусіли кипіть,
Що заміж за старих ходили
І мишаком їх поморили,
Щоб послі гарно погулять
І з парубками поводитись,
На світі весело на житись
І не голодним умирать.

Якійсь мучились там птахи
З куделями на головах.
Се чесній, не потіпахи,
Були тендітні при людях;
А без людей—неможна знати.
Себе чим мали забавляти,
Про те лиши знали до дверей.
Їм тяжко в пеклі докоряли,
Смоли за щоки наліпляли,
Щоб не дурили так людей.

Бо щоки терли манією,
А блейвасом і ніс, і лоб,
Щоб краскою, хоч не своєю,

Причарувать к собі кого б;
Із ріпи підставляли зуби,
Ялозили все смальцем губи,
Щоб підвести на гріх людей;
Пиндючили якісь бочки,
Мостили в паузі платочки,
В яких не було грудей.

За сими поряду шварчали
В розпалених сковородах
Старі баби, що все ворчали,
Базікали о всіх ділах;
Все тільки старину хвалили,
А молодих товкли та били,
Не думали ж, які були,
Іще як сами дівували
Та з хлопцями як гарювали,
Та й по дитинці привели.

Відьом же тут колесували
І всіх шепух і ворожок;
Там жили з них чорти мотали
І без витушкі на клубок:
На припічках щоб не орали,
У комини щоб не літали,
Не їздили б на упирях;
І щоб дощу не продавали,
Вночі людей щоб не лякали,
Не ворожили б на бобах.

А зводницям таке робили,
Що цур йому вже і казать,
На гріх дівок що підводили
І сим учили промишлять;
Жінок од чоловіків крали
І волоцюгам помагали
Рогами людський лоб квітчати;
Щоб не своїм не торгували,
Того б на одкуп не давали,
Що треба про запас держать.

Еней там бачив щось немало
 Кип'ячих мучениць в смолі...
 Як з кабанів топилось сало.
 Так шкварилися сі в огні;
 Були і світські, і черниці,
 Були дівки і молодиці,
 Були і пані, й панночки:
 Були в свитках, були в охватах.
 Були в дулетах і в капотах,
 Були всі грішні жіночки.

Но се були всі осуждені.
 Які померли не тепер;
 Без суду ж не палив пекельний
 Огонь, недавно хто умер.
 Сі всі були в другім загоні,
 Як би лошата, або коні,—
 Не знали попадуть куда.
 Еней на перших подивившись
 I o бідах їх пожурившись.
 Пішов в другій ворота.

Еней, ввійшовши в сю кошару.
 Побачив там баґацько душ,
 Вмішавши між сю отару,
 Як між гадюки чорний уж.
 Тут різні душі похожали,
 Все думали та все гадали—
 Куди то за гріхи їх впрутъ?
 Чи в рай їх пустять веселитись,
 Чи може в пекло пошмалитись
 I за гріхи їм носа втруть?

Було їм вільно розмовляти
 Про всякій свої діла,
 I думати, і мізкувати—
 Яка душа, де, як жила.
 Баґатий тут на смерть гнівився.
 Що він з грішми не розлічився,
 Кому і скільки треба дать;

Скупий же тоскував, пудився,
Що він на світі не нажився,
І що не вспів і погулять.

Сутяга толкував укази,
І що то значить наш статут;
Розказував свої прокази,
На світі що робив сей п.лут.
Мудрець же фізику провадив
І толкував якихсь монадів,
І думав, відкіль взявся світ?
А марто пляс кричав, сміявся,
Розказував і дивувався,
Як добре знов жінок дурить.

Суддя там признавався сміло,
Що з гудзиками за мундир
Таке переоначив діло,
Що може б навістив Сибір,
Та смерть ізбавила косою,
Що кат легенькою рукою
Плечей йому не покропив;
А лікар скрізь ходив з лянцетом,
З слабительним і спермацетом
І чванивсь, як людей морив.

Ласошохлисти похожали,
Всі фертики і паничі,
На пальцях ногтики кусали.
Розприндившись, як павичі:
Все очі вгору піднімали,
По світу нашому вздихали,
Що рано їх побрала смерть,
Що трохи слави учинили,
Не всіх на світі подурили.
Не всім успіли морду втерть.

Моти, картъожники, п'янюги
І ввесь проворний, чесний рол,
Лакеї, конюхи і слуги,

Всі кухарі і скороход—
Побравшись за руки, ходили
І все о плутнях говорили,
Які робили, як жили:
Як паній і панів дурили,
Як по шинках вночі ходили
І як з кешень платки тягли.

Петро Гуляк-Артемовський

1790 — 1865

ПАН ТА СОБАКА.

(Казка).

На землю злізла ніч... Ніде ані шишихне;
Хіба то декуди скрізь сон щонебуль пирхне,
Хоч в око стрель тобі, так темно на дворі.
Уклався місяць спать, нема ані зорі,
І ледве крадькома яка маленька зірка
З-за хмари вигляне, неначе миш з засіка.
І небо і земля — усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один, як палець, не дрімає,
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма їсти хліб Рябко наш не любив:
Їв за п'ятьох, але те їв, що заробив.
Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли б тобі на сміх було де видно свічку
 Або в селі на опічку
 Маячив каганець.
 Всі сплять, хропуть,
 А деякі сопуть;
 Уже і панотець,
Прилізши із христин, до утрені попхався...
А ваш Рябко, кажу, все спатки не вкладався.
Знай, неборак, ганя то в той, то в сей куток:
То зазирне в курник, то дейко до свинок,
Спита, чи всі таки живенькі поросятка,
Індики та качки, курчатка й гусенятка;
 То звідтіль навпростець
 Махає до овець,
До клуні, до стіжків, до стайні, до обори;
То знов назад чим-дуж, щоб часом москалі

(А їх тоді було до хріна на селі).
 Щоб москалі, мовляв, не вбралися до комори.
 Не спить Рябко, та все так гавка, скавучить,
 Що сучий син, коли аж в ухах не ляшти.
 Все дума, як би то піддобриться до пана,
 Не зна ж, що не мине Рябка обрадована...
 Як гав, так гав, поки свінуло на дворі;
 Тоді Рябко простягсь, захріп в своїй норі.
 Чому ж Рябку не спать? Чи зневін,
 що з ним буде?

Заснув він смачно так, як сплять всі добре люди,
 Що широ стережуть добра своїх панів.
 Як ось — трус, галас, крик!.. Весь двір загомонів:
 «Цу-цу, Рябко!.. на-на!.. сюди Рябка кликніте!..»
 «Ось-ось я, батечки!.. Чого ви там, скажіте?..»
 Стриба Рябко, вертить хвостом,
 Неначе помелом,
 І знай, дурненький, скалить зуби
 Та лиже губи.
 «Уже ж, бач, дума він, не дурно це в дворі
 Од самої тобі зорі
 Всі панькаються коло мене.

Мабуть, сам пан звелів віддать Рябку печене
 І що осталося варене,
 За те, що, бач, Рябко всю божу ніч не спав
 Та гавкав на весь рот, злодій обганяв».
 Цу-цу, Рябко!» — ще раз сказав один псяюха,
 Та й хап Рябка за вуха!
 «Кладіть Рябка», — гукнув... Аж ось і пан прибіг:
 «Лупіть Рябка» — сказав: «чухрайте! ось батіг!»
 «За що?..» — спитав Рябко, а пан кричить:
 «чухрайте!»
 «Ой! Йой! Йой! Йой!..» А пан їм каже:
 «не вважайте!..»
 «Не буду, батечку!.. За що ж це честь така?..»
 «Не слухай» — пан кричить: «лупіть, деріть
 Рябка!..»
 Деруть Рябка, мов пір'я.
 На галас збіглась двірня:
 «Що?.. як?.. за що?.. про що?..»

Не знає ні один.

«Пустіть!..» — кричить Рябко: «не будь я песький син,
Коли вже вдержу більш!..» Рябко наш хоч не бреше.
Так що ж? Явтух Рябка знай все по жижках чеше.
«Пустіть, швидчій пустіть!..» — пан на весь рот
гукнув,

Та й з хати сам умкнув.

«Пустіть!..» — гукнули всі: «Рябко вже вдовольнився!..»
«Чим, люди добрі, так оце я провинився?..
За що ж глузуєте?..» — сказав наш неборак.
«За що знущаєтесь ви надо мною так?
«За що?.. за що?..» — сказав. та й попустив
патьоки...

Патьоки гірких сліз, узявшися за боки.

«За те» — сказав один Рябкові з наймитів
«Щоб не колошкав ти вночі своїх панів;
За те... але... щось тут... ходім, Рябко, лиш з хати,
Не дуже, бачу, рот тут можна роззвяляти:
Ходім, братко, на двір». Пішли. «Се не пусте» —
Сказав Явтух Рябку: «оце тебе за те
По жижках, бра Рябко, так гарно пошмагали,
Що пан із панею сю цілу ніч не спали».
«Чи винен я сьому?.. Чи ти, Явтух, здурів?»
«Гай, гай!..» — сказав Явтух: «Рябко! ти зневіснів;
Ти винен, бра Рябко, що ніччу розбрехався;
Ти ж знов, що вчора наш у карти пан програвся;
Ти ж знов:

Що хто програв,

Той чорта (не тепер на споминки!) здрімає,
Той батька рідного, розсердившись, програє;
Ти знов, кажу, Рябко, що пан не буде спати:
До чого ж гавкав ти?.. Нашо ж було гарчати?
Нехай би гавкав сам, а ти б уклавсь тихенько,
Забравши в ожеред, та й спав би там гарненько.
Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном
Напався на тебе — і знай, верзе притьом:
Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи,
Що паню через те всю ніч кусали блохи.
Що буцім вчора він грать в карти б не сідав,
Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв;

Що буцім ти, Рябко, так гавкав, — як собака.
 Що буцім по тобі походить ще й ломака,
 Що, бач-ся, ти йому остив, надосолив,
 І, бач-ся, він тебе за те й прохвороستив.
 А бач, Рябко, а бач!.. не гавкай, не ганяйсь;
 Ляж, хирний, та й мовчи, і з паном не рівняйсь!
 Чого брехатъ? Нехай наш пан здоровий буде:
 Він сам і без собак сю панщину одбуде».
 Послухав наш Рябко поради Явтуха.
 — «Нехай тяжка йому година та лиха», —
 Сказав, — «щоб за моє, як кажуть люди, жито
 Та ще й мене і бито!
 Коли моє не в лад,
 То я з своїм назад.
 Чи баба з воза, — що ж, велика дуже вада!..
 Кобилі легший віз, сьому кобила й рада».
 Оттак сердега наш Рябко поміркувавсь,
 Та й спать на цілий день і цілу ніч попхавсь;
 Заснув Рябко, захріп, аж ожеред трясеться.
 Рябку й не сниться, не верзеться,
 Що вже москалики в коморі й на дворі
 Скрізь нишпорять, мов тут вони й господарі,
 Що вовк ягнят, а тхір курчаток убирає
 Аж тут і на дворі туж-туж уже світає,
 «Цу-Цу, Рябко!..» — тут всі, повибігавши з хат:
 «Цу-ду, Рябко!.. на-на!.. — гукнули, як на гвалт.
 А наш Рябко тобі і усом не моргає;
 Хоч чує, та мов спить і мов не дочуваває.
 — «Тепер то», — дума він, — «мій пан всю
 нічку спав,
 Бо не будив його Рябко і не брехав;
 Тепер то він мені свою покаже дяку,
 Тепер не втре мені, як вчора, маку...
 Нехай цудукають... Мене сим не зведуть,
 Поки самі сюди обід не принесуть;
 Та ще й тоді, не бійсь, поскачуть коло мене,
 Поки візьму я в рот хоч страву, хоч печене!» —
 «Цу-цу!..» — сказав іще Рябкові тут Явтух
 «Цу-цу!..» — задихавшись, мов з його перло дух, —
 «Ходім, Рябко!..» — «Еге. Ходім!..»

Не дуже квасся.
 Сам принеси сюди...» «Іди ж хутчій, не бався!..»
 — «Ба, не піду, Явтух!» — «Іди, бо кличе пан!..»
 Сказав та й зашморгнув на ший він аркан.
 «Чешіть Рябка!» — гукнув. Аж тут їх щось
 з десяток
 Вліпли з сотеньку київ Рябку в завдаток.
 «Лушіть Рябка!» — кричить тут пан, як навісний;
 Рябко ж наш тільки вже що теплий та живий.
 Разів із шість Рябка водою одливали,
 І стільки ж раз його, одливши, знов шмагали,
 А потім перестали.
 Рябко спитати хотів, але Рябків язик
 Був в роті спутаний, неначе путом з лик,
 І герготав щось, як на сідалі індик.
 «Постій, — сказав Явтух Рябкові, — не турбуйся,
 Я правду всю скажу. Ото, Рябку, шануйся,
 Добра своїх панів, як ока, стережи,
 Зарання спать не квась, в солому не біжи,
 Злодіїв обганяй та гавкай на звірюку.
 Не гавкав ти, Рябко! — За те ж ми, бач, в науку.
 Із ласки, з милости панів,
 Вліпли сотеньок із п'ять тобі київ».
 — «Чорти б убив твого, Явтух, з панами батька
 І дядину, і дядька
 За ласку їх!..» — сказав Рябко тут паодріз.
 «Нехай їм служить більш рябий в болоті біс!
 Той дурень, хто дурним іде панам служити,
 А більший дурень, хто їм дума угодити!
 Годив Рябко їм, мов болячці й чиряку,
 А що ж за те Рябку?
 Сяку мать та таку!
 А до того іще спороли батогами,
 А за вислугу палюгами,
 Чи гавкає Рябко, чи мовчки віччю спить,
 Все випада таки Рябка притьмом побить.
 Уже мені, бачу, чи то туди — високо,
 Чи то сюди — глибоко;
 Повернешся сюди — і тута гаряче,
 Повернешся туди — і там то болаче!

Хоч би я тісто вніс псяюсі і з діжею,
То б він розтовк і ту над спиною моєю.
З ледачим все біда: хоч верть-крутъ хоч круть-вертъ,
Він найде все тобі хоч в черепочку смерть».

ДО ЛЮБКИ.

Нащо ти, Любочко, козацьке серце сушиш?..
 Чого, як молода ти кізочка в бору,
 Що чи ногами лист сухенький заворушить,
 Чи вітерець шепне, чи жовна там кору
 На липі подовбе, чи ящірка зелена
 Зашелестить в кущі — вона, мов тороплена,
 Шукає матері, дрижить, втіка?..
 Ой, чом же, Любко, їй ти жахливая така?
 Чи зуздиш, то їй дрижиш; себе їй мене лякаєш...
 Чи я до тебе — ти як від мари втікаєш!..
 Та я ж не вовк, не звір, та їй не ведмідь - бортняк
 З Литви: вподобав я не з тим твою уроду,
 Щоб долею вертіть твоєю сяк і так
 І славу накликать на тебе та пригоду!..
 Та їй час би дівчині дівоцькеє гадати:
 Не вік же ягоді на гілці червоніти,
 Не вік при матері і дівці дівуватъ...
 Ой, час теляточко від матки одлучатъ!..

В.К.

Євген Гребінка

1812 — 1848

ВЕДМЕЖИЙ СУД.

Лисичка подала у суд таку бумагу:
Що бачила вона, як пошлакий віл
На панській винниці пив, як мошенник, брагу,
 Їв сіно, і овес, і сіль.
Суддею був ведмідь, вовки були підсудки.
. Ісавай вони його по-своєму судить,
 Трохи не цілі сутки!
«Як можна гріх такий зробить!
Воно було б зовсім не диво,
 Коли б він їв собі м'ясиво»,—
Ведмідь сердито став ревіть.
«А то він сіно їв»,—вовки завили.
Віл щось почав був говоритъ,
Та судді річ його спочатку перебили,—
Бо він ситенький був,—і так опреділили
 І приказали записать:
«Понеже віл признався пошлакий,
Що він їв сіно, сіль, овес і всякі сласті,
Так за такі гріхи його четвертують
І м'ясо розідрать суддям на рівні часті,
Лисичці ж ратиці oddать.»

ЯЧМІНЬ.

С и н.

Скажи мені, будь ласкав, тату,
Чого ячмінь наш так поріс,
Що колосків прямих я бачу тут багато.
А деякі зовсім склонилися униз,
Мов ми, неграмотні, перед великим паном,
Мов перед судовим на стійці козаки?

Б а т ь к о.

Оті прямії колоски
Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром.
Котрі ж поклякнули, то божа благодать:
Їх зерно гне, вони нас мусять годувать.

С и н.

Того ж то голову до неба зволить дратъ
Наш писар волосний, Онисько Харчовитий!
А ж він, бачу...

Б а т ь к о.

Мовчи! Почують,—будеш битий.

СОНЦЕ ТА ХМАРИ.

Ось сонечко зійшло і світить нам, і гріє,
 І божий мир, як маківка, цвіте;
 На небі чистому ген хмарка бовваніє,—
 Та хмара надулась і річ таку гуде:
 «Що вже мені це сонце надоїло!
 Чого воно так землю веселить?
 Хоч я насуплюся — воно таки блищить.
 Я полечу йому назустріч сміло,
 Я здужаю його собою затемнить!»
 Дивлюсь — і хмарами пів неба замостило,
 На сонечко, мов піччу, налягло...
 А сонце вище підпливло
 І хмари ті позолотило.

Маркіян Шашкевич

1811 — 1843

ПІДЛІССЯ.

Шуми, віtre, шуми, буйний
На ліси, на гори,
Мою журну неси думку
На Підліські двори.

Там спочинеш, моя думко.
В зеленій соснині,
Журбу збудиш, потішишся
У лихій годині.

Там ти скаже дуб старенький
І єден і другий,
Як там жив-єм ще маленький
Без журби, без туги.

Там ти скаже та соснина
Й всяка деревина,
Як там грато серце мое,
Світала година.

У садочку соловійчик
Щебетав пісеньки,
Розвивав ми пісеньками
Літа молоденькі.

Там колодязь студененький,
А дуб воду тягне;
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

Підлісед'ка горо біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Веселая стороненько!
До серця-сь припала,
Душа тебе, як милого
Мила. забажала.

Там то любо, там солодко,
Весело і мило!
З миленькою у любощах
Вік би ся прожило...

ВЕСНІВКА.

Цвітка дрібная
 Молила неніку,
 Весну раненьку:
 «Нёне рідная!
 Вволи ми волю,
 Дай мені долю:
 Щоб я зацвіла,
 Весь луг скрасила,
 Щоби я була
 Як сонце ясна,
 Як зоря красна,
 Щоби-м згорнула
 Весь світ до себе!»
 — «Доню голубко!
 Жаль мені тебе,
 Гарная любко!
 Бо вихор свисне,
 Мороз потисне,
 Буря загуде;
 Краса змарніє,
 Личко зчорніє,
 Головоньку склониш,
 Листоньки зрониш,
 Жаль серцю буде.»

Микола Устіянович

1811 — 1885

ВЕРХОВИНЕЦЬ.

Верховино, світку ти наш!
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри від, плине ту час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в сердю думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Буяє легінь тобою.

Ей, що ми там Поділля край!
Нам полонина Поділля.
А бори—степ, ялиця—май,
А звіра голос—весілля!

Не вабить нас баришів лесть,
Коби лиш порох та цівка,
У бога світ, у людей честь,
Та овець турма, сопівка.

Та коби пирс хребет із від
І медвідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами:

То ми то час, то ми то піснь,
Молодче, ну же в розтвори!
Овечці сплав з кучерей пліснь
І далі, далі на гори!

.Ітом цілим, би ніч, би день,
Хлопці гуляють там наші;
Свобідна там вода, огень,
Довольно ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом меж.
Ворог не станув стопою;
Буйная там землі одеж,
Плекана піснєй, росою.

Там то бренить тромбіти звук,
Щебече любо сопівка;
А як звіра завиє гук,
В челюсті плюне му цівка.

ОСІНЬ.

Сумно, марно по долині,
Почорніли білі квіти,
Пожовк лист на деревині,
Птах полетів в інші світи.

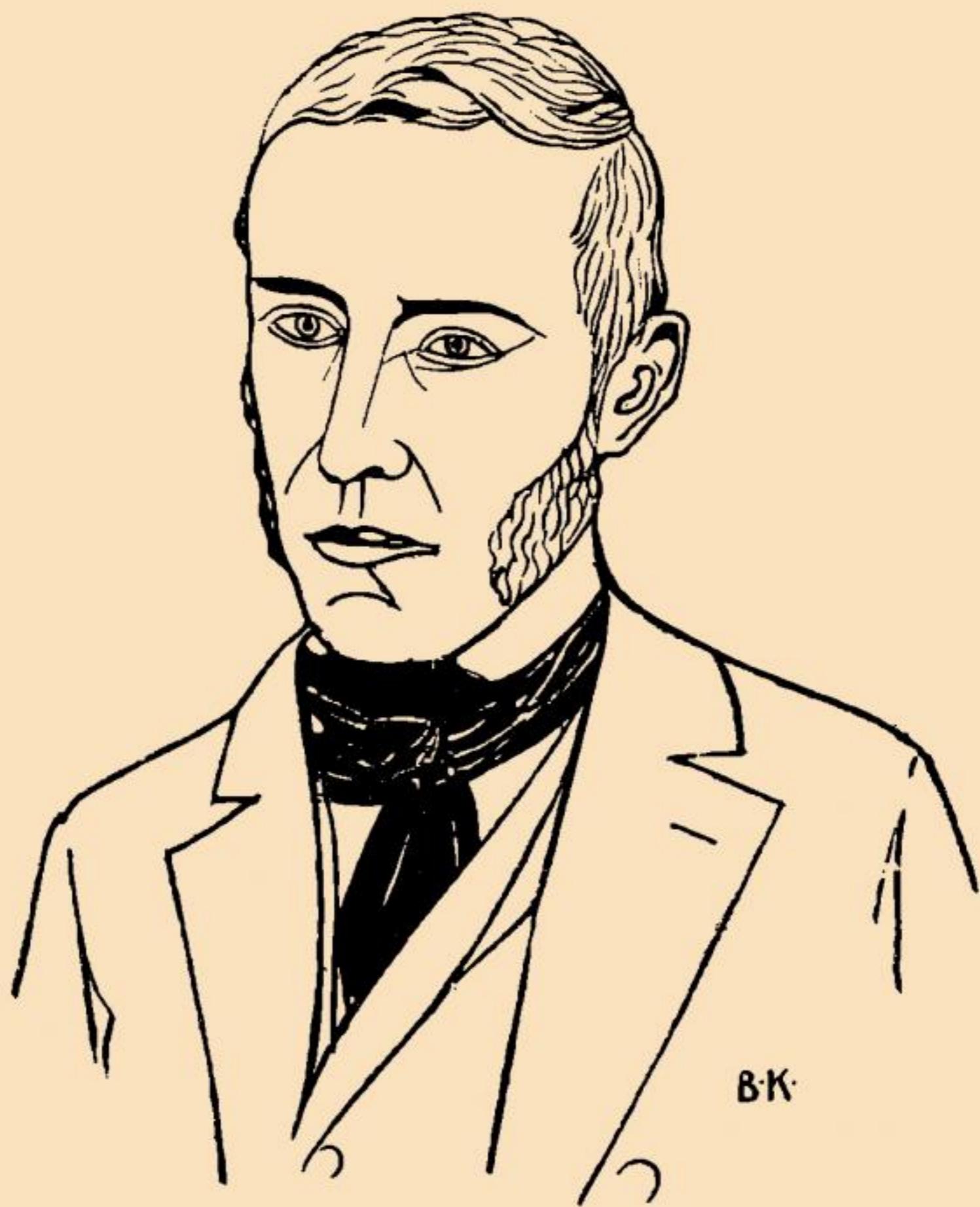
Од запада сиві хмари
Цілу землю заливають,
Чагарами нічні мари
З вітрами ся розмовляють.

А на горі калинонька
Головоньку нахиляє,
А над Дністром дівчинонька
Сльозами ся заливає.

Чого тужиш, калинонько,
Головоньку нахиляє?
Чого плачеш, дівчинонько,
Сльозами ся заливає?

Чи тя доля покинула?
Чи не маєш матусеньки?
Чи ти краса загинула?
Чи говорять воріженьки?»

— Ні мя доля покинула,
Ні не маю матусеньки,
Ні ми краса загинула,
Ні говорять воріженьки,
Йно ми тужно за весною,
Що так борзо перецвіла,
Куди гляну мисленькою
Нема того, що - м любила!

Амвросій Метлинський

1814 — 1870

СМЕРТЬ БАНДУРИСТА.

Буря висе, завиває,
 І сосновий бір трощить;
 В хмарах блискавка палає,
 Грім за громом грякотить.
 Ніч то вуглем вся зчорніє,
 То, як кров, зачервоніє.
 Дніпр клякоче, стогне, плаче,
 Й гриву сиву трясе;
 Він реве й на камінь скаче,
 Камінь рве, гризе, пese...
 Грім що гримне, в берег гряне—
 З пущі полум'я прогляне,
 То недивно, що так шумно,
 Що раз-по-раз блисъ та гряк!
 Те дивніш: співає сумно
 Над Дніпром старий козак;
 Пісня з вітром розлітає,
 Мов той вітер братом має...

«Грім напусти на нас, боже, спали нас в пожарі:
 Бо і в мені і в бандурі вже глас замирає!
 Вже не гримітиме, вже не горітиме, як в хмарі,
 Пісня в народі, бо вже наша мова конає!
 Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
 Хай наш голос далеко по вітру несе,
 Поки вітром, як лист, нас з землі не стрясе;
 Хай і Дніпр стародавній од нас пісню почує,

Поки він нас в море не внесе, не вкине,
 Поки мова й голос в нас до тла не згине;
 Хай луною по степові голос іде,
 По пущах Дніпровських між звір'ям гуде.
 Може звір, може й бір,
 Степ та вітер, море й Дніпр,
 Може хмара,
 Грім і кара
 І бандуру і мене
 Козакові спом'яне!
 Як сивий степ білітиме,
 Як чорний бір шумітиме,
 Як звір в пущах ревітиме,
 Як блискавка в хмарах-хмарах
 Кров'ю заснується,
 Грім додолу в карах-карах
 Грякне, й все займеться,
 І старий Дніпр в чвахах-чвахах
 Встане й озоветься:
 Може і пісня з вітром ходитиме,
 Дійде до серця, серце палитиме;
 Може й бандуру ще хто учує,
 Й серце заніє і затоскує...
 І бандуру і мене
 Козаченько спом'яне!»

Буря виє, завиває,
 І сосновий бір трошить;
 В хмарах блискавка палає,
 Грім за громом грекотить.
 Ніч то вуглем вся згорніє,
 То, як кров, зачервоніє!
 Дніпр клекоче, стогне, плаче,
 Й гриву сивую трясе;
 Він реве й на камінь скаче,
 Камінь рве, гризе, несе.
 Грім що грине, в берег гряне—
 З хвилі бандура прогляне!
 Запалало — і стемніло...
 Застогнало в небесах...

Хлинув дощ... Загомоніло
На горах, в полях, в борах...
Старця й бандури немає,
Пісня по миру літає!

★

Микола Костомаров

1807 — 1855

СПІВЕЦЬ МИТУСА.

Гине сила Дажбожого внука. Татари плюндрують,
 Князі кують коромоли, не дбають об вірі і людях.
 Куриться Галицька волость, дим до Бескидів простягся;
 Впав Володимир-Волинський; Києва вже не підняти.
 Князь Ростислав із Данилом не милують землю Дністрянську:
 Угри і Ляхи біди додають; в Перемишль набігає
 Князь Костянтин; коромолує з ним на Данила владика.
 Кріпший за всіх з Перемишлі співець словутний Митуса.
 Шаблі не носить співець і грудей щитом не вкриває, —
 Піснями сипле на князя, гострими ніби стрілами,
 Піснями люд стурбує і хіть до війни підливає.
 Красних не хвалить дівиць Митусина пісня шалена,
 Мирного людям життя не пророчить, не гріє одваги
 На супостата; усобиці й смугти та пісня виводить.
 От уже град Перемишль Андрій облягає повками,
 Ласкаво згоду дає, — не радить на згоду Митуса.
 Рано в неділю ступають повки княженецькі до штурму:
 Спершу гардюють стрільці, а там подаються пороки.
 Ввечері князь в Перемишль уступа; закували владику,
 Силу взяли на поток непокірного люду; подрали
 Тули боброві у їх, і барсучі і вовчі прилбиці,
 Інші біжать по чужинах; не втік словутний Митуса:
 Він, що колись не схотів заспівати Данилові, бранцем
 Став тепер перед князем Данилом словутний, а буйсть
 Давня у серці... не впав на коліна, лице не поблідо.
 Грізно поглянув на його Данило і мовив словами:
 «Гордий співаче, славний співаче! Бунтовниче клятий!
 Що соловиний голос зміняв на гадюче сичання.
 Бог дарував тобі силу, ти одмінив її бісу!..

Чом, як Боян стародавній, ти не співав нам про славу
Предків великих? Чом не навчав нас добру і согласці?
Чом от гріхів не виняв нерозумних огненим словом?»
— «Княже», — одвіттив Митуса: «ось я заспіваю вам пісню:
Ріжтесь, кусайтесь, бийтесь, попілом Русь пошипайте.
Пийте братернюю кров, умивайтесь слезами народу;
От до вас добра на пісня — іншої вам не почути!
Що вас спиняти? Що вам співати? Шкода, опізнились!
Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!
Кончились віки, сповнилась чаша, грім розпалився:
Суд неминучий, суд невмолимий, — написана доля;
Кончились віки; зілля сухе є огонь поїдає —
Хай поїдає! Хай пропадає Русь із князями!
Боже прокляття чорними хмарами висить над нею;
Хмари згустіють, віки пролинуть, і знов, хоч не скоро,
Знову розгонить ясне є сонце туман віковічний;
В той час-годину інших пісень співці заспівають
Іншим князям, та не вам, — іншому руському люду.

ЕЛЛАДА.

Голосно в світі гула твоя чародійна слава,
 Змалку героям твоїм привиқав дивуватись школляр;
 Сльози народів текли на руїни твої; на колінах
 Мовчки стояв, гледючи на тебе, заворожений світ.
 Шкода слави твоєї, вродливая, красна країно!
 Шкода твого Парфенона, шкода театрів твоїх.
 Шкода Солонових прав, хитромовних речей Демостена,
 Шкода великої навіть Тимолеона душі.
 Ти не спиняла дітей; вони гризлись з собою, як звіри;
 Ти все шукала слободи — нікчемная грошай раба!
 Ти прославляла війну людоїдну, і в Спарті проклятій
 Пан для потіхи пускав злих на ілота собак!
 Ти научала народи втікати до неволі од волі,
 Ти зопсувала найкращий неба восточного дар...
 Пам'ять посмертна твоя засліпляла маною нам очі,
 Ми, на тебе гледючи, не бачили самі себе.

Віктор Забіла

1808 — 1869

ВІТЕР.

Гуде вітер велими в полі, реве, ліс ламає;
 Плаче козак молоденький, долю проклинає.
 Гуде вітер велими в полі, реве, ліс ламає;
 Козак нудиться, сердешний, що робить — не знає.

Гуде вітер велими в полі, реве, ліс ламає:
 Козак стогне, бідолаха, сам собі гадає:
 «Ревеш вітре, та не плачеш, бо тобі не тяжко.
 Ти не знаєш в світі горя, так тобі й не важко.

Тобі все одно: чи в полі, чи де ліс ламаєш.
 Чи по морю хвилю гониш, чи криші здираєш
 Солом'яні і залізні, якую ді стрінеш;
 Снігом людей замітаєш, в полі як застигнеш...

Одірви ж од серця тугу; рознеси по полю,
 Щоб не плакався я, бідний, на нещасну долю.
 А коли цього не зробиш, мене кинь у море,
 Нехай зо мною потоне, нехай мое горе...»

СОЛОВЕЙ.

Не щебечи, соловейку, під вікном близенько,
Не щебечи, малюсенький, на зорі раненько.
Як затвохкаєш, як свиснеш, неначе заграєш,
Так і б'ється в грудях сердець, душу роздираєш.

Як засвищеш голосніше, а далі тихенько,
Аж у душі похолоне, аж замре серденько.
Зовсім трошки перестанеш, — лунь усюди пійде,
Ти в темну ніч веселишся і як сонце зійде.

Твоя пісня дуже гарна, ти гарно й співаєш,—
Ти щасливий: спарувався і гніздечко маєш...
А я біdnий, безталаний, без хати, без пари,—
Не досталось мені в світі весело співати.

Сонце зійде, — я нужуся, і заходить — плачу:
Котру люблю дівчиноньку, тієї не бачу.
Довго й чутки вже не маю про милу дівчину,
Цілий вік свій усе плачусь на лиху годину.

Не щебечи ж, соловейку, як сонце пригріє.
Не щебечи, малюсенький, як і вечоріє!
Ти лети, співай тим людям, котрі веселяться.
Вони піснею твоєю будуть забавляться.

А мені такая пісня душу роздирає,
Гірше б'ється моє серце, аж дух замирає.
Пугач мені так годиться: стогне — не співає...
Нехай стогне коло мене та смерть возвіщає!..

ВК

Олександр Афанасьев

1817 — 1875

ОЙ У ПОЛІ.

Ой у полі на роздолі
 Шовкова травиця;
 Серед неї, край тополі,
 Чистая криниця.

Тільки туди кониченька
 Мені не водити,
 Із тієї криниченьки
 Водиці не пити.

Травка зв'яне, травка зсохне
 Коню вороному,
 Отрутою вода стане
 Мені молодому.

На тій шовковій травиці
 Багато отрути,
 А з тієї криниченьки
 Пив мій ворог лютий.

ГРЕБІНЦІ.

Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить?
Як серце застогне і гірко заплаче,
І дуже без щастя воно защемить?

Як горе, мов терен, всю душу поколе,
Коли одцуралось тебе вже усе,
І ти, як сухеє перекоти-поле,
Не знаєш, куди тебе вітер несе?

Е, ні! Кажеш мовчки: скосивши билину,
Хоч рано і вечір водою полий,—
Не зазеленіє; — кохай сиротину,
А матері й батька не бачити їй.

Отак і у світі: хто рано почує,
Як серце заплаче, як серце зіхне,
Той рано й заплаче... А доля шуткує —
Поманить, поманить та й геть полине...

А можна ж утерпіть, як яснеє сонде
Блісне і засяє для міра всього,
І гляне до тебе в убоге віконце?
Осліпнеш, а дивишся все на його!..

МОВ СИНЯЯ СТРІЧКА...

**Мов синяя стрічка, Донець під горою,
 Круг його ліси та широкі луги;
 Мов килим шовковий, здається весною
 У квітах пахучих його береги.**

**А там зеленіс гора за пісками.
 Через гору стежечка геть простяглась,
 Пішла по байраках, горами, степами,
 І в двір аж у панських будинків якраз.**

**За тії будинки ховається сонце —
 Далеко та тінь полягла на луці;
 І дівчина гарна стойть край віконця,
 І перстень аж сяє на білій руці.**

Тарас Шевченко

1814 — 1861

ЧОГО МЕНІ ТЯЖКО...

Чого мені тяжко? Чого мені вудно?
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш? Що в тебе болить?

Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, навіки засни,
Невкрите, розбите... А люд навісний
Нехай скаженіє... Закрий, серце, очі!..

ДІВИЧІЙ НОЧІ.

Висушили карі очі
Дівичій ночі.

Черниця Мар'яна.

Розплелася густа коса,
Аж до пояса,
Розкрилися перси - гори —
Хвилі серед моря,
Засіяли карі очі—
Зорі серед ночі.
Білі руки простяглися,—
Так би й обвилися
Кругом стану, — і в подушку
Холодну впилися
Та й заклякли, та й замерли,
З плачем рознялися:
«Нащо мені коса-краса,
Очі голубині,
Стан мій гнучий... коли нема
Вірної дружини,
Немає з ким полюбитись,
Серцем поділитись...
Серце моє! Серце моє!
Тяжко тобі битись
Одинокому! З ким жити, —
З ким, світе лукавий,
Скажи мені?.. Нащо мені
Тая слава!.. слава...
Я любить, я жити хочу,
Серцем — не красою!
А мені ще й завидують,
Гордою і злою

Злії люди нарікають;
 А того й не знають,
 Що я в серці заховала...
 Нехай нарікають
 Гріх їм буде... Боже милий!
 Чому ти не хочеш
 Укоротить свої темні
 Тяжкі мені ночі!
 Бо я вдень не одинока,—
 З полем розмовляю,—
 Розмовляю і недолю
 В полі забуваю.
 А вночі...»
 Та й оніміла,
 Сльози полилися...
 Білі руки простяглися,
 В подушку впилися.

ПОНАД ПОЛЕМ ІДЕ...

Понад полем іде,
 Не покоси кладе,
 Не покоси кладе — гори:
 Стогне земля, стогне море,
 Стогне та гуде!

Косаря уночі
 Зострічають сичі;
 Тне косар, не спочиває,
 Ні на кого не вважає,
 Хоч і не проси.

Не благай, не проси:
 Не клепає коси;
 Чи то пригород, чи город, —
 Як бритвою, старий голить
 Усе, що даси:

Мужика й шинкаря,
 Сироту кобзаря;
 Приспівує старий, косить,
 Кладе горами покоси,
 Не мина й царя.

І мене не мине,
 На чужині зотне,
 За решоткою задавить
 Хреста ніхто не поставить
 І не пом'лне!

МЕНІ ОДНАКОВО...

Мені однаково, чи буду
 Я жити в Україні, чи ні,
 Чи хто згадає, чи забуде
 Мене в снігу на чужині —
 Однаковісінько мені!

В неволі виріс між чужими,
 І, неоплаканий своїми,
 В неволі плачуши умру,
 І все з собою заберу,
 Малого сліду не покину
 На нашій славній Україні,
 На нашій — не своїй землі.
 І не пом'яне батько з сином.
 Не скаже синові: «Молись,
 Молися сину: за Вкраїну
 Його замучили колись».

Мені однаково, чи буде
 Той син молитися, чи ні...
 Та не однаково мені,
 Як Україну злії люди
 Присплять, лукаві, і в огні
 Її, окраденую, збудять...
 Ох, не однаково мені!

Х. Х.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє;
Радіють люди, що одпочинуть.
А я дивлюся і сердем лину
В темний садочок на Україну:
Лину я, лину, думу гадаю,
І віби сердце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре, зоре! — і слози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули!

N. N.

Мені тринадцятий минало.
 Я пас ягнята за селом.
 Чи то так сонечко сіяло,
 Чи так мені чого було —
 Мені так любо, любо стало,
 Неначе в бога...
 Уже прокликали до паю,
 А я собі у бур'яні
 Молюся богу... І не знаю,
 Чого маленькому мені
 Тоді так приязно молилось,
 Чого так весело було?
 Господнє небо і село,
 Ягня, здається, веселилось!
 І сонце гріло — не пекло!

Та недовго сонце гріло,
 Недовго молилось...
 Запекло, почервоніло
 І рай запалило.
 Мов прокинувся, — дивлюся:
 Село почорніло,
 Боже небо голубее
 І те помарніло.
 Поглянув я на ягнята —
 Не мої ягнята!
 Обернувся я на хати —
 Нема в мене хати!
 Не дав мені бог нічого!..
 І хлинули сльози,

Тяжкі сльози... А дівчина
При самій дорозі,
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала,
Та їй почула, що я плачу:
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала...

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади...
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня!.. А їй досі, як згадаю,
То серце плаче та болить:
Чому господь не дав дожитъ
Малого віку у тім раю!
Умер би орючи на ниві,
Нічого б на світі не зناє,
Не був би в світі юродивим,
Людей і (бога) не прокляв!

НЕ ГРІЄ СОНЦЕ...

Не гріє сонце на чужині,
 А дома надто вже пекло;
 Мені невесело було
 Й на нашій славній Україні:
 Ніхто любив мене, вітав,
 І я хилився ні до кого.
 Блукав собі, молився богу,
 Та люте панство проклиnav.
 І згадував літа лихії,
 Погані, давнії літа.
 Тоді повісили Христа,
 Й тепер не втік би син Марії!
 Ніде не весело мені,
 Та мабуть весело й не буде.
 І на Україні добрі люди, —
 Отже такі й на чужині!
 Хотілось би, та й то для того,
 Щоб не робили москалі
 Труни із дерева чужого,
 Аби хоч крихотку землі
 Із-за Дніпра мого святого
 Святії вітри принесли...
 Та й більш яічого! Так то, люди,
 Хотілося б... та що й гадать!
 Нащо вже й бога турбуватъ,
 Коли по-нашому не буде!

ЛЯХАМ.

Ще як були ми козаками,
 А унії не чуть було,
 Отам то весело жилося!
 Братались з вольними ляхами,
 Пишиались вольними степами;
 В садах кохалися, цвіли,
 Неначе лілії, дівчата;
 Пишиалися синами мати,
 Синами вольними... Росли,
 Росли сини і веселили
 Старії, скорбнії літа...
 Аж поки іменем Христа
 Прийшли ксьондзи і запалили
 Наш тихий рай і розлили
 Широке море сліз і крові,
 А сирот іменем Христовим
 Замордували, розп'яли...

Поникли голови козачі,
 Неначе стоптана трава:
 Україна плаче, стогне-плачє!
 За головою голова
 Додолу пада; кат лютує,
 А ксьондз скаженим язиком
 Кричить: *Te deum! Алілуя!*...

Отак то, ляше, друже-брате,
 Неситії ксьондзи, магнати
 Нас порізнили, розвели;
 А ми б і досі так жили.
 Подай же руку козакові
 І серце чистеє подай!
 І знову іменем Христовим
 Возобновим наш тихий рай.

А НУМО ЗНОВУ ВІРШУВАТЬ...

А нумо знову віршувать!
 Звичайне, нишком! Нумо знову,
 Поки новинка на основі,
 Старинку божу лицюватъ,
 А сіріч... Як би вам сказатъ,
 Щоб не збрехавши? Нумо знову
 Людей і долю проклинать!

Людей за те, щоб нас знали
 Та нас шанували;—
 Долю за те, щоб не спала
 Та нас доглядала.
 А то, бач, що наробыла:
 Кинула малого
 На розпутті, та й байдуже...
 А воно, убоге
 Молодеє, сивоусе—
 Звичайне, дитина!
 І подибало тихенько
 Попід чужим тином
 Аж за Урал. Опинилось
 В пустині, в неволі...
 Як же тебе не проклинать.
 Лукавая доле?
 Не прокляну ж тебе, доле,
 А буду ховатись
 За валами, та нищечком
 Буду віршувати,
 Нудить світом, сподіватись
 У гості в неволю
 Із-за Дніпра широкого
 Тебе, моя доле!

I НЕБО НЕВМИТЕ...

І небо невмите, і заспані хвилі,
І понад берегом геть - геть.
Неначе п'яний, очерет
Без вітру гнеться... Боже миць!
Чи довго буде ще мені
В оцій незамкнутій тюрмі,
Понад оцим нікчемним морем,
Нудити світом? Не говорить,
Мовчить і гнеться, мов жива,
В степу пожовклая трава,
Не хоче правдоньки сказатъ...
А більше ні в кого спитатъ.

МОВ ЗА ПОДУШНЕ...

Мов за подушне, оступили
Оде мене на чужині
Нульга і осінь. Боже милий!
Де ж заховатися мені?
Що діяти? Уже й гуляю
По дім Аралу, і пишу,
Віршую нищечком, грішу,
Бог-зна колишній слухай
В душі своїй перебираю
Та списую,—щоб та печаль
Не перлася, як той москаль,
В самотню душу... Лютий злодій
Впирається таки, та й годі!

П. С.

Не жаль на злого: коло його
 І слава сторожем стойть;
 А жаль на доброго такого,
 Що й славу вміє одурить.

І досі нудно, як згадаю
 Готичеський з часами дом,
 Село обідране кругом,
 І шапочку мужик знімає,
 Як флаг побачить: значить пан
 У себе з причетом гуляє.
Оцей годований кабав!
 Оце ледащо! — щирий пан,
 Потомок гетьмана дурного
 І презавзятий патріот,
 Та й христіянин ще до того:
 У Київ їздить всякий год,
 У свиті ходить між панами,
 І п'є горілку з мужиками,
 І вольнодумствує в шинку:
 Отут він ввесь, хоч надрукуй!
 Та ще в селі своїм дівчаток
 Перебирає; та спроста
 Таки своїх байстрят з десяток
 У год подержить до хреста,
 Та й тільки ж то... Кругом паскуда!
 Чому ж його не так зовуть?
 Чому на його не плюють?
 Чому не топчуть? Люди, люди!
 За шмат гнилої ковбаси

У вас хоч матір попроси.—
То оддасте... Не жаль на його,
На п'яного Петра кривого,
А жаль великий на людей,
Та тих юродивих дітей!...

НЕ ДЛЯ ЛЮДЕЙ...

Не для людей, тієї слави,
 Мережані та кучеряви
 Оді вірші віршую я—
 Для себе, братія моя!
 Мені легшає в неволі,
 Як я їх складаю:
 З-за Дніпра мов далекого
 Слова прилітають
 І стелються на папері,
 Плачучи, сміючись,
 Мов ті діти, і радують
 Одиноку душу,
 Убогую. Любо мені,
 Любо мені з ними,
 Мов батькові багатому
 З дітками малими.
 І радий я, і веселий,
 І бога благаю,
 Щоб не приспав моїх діток
 В далекому краю.
 Нехай летять додомоньку
 Легенській діти
 Та розкажуть, як то тяжко
 Було їм на світі!..
 І в сім'ї веселій тихо
 Дітей привітають,
 І сивою головою
 Батько покиває,
 Мати скаже: «Бодай тії
 Діти не родились!»
 А дівчина подумає:
 «Я їх полюбила!»

ГОТОВО! ПАРУС РОЗПУСТИЛИ...

Готово! Парус розпустили;
Посунули по синій хвилі
Поміж кугою, в Сир-Дар'ю
Байдару та баркас чималий.
Прощай, убогий Кос-Арале!
Нудьгу заклятую мою
Ти розважав таки два літа.
Спасибі, друже! Похвались,
Що люди і тебе знайшли
І знали, що з тебе зробити.
Прощай же, друже! Ні хвали,
Ані ганьби я не сплітаю
Твоїй пустині; в іншім краю,
Не знаю, може й нагадаю
Нудьгу колишнюю колись!

У БОГА ЗА ДВЕРМІ...

У бога за дверми лежала сокира.
 (А бог тоді з Петром ходив
 По світу, та дива творив).

А кайзак, на хирю
 Та на тяжке лихо,
 Любенько та тихо
 І вкрав ту сокиру,
 Та й потяг по дрова
 В зелену діброву;
 Древину вибравши, та й цюк!
 Як вирветься сокира з рук —
 Пішла по лісу косовиця!
 Аж страх, аж жаль було дивиться:
 Дуби і всякі дерева
 Великолітні, мов трава
 В покоси стелеться; а з яру
 Встає пожар, і диму хмара
 Святе сонце покрива.
 І стала тьма, і од Уралу
 Та до Тингиза, до Аразу
 Кипіла в озерах вода.
 Палають села, города,
 Ридають люди, виуть звіри
 І за Тоболом у Сибірі
 В снігах ховаються. Сім літ
 Сокира божа ліс стинала,
 І пожарище не вгасало,
 І мер за димом божий світ.

На восьме літо у неділю,
 Неначе лляя в льолі білій,
 Святе сонечко зійшло.
 Пустиня циганом чорніла:

Де город був або село —
 І головня уже не тліла,
 І пошіл вітром рознесло.
 Билини навіть не осталось;
 Тільки одним — одно хиталось
 Зелене дерево в степу.

Червоніє по пустині
 Червона глина та печина,
 Бур'ян колючий, та будяк,
 Та інде тирса з осокою
 В яру чорніє під горою;
 Та дикий інколи кайзак
 Тихенько виїде на гору
 На тім захилім верблюді.
 Непевне діється тоді:
 Мов степ до бога заговорить,
 Верблюд заплаче, і кайзак
 Понурить голову і гляне
 На степ і на Карапутак.
 Сингич-агач кайзак спом'яне,
 Тихенько спуститься з гори
 І згине в глиняній пустині...

Одним-єдине при долині,
 В степу край дороги,
 Стоїть дерево високе,
 Покинуте богом;
 Покинуте сокирою,
 Огнем непалиме,
 Шепочеться з долиною
 О давній годині.
 І кайзаки не минають
 Дерева святого,
 На долину заїжджають,
 Дивуються з його,
 І моляться, і жертвами
 Дерево благають,
 Щоб парості розпустило
 У їх біднім краю.

ХІБА САМОМУ НАПИСАТЬ...

Хіба самому написать
Таки посланіє до себе,
Та все дочиста розказатъ, —
Усе, що треба, що й не треба!
А то не діждешся його,
Того писанія святого,
Святої правди ні од кого,
Та й ждать не маю од кого,
Бо вже б, здавалося, пора:
Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я «Кобзаря»,
А їм неначе рот зашито:
Ніхто й не гавкне, не лайнє,
Неначе й не було мене!
Не похвали собі, громадо,—
Без неї може обійдусь, —
А ради жду собі, поради!
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь...
Мені, було, аж серце мліло, —
Мій боже мплий, як хотілось,
Щоб хтонебуль мені сказав
Хоч слово мудре, щоб я знов,
Для кого я пишу? Для чого?
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?
Бо хоч зостаріюсь затого,
А ще не знаю, що роблю;
Пишу собі, щоб не міняти
Часу святого так-на-так,
Та іноді старий козак

Верзеться грішному — усатий,
 З своєю волею мені
 На чорнім вороні — коні!
 А більш нічого я не знаю,
 Хоч я за це і пропадаю
 Тепер в далекій стороні...
 Чи доля так оце зробила?
 Чи мати богу не молилась,
 Як понесла мене, що я,
 Неначе лютая змія,
 Розтоптана, в степу здихає,
 Захода сонця дождає?
 Отак то я тепер терплю,
 Та смерть із степу виглядає...
 А защо? Єй-богу, не знаю!
 А все-таки її люблю,
 Мою Україну широку,
 Хоч я по їй і одинокий
 (Бо, бачте, пари не нашов)
 Аж до погибелі дійшов.
 Нічого, друже! Не журися!
 В дулевину себе закуй,
 Гарненько богу помолися,
 А на громаду хоч наплюй...
 Вона капуста головата!
 А втім — як знаєш, пане-брате:
 Не дурень — сам собі міркуй

НЕНАЧЕ СТЕПОМ ЧУМАКИ...

Неначе степом чумаки
Уосени верству проходять,
Так і мене ұнають годи;
А л й байдуже... Книжечки
Мережаю та начиняю
Таки віршами. Розважаю
Дурну голову свою
Та қайдани собі қую,
Як ці добродії дознають.
Та вже ж нехай хоч розіпнуть,
А я без вірші не улежу:
Уже два годи промережав,
І третій в добрий час почну.

ЯКБИ ВИ ЗНАЛИ, ПАНИЧІ...

Якби ви знали, паничі,
 Де люди плачуть живучи,
 То ви б елегій не творили
 Та марно бога б не хвалили,
 На наші сльози сміючись.
 За що, не знаю, називають
 Хатину в гаї тихим раєм:
 Я в хаті мучився колись.
 Мої там сльози пролились,
 Найперші сльози! Я не знаю,
 Чи єсть у бога люте зло,
 Щоб у тій хаті не жило?
 А хату раєм називають!

Не називаю її раєм
 Тії хатиночки у гаї,
 Над чистим ставом, край села:
 Мене там мати повила
 І повиваючи співала,
 Свою нудьгу переливала
 В свою дитину... В тім гаю
 У тій хатині, у раю,
 Я бачив пекло... Там неволя,
 Робота тяжка,— ніколи
 І помолитись не дають.
 Там матір добрую мою,
 Ще молодую,— у могилу
 Нужда та праця положила;
 Там батько, плачучи з дітьми
 (А ми малі були і голі),

Не витерпів лихої долі,
 Умер на панщині!.. А ми
 Розлізлися межи людьми,
 Мов мишенята. Я до школи
 Носити воду школярам,
 Брати на павшину ходили,
 Поки лоби їм поголили!
 А сестри! Сестри? Горе вам,
 Мої голубки молодії!
 Для кого в світі живете?
 Ви в наймах виросли, чужії,
 У наймах коси побілють,
 У наймах, сестри, й умрете.

Мені аж страшно, як згадаю
 Оту хатину край села!
 Такій, боже наш, діла
 Ми творимо у нашім раї,
 На праведній твоїй землі!
 Ми в раї пекло розвели,
 А в тебе другого благаєм.
 З братами тихо живемо,
 Із братами оремо,
 І їх слезами поливаєм.
 А може й те ще... Ні, не знаю,
 А так здається — сам єси...
 (Бо без твоєї, боже, волі,
 Ми б не нудились в раї голі!)
 А може й сам на небеси
 Смієшся, батечку, над нами,
 Та може радишся з панами,
 Як править миром? Бо дивись:
 Он гай зелений похиливсь,
 А он з-за гаю виглядає
 Ставок, неначе полотно,
 А верби геть понад ставом
 Тихесенько собі купають
 Зелені віти... Правда, рай?
 А подивися та спитай!
 Що там твориться у тім раї!

Звичайне, радість та хвала
Тобі єдиному святому,
За дивнії твої діла!
Отим-бо й ба! Хвали — ні кому,
А кров, та сльози, та хула —
Хула всьому! Ні, ні! Нічого
Нема святого на землі...
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли!

ЧИ ТО НЕДОЛЯ...

Чи то недоля та неволя,
 Чи то літа ті, летячи,
 Розбили душу? Чи ніколи
 Й не жив я з нею? Живучи
 З людьмі в паскуді, опаскудив
 І душу чистую?.. А люди
 (Звичайне, люди), сміючись,
 Зовуть її і молодою,
 І непорочною, святою,
 І ще якоюсь... Вороги!
 І люті, люті! Ви ж украли,
 В багно погане заховали
 Алмаз мій чистий, дорогий,
 Мою, колись святую, душу,
 Та й смієтесь! Нехристіяни!
 Чи не між вами ж я, погані,
 Так опоганивсь, що й не знатъ,
 Чи й був я чистим колинебудь?!

Бо ви мене з святого неба
 Взяли між себе, і писать
 Погані вірші научили!
 Ви тяжкий камінь положили
 Посеред шляху... і розбили
 О його... бога боячись!..
 Моє малеє, та убоге,
 Та серце праведне колись!
 Тепер іду я без дороги,
 Без шляху битого... А ви!
 Дивуєтесь, що спотикаюсь,
 Що вас і долю проклинаю,
 І плачу тяжко, і, як ви...
 Душі убогої цураюсь,
 Своєї грішної душі!..

Я НЕ НЕЗДУЖАЮ...

Я не нездужаю, нівроку,
 А щось такеє бачить око,
 І серце жде чогось... Болить,
 Болить і плаче, і не спить,
 Мов негодована дитина.
 Лихої, тяжкої години,
 Мабуть, ти ждеш? Добра не жди,
 Не жди сподіваної волі —
 Вона заснула: цар Микола
 Її приспав, а щоб збудить
 Хиренну волю, треба миром,
 Громадою обух сталить,
 Та добре вигострить сокиру,
 Та й заходиться вже будить.
 А то проспить собі, небога,
 До суду божого страшного!
 А панство буде колихатъ,
 Храми, палати муруватъ,
 Любить царя свого п'янаго
 Та візантійство прославлять,
 Та й більше, бачиться, нічого!

БУВАЛИ ВОЙНИ...

Бували войни й войськовії свари:
 Галагани, і Кисілі,
 І Кочубеї — Ногаї.
 Було добра того чимало!
 Минуло все, та не прошло —
 Остались шашелі: гризуть,
 Жеруть і тлять старого діда...
 А од коріння тихо, любо
 Зелені парості ростуть,
 І виростуть; і без сокири,
 Аж зареве та загудє,
 Козак безверхий упаде,
 Ро з тро щить трон, порве порфиру,
 Роздавить вашого кумира,
 Людськії шашелі! Няньки,
 Дядьки отечества чужого!
 Не стане ідола святого,
 І вас не стане! Будяки
 Та кропива, а більш нічого
 Не виросте над вашим трупом!
 І стане купою на купі
 Смердячий гній — і все те, все
 Потроху вітер разнесе;
 А ми помолимося богу
 І небагатії, невбогі.

ЛИКЕРІ.

(На пам'ять 5 серпня 1860).

Моя ти любо! Мій ти друже!
 Не ймуть нам віри без хреста,
 Не ймуть нам віри без попа,
 Раби, невольники недужі!
 Заснули, мов свиня в калюжі,
 В своїй неволі! Мій ти друже,
 Моя ти любо! Не хрестись,
 І не клянись, і не молись
 Нікому в світі! Збрешуть люди,
 І візантійський саваоф
 Одурить! Не одурить бог, —
 Карать і миловать не буде:
 Ми не рabi його, — ми люди!
 Моя ти любо! Усміхнись,
 І вольную святую душу
 І руку вольную, мій друже,
 Подай мені! То перейти
 І він поможе нам калюжу,
 Поможе й лихо донести
 І поховать лихе дебеле
 В хатині тихій і веселій.

А. О. КОЗАЧКОВСЬКОМУ.

Давно те діялось! Ще в школі,
 Таки в учителя - дяка,
 Гарненько вкраду п'ятака —
 Бо я було трохи не голе,
 Таке убоге. Та ї куплю
 Паперу аркуш, і зроблю
 Маленьку книжечку; хрестами
 І візерунками з квітками
 Кругом листочки обведу,
 Та ї списую «Сковороду»,
 Або «Три царіє со дари»,
 Та сам собі у бур'яні,
 Щоб не почув хто, не побачив,
 Виспівую та плачу...
 І довелося знов мені
 На старість з віршами ховатись,
 Мережать книжечки, співати
 І плакати у бур'яні,—
 І тяжко плакать! І не знаю...
 За що мене господь карає?
 У школі мучилось, росло,
 У школі ї сивіть довелось,
 У школі дурня ї поховають;
 А все за того п'ятака,
 Що вкрав маленьким у дяка,
 Отак господь мене карає...

Ось слухай же, мій голубе,
 Мій орле-козаче!
 Як коняю я в неволі,
 Як я нужу світом!

Слухай, брате, та научай
Своїх малих діток, —
Научай їх, щоб не вчились
Змалку віршувати.
Коли ж яке поквапиться,
То нищечком, брате,
Нехай собі у куточку
І віршує, й плаче
Тихесенько, щоб бог не чув,
Щоб і ти не бачив;
Щоб не довелось, брате,
І йому каратись.
Як я тепер у неволі
Караюся, брате!..

Неначе злодій, поза валами
В неділю крадуся я в поле,
Талами вийду понад Уралом
На степ широкий, мов на волю.
І боляще побите
Серце стрепенеться,
Мов рибонька над водою,
Тихо усміхнеться.
І полине голубкою
Понад чужим полем,
І я ніби оживаю
На полі, на волі...
І на гору високую
Вихожу, дивлюся,
І згадую Україну —
І згадать боюся...
І там степи, і тут степи,
Та тут не такій:
Руді, руді, аж червоні;
А там голубії,
Зеленії, мережані
Нивами, ланами,
Високими могилами,
Темними лугами.
А тут бур'ян, піски, тали

І хочби на сміх де могила
 О давнім давні говорила...
 Неначе люди не жили!
 Од споконвіку і до нині
 Ховалась од людей пустиня,
 А ми таки її знайшли;
 Уже й твердині поробили;
 Затого будуть і могили —
 Всього наробимо колись!..

О доле моя! Моя країно!
 Коли я вирвусь з цієї пустині?
 Чи може, — крий боже! —
 Тут і загину?

І почорніє червоне поле...
 «Айда в казарми! Айда в неволю!
 Неначе крикне хто надо мною,—
 І я прокинусь. Поза горою
 Вертаюсь, крадуся понад Уралом,
 Неначе злодій той, поза валами.

Отак я, друже мій, святкую
 Отут неділеньку святую!
 А понеділок?. Друже - брате!
 Ще прийде ніч в смердячу хату,
 Ще прийдуть думи... розіб'ють
 На стократ серце і надію,
 І те, що вимовить не вмію...
 І все на світі проженуть,
 І спинять ніч: часи літами,
 Віками глухо потечуть;
 І я кровавими сльозами
 Не раз постелю омочу.

Перелічу і дні і літа:
 Кого я, де, коли любив?
 Кому яке добро зробив?
 Нікого в світі, нікому в світі,
 Неначе по лісу ходив!
 А малась воля, малась сила!
 Та силу позички зносили,
 А воля в гостях упилась

Та до Миколи заблудила...
 Та й упиваться зареклась.
 Не поможе, милий боже!
 Як то кажуть люди:
 «Буде каяння на світі,
 Воротя не буде»...
 Благаю бога, щоб світало:
 Мов волі, світу, сонця жду.
 Цвіркун замовкне, «зорю» б'ють. —
 Благаю бога, щоб смеркало,
 Бо на позорище ведуть
 Старого дурня муштрувати,
 Щоб знов, як волю шанувати,
 Щоб знов, що дурня всюди б'ють.
 Минають літа молодії;
 Минула доля, а надія
 В неволі знову за своє,
 Зо мною знову лихо діє
 І серцю жалю завдає.
 А може ще добро побачу?
 А може лихо переплачу?
 Води Дніпрової нап'юсь,
 На тебе, друже, подивлюсь?
 І може в тихій твоїй хаті
 Я буду знову розмовляти
 З тобою, друже мій?.. Боюсь!
 Боюся сам себе спитати:
 Чи се коли сподіється?
 Чи може вже з неба
 Подивлюсь на Україну,
 Подивлюсь на тебе...
 А іноді так буває,
 Що й слізя не стане, —
 І благав би я о смерті...
 Та ти і Україна,
 І Дніпро крутоберегий,
 І надія, — брате,
 Не даєте мені бога
 О смерті благати!

ГАМАЛЯ.

«Ой, нема; нема ні вітру, ні хвилі
 Із нашої України!
 Чи там раду радять, як на турка стати? —
 Не чуємо на чужині.
 Ой, повій, повій, віltre, через море
 Та з Великого Лугу,
 Суши наші сльози, заглуши кайдани,
 Розвій нашу тугу!
 Ой заграй, заграй, синесеньке море,
 Та під тими байдаками,
 Що пливуть козаки, тільки mrіють шапки,
 Та на сей бік за нами! ·
 Ой, боже наш, боже! Хоч і не за нами,
 Неси ти їх з України;
 Почуємо славу, козацькую славу,
 Почуємо, та й загинем!»

Отак у Скутарі козаки співали,
 Співали, сердеги, а сльози лилися,
 .Лилися козацькі, тугу домовляли.
 Босфор аж затрісся, бо зроду не чув
 Козацького плачу; застогнав широкий,
 I шкурою, сірий бугай, стрепенув,
 I хвилю, ревучи, далеко-далеко
 У синє море на ребрах послав.
 I море ревнуло Босфорову мову,
 У .Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
 Тую журбу - мову на хвилі подав.

Зареготовся дід наш дужий,
 Аж піна з уса потекла.

«Чи спиш, чи чуєш, брате .Іуже?
Хортице - сестро?»

Загула

Хортиця з лугом: «Чую, чую!» —
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:

«У туркені, по тім боці
Хата на помості,
Гай, гай! Море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

«У туркені, у кешені
Таляри-дукати.
Не кешені трусить, —
Їдем різать, палить,
Братів визволяти!

«У туркені яничари
І баша на лаві.
Гой-ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля й слава!»

Пливуть собі співаючи;
Море вітер чує.
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
Гамаліє, серце мліє:
Сказилося море.
Не злякає! — І сковались
За хвилі, за гори.

Дрімає в харемі — в раю Візантія
І Скутар дрімає; Босфор клекотить,
Неначе скажений; то стогне, то виє:
Йому Візантію хочеться збудить.
«Не буди, Босфоре: буде тобі горе!
Твої білі ребра піском занесу,

У мул поховаю!» реве синє море:
 «Хіба ти не знаєш, яких я несусь
 Гостей до султана?»

Так море спиняло
 (Любило завзятих чубатих слов'ян).
 Босфор скаменувся. Туркеня дрімала,
 Дрімав у хaremі ледачий султан.
 Тільки у Скутарі, в склепу, не дрімають
 Козаки-сердеги. Чого вони ждуть?
 По-своєму бога в кайданах благають,
 А хвилі на той бік ідуть та ревуть.

«О, милий боже України!
 Не дай пропасти на чужині,
 В неволі вольним козакам!
 І сором тут, і сором там —
 Вставать з чужої домовини,
 На суд твій праведний прийти,
 В залізах руки принести,
 І перед всіми у кайданах
 Стать козакові!...»

—«Ріж і бий!
 Мордуй невіру — бусурмана!»
 Кричать за муром. Хто такий?
 Гамаліє, серце мліє:
 Скутар скаженіє!
 «Ріжте, бийте!» на фортеці
 Кричить Гамалія.

Реве гарматами Скутара;
 Ревуть, лютують вороги;
 Козацтво преться без ваги, —
 І покотились яничари.
 Гамалія по Скутарі —
 По пеклу гуляє,
 Сам хурдигу розбиває,
 Кайдани ламає.
 «Вилітайте, сірі птахи,
 На базар до паю!»
 Стрепенулись соколята,

Бо давно не чули
Хрищеної тії мови.
І ніч стрепенулась:
Не бачила, стара мати,
Козацької плати.
Не лякайся, подивися
На бенкет козачий!
Темно всюди, як у будень,
А свято чимале!
Не злодії з Гамалієм
Їдять мовчки сало
Без шашлика.

«Засвітимо!»

До самої хмари
З щоглистими кораблями
Палає Скутара.
Візантія пробуркалась,
Витріщає очі,
Переплива на помогу,
Зубами скречоче.

Реве — лютує Візантія,
Руками берег достає;
Достала, зикнула, встає —
І на ножах в крові німіє.
Скутар, мов пекло те, палає:
Через базари кров тече,
Босфор широкий доливає.
Неначе птахи чорні в гаї,
Козацтво сміливо літає:
Ніхто на світі не втече!
Огонь запеклих не пече.
Руйнують мури; срібло, золото
Несуть шапками козаки
І насипають байдаки.
Горить Скутар, стиха робота,
І хлопці сходяться; зійшлись,
Люльки з пожару закурили,
На байдаки — та й потягли,
Рвуучи червоні гори-хвилі.

Пливуть собі, ніби з дому.
 Так, буцім гуляють,
 Та, звичайне — запорожці,
 Пливучи співають:

«Наш отаман Гамалія,
 Отаман завзятий,
 Забрав хлопців та й поїхав
 По морю гуляти,—
 По морю гуляти,
 Слави добувати,
 Із турецької неволі
 Братів визволяти.
 Ой, приїхав Гамалія
 Аж у ту Скутару,—
 Сидять брати-запорожці,
 Дожидають кари.
 Ой, як крикнув Гамалія:
 «Брати, будем жити,—
 Будем жити, вино пити,
 Яничара бити,
 А курені килимами,
 Оксамитом крити!»
 Вилітали запорожці
 На лан жито жати;
 Їхто жали, в коши клали,
 Гуртом заспівали:
 «Слава тобі, Гамаліє,
 На весь світ великий,
 На весь світ великий,
 На всю Україну,
 Що не дав ти товариству
 Згинуть на чужині!»

Пливуть співаючи; пливе
 Позад завзятий Гамалія,
 Орел орлят мов стереже.
 Із Дарданелів вітер віє,
 А не женеться Візантія:
 Вона боїться, щоб Чернець
 Не засвітив Галату знову,

Або гетьман Іван Підкова
Не кликнув в море на ралець.
Пливуть собі...
А із-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море міле
Гомонить і клекотить.
Гамаліє, вітер віє...
Ось-осьше море!
І сковалися за хвилі,
За рожеві гори.

КАВКАЗ.

Іскрінньому моєму Якову де – Бальмену.

«Кто дастъ главъ моей
воду, и очесемъ моимъ
источникъ слезъ; и пла-
чуся день и нощъ о по-
біеныхъ».

Іеремія IX, 1.

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі;
Споконвіку Прометея
Там орел карає,
Щодень божий добрі ребра
Й сердце розбиває;
Розбиває, та не вип’є
Живущої крові,—
Воно знову оживає,
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля;
І неситий не викоре
На дні моря поля,
Не скую душі живої
І слова живого,
Не понесе слави бога,
Великого бога.

Не нам на прю з тобою stati!
Не нам діла твої судить!
Нам тільки плакать, плакать, плакать.
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п’яна спить!

Коли вона прокинеться?
 Коли одпочити
 Ляжеш, боже, утомлений!
 І нам даси жити?
 Ми віруєм твоїй сплі
 І духу живому;
 Встане правда! Встане воля!
 І тебі одному
 Помоляться всі язики
 Вовіки і віки.
 А покищо — течуть ріки,
 Кровавії ріки!..

За горами гори, хмарою повиті,
 Засіяні горем, кровію политі!
 Отам то Милостивії Ми,
 Ненагодовану і голу,
 Застукали сердечну волю
 Та ї цькуємо... Лягло костьми
 Людей муштрованих чимало.
 А сльоз? А крові? Напоїть
 Всіх імператорів би стало,
 З дітьми і внуками втопить
 В сльозах удових... А дівочих,
 Пролитих тайно серед ночі?
 А матерніх, гарячих, сльоз,
 А батькових, старих кровавих?
 Не ріки—море!.. Розлилось
 Огненне море! Слава! Слава!
 Хортам, і гончим, і псалям,
 І нашим батюшкам-царям!
 Слава!

І вам слава, сині гори,
 Кригою окуті;
 І вам, лицарі великі,
 Богом незабуті!
 Борітесь — поборете:
 Вам бог помагає!
 За вас правда, за вас слава
 І воля святая!

«Чурек і сакля — все твое,—
 Воно не прощене, не дане,—
 Ніхто й не возьме за своє,
 Не поведе тебе в кайданах.
 А в нас!.. На те письменні ми,
 Читаєм божії глаголи!..
 І од глибокої тюрми
 Та до високого престола
 Усі ми в золоті — і голі.
 До нас в науку! Ми навчим,
 Почеку хліб і сіль почім!..
 Ми християни: храми, школи,
 Все добро, сам бог у нас!
 Нам тільки сакля очі коле:
 Чого вона стоїть у вас,
 Не нами дана? Чом ми вам —
 Чурек же ваш, та вам не кинем,
 Як тій собаці! Чом ви нам
 Платить за сонце не повинні! —
 Та й тільки ж то!.. Ми не погани,
 Ми настоящі християни —
 Ми малим ситі! А за те,
 Якби ви з нами подружили,
 Багато б дечому навчились!
 У нас же й світа!.. Як на те —
 Одна Сибір неісходима!
 А тюрм? А люду? Що й лічить!
 Од молдаванина до фіна —
 На всіх язиках все мовчить...
 Бо благоденствує!.. У нас
 Святую біблію читає
 Святий чернець, і научає,
 Що цар якийсь то свині пас
 Та дружню жінку взяв до себе,
 А друга вбив — тепер на небі!
 От бачите, які у нас
 Сидять на небі! Ви ще темні,
 Святым хрестом непросвіщенні!
 У нас навчіться! В нас дері,
 Дери та дай,

І просто в рай,
Хоть і рідню всю забери!
У нас — чого то ми не вмієм?
І зорі лічим, гречку сієм,
Французів лаєм, продаєм
Або у карти програєм
Людей... не негрів, а таких
Таки хрещених... но — простих.
Ми не гішпани! Крий нас, боже,
Щоб крадене перекупать,
Як ті жиди: ми по закону!!»...

По закону апостола
Ви любите брата?
Суєлови, лицеміри,
Господом прокляті!
Ви любите на братові
Шкуру, а не душу
Та й лупите по закону:
Дочці на кожушок,
Байстрюкові на придане,
Жінці на патинки,
Собі ж на те, що не знають
Ні діти, ні жінка!

За кого ж ти, розіп'явся,
Христе, сине божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини? Чи, може,
Щоб ми з тебе насміялися?
Воно ж так і сталося!

Храми, каплиці і ікони,
І ставники і мірри дим,
І перед образом твоїм
Неутомленні поклони —
За кражу, за війну, за кров, —
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров!!..
Просвітились!.. Та ще й хочем
Других просвітити,

Сонце правди показати
 Сліпим, бачиш, дітям!!
 Все покажем! — тільки дайте
 Себе в руки взяти:
 Як і тюрми мурувати,
 Кайдани кувати
 Як і носить!.. І як плести
 Кнути узлуваті, —
 Всьому навчим, тільки дайте
 Свої сині гори
 Остатній... Бо вже взяли
 І поле, і море!

І тебе загнали, мій друже єдиний,
 Мій Якове добрий! Не за Україну,
 А за її ката довелось пролить
 Кров добру, — не чорну; довелось запити
 З московської чаші московську отруту!
 О, друже мій добрий. Друже незабутій!
 Живою душою в Україні вітай;
 Літай з козаками понад берегами,
 Розріті могили в степу назирай,
 Заплач з козаками дрібними сльозами,
 І мене з неволі в степу виглядай!

А покищо — мої думи,
 Моє луте горе,
 Сіяниму; нехай ростуть
 Та з вітром говорять...
 Вітер тихий з України
 Понесе з росою
 Мої думи аж до тебе!..
 Братньою сльозою
 Ти їх, друже, привітаєш
 Тихо прочитаєш...
 І могили, степи, море,
 І мене згадаєш.

ЮРОДИВИЙ.

Во дні фельдфебеля-царя
 Капрал Гаврилович Безрукий
 Та унтер п'янний, Долгорукий.
 Україну правили. Добра
 Таки чимало натворили, —
 Чимало люду оголили
 Оци сатрапи уніра.
 А надто стрижений Гаврилич
 З своїм єфрейтором малим
 Та жвавим, на лихо лихим,
 До того люд домуштрували,
 Що сам фельдфебель дивувались
 І маршировкою і всім,
 І «благосклонні пребували
 Всегда к єфрейторам своїм».
 А ми дивились і мовчали,
 Та мовчки чухали чуби, —
 Німії, подлії раби,
 Підніжки царські, лакеї
 Капрала п'яного! Не вам,
 Не вам, в мережаній ліvreї,
 Донощики і фарисеї,
 За правду пресвятую стать
 І за свободу! Розпинать,
 А не любить ви вчились брата!
 О, роде суєтний, проклятий,
 Коли ти видохнеш? Коли
 Ми діждемося Вашінгтона
 З новим і праведним законом?
 А діждемось таки колись!

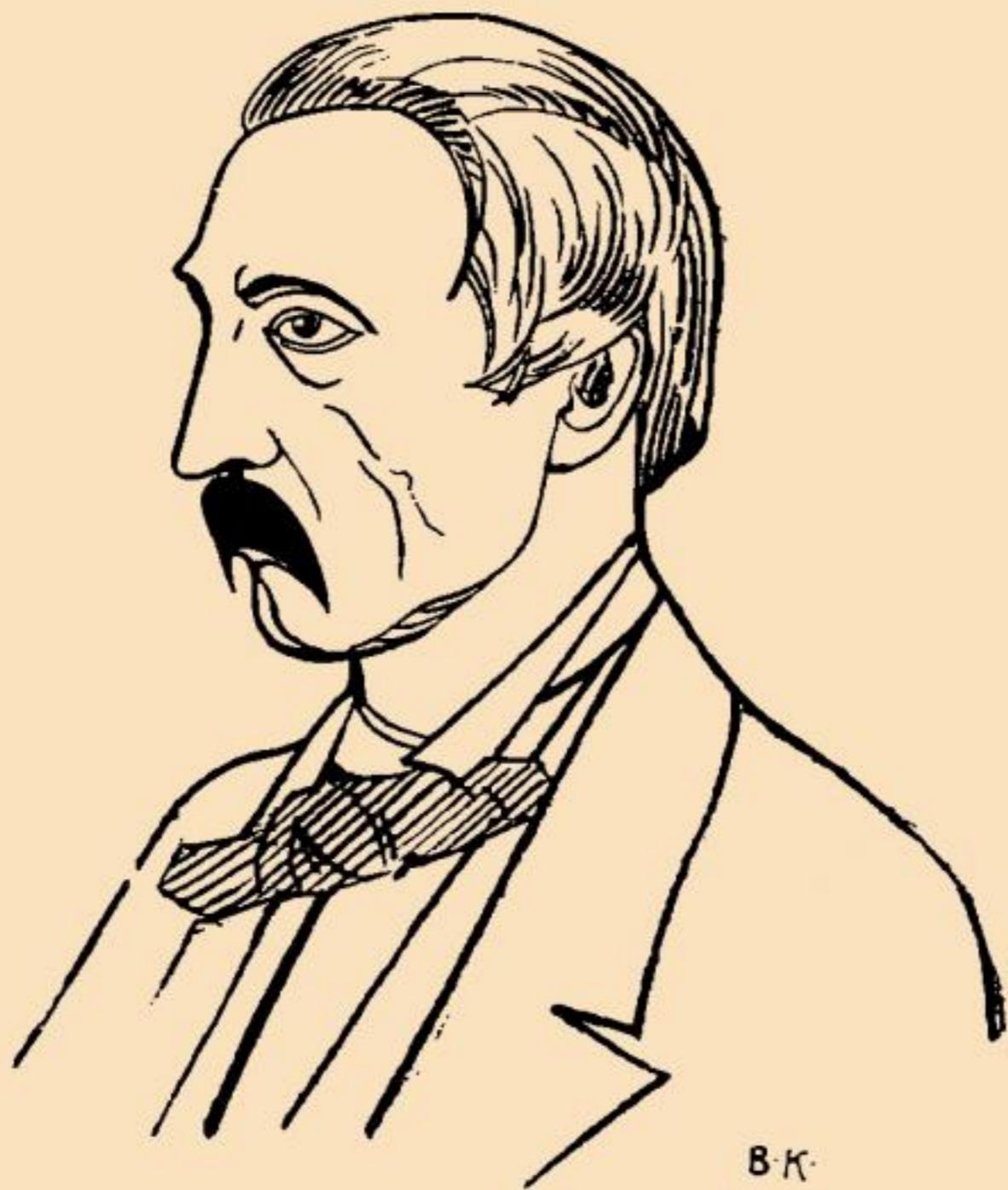
Не сотні вас, а мілійони
Полян, Дулебів і Древлян
Гаврилич гнув во время оно,
А вас, моїх святих киян,
І ваших чепурних киянок
Оддав своїм прафосам п'яним
У наймички сатрап капрал,—
Вам і байдуже. А між вами
Найшовсь таки якийсь проява,
Якийсь дурний оригінал,
Що в морду затопив капрала,
Та й ще у церкві,— і пропало,
Як на собаці.

Так то, так!

Найшовсь таки один козак
Із мілійона свинопасів,
Що царство все оголосив:
Сатрапа в морду затопив.
А ви, юродиві, тимчасом,
Поки нездужає капрал,
Ви огласили юродивим
Святого лицаря! А бивий
Фельдфебель ваш, Сарданапал,
Послав на каторгу святого,
А до побитого старого
Сатрапа «навсегда» оставсь
Преблагосклонним.

Більш нічого
Не викроїлося, і драму
Глухими, темними рядами
На смітник винесли. А я...
О, зоре ясная моя!
Ведеш мене з тюрми, з неволі,
Якраз на смітничок Миколи,
І світиш, і гориш над ним
Огнем невидимим, святым.
Животворящим, а із гною
Встають стовпом передо мною
Його безбожній діла...
Безбожний царю, творче зла,

Правди гонителю жестокий!
 Чого накоїв на землі!
 А ти, всевидяще~~ше~~ око!
 Чи ти дивилося звисока
 Як сотнями в кайданах гнали
 В Сибір невольників святих,
 Як мордували, розпинали
 І вішали?! А ти не знало?
 І ти дивилося на них
 І не осліпло?! Око, око!
 Не дуже бачиш ти глибоко!
 Ти спиш в кіоті, а царі —
 Та ~~ц~~ур їм, тим царям поганим!
 Нехай верзуться їм кайдани,
 А я полину на Сибір
 Аж за Байкал; загляну в гори,
 В вертепи темнії і в нори
 Без дна глибокії, і вас,
 Споборники святої волі —
 Із тьми, із смраду, із неволі,
 Царям і людям на показ,
 На світ вас виведу надалі
 Рядами довгими в кайданах...

Пантелеймон Куліш

1819—1897

ЗАСПІВ.

(До збірки «Досвітки»).

Удосвіта встав я... Темно ще надворі...
 Де-не-де по хатах ясне світло сяє,
 Сяє ясне світло, як на небі зорі...
 Дивуюсь, радію, у серця питаю:
 «Скажи, віще серде, чи скоро світ буде?»

«Ой, скоро світ буде,
 Прокинуться люди,
 У всяке віконце,
 Засіяє сонце»...

Ой ударю ж зразу
 У струни живій:
 Прокиньтесь, вставайте,
 Старі й молодії!

Віщуванням новим
 Моє серце б'ється,—
 Через край із серця
 Рідне слово ллється...

КУМЕЙКИ.

(Дума).

1.

Закипіла по Вкраїні
Страшенна тривога,
Як на шляхту піднялася
Сірома убога.

Руйнували сіромахи
Корчми мальовані,
Де спіткали, — порубали
Рандарські ридванн.

Почала сірому шляхта
За себе карати,
Забирала всю худобу
І ґрунти і хати.

Розлетілось по Вкраїні
Безхатнє птаство, —
Затрусилося по будинках
Вельможне панство.

2.

«Ой Потоцький, батьку панський,
Рушай на Вкраїну!
Заступи кварцяним військом
Повшехну руїну».

Розпустили орли крила,
З орлами злітались:
То кварцяне військо з панським
Докупи з'їжджається.

Тече річка між камінням,
Россю прозивають,
По тій річці серед ночі
Огнища палають.

Червоніють чортогії,
Підмивають кручи.
Стаборились сіромахи,
Потоцького ждучи.

3.

Ой недовго піджидали, —
Коники заржали,
Вони нашим неминуче
Лихо віщували.

Зайшло сонце у тумані,
Ревнули гармати:
Не по однім козаченьку
Заплакала мати.

Ой розбив з гармат Потоцький
Табор, мов кошару,
Розігнали ляхи наших,
Як вовки отару.

Ой мостили на Росаві
Мости турубами,
Засівали чисте поле
Густо головами.

4.

Нікли трави жалощами,
Гнулось древо з туги, —

Дознавали наші предки
Тяжкої наруги.

Кого били-потопили
В глибокій Росаві,
А кого судом судили
В далекій Варшаві.

Осудили недобитків
На великі муки:
Розійшлися по Україні
Каліки безрукі.

Огласили із Варшави:
«Дивітесь, люди!
Хто вставатиме на шляхту,
То всім теє буде».

5.

Нехай буде, нехай буде,
Коли божа воля,
Щоб росла в боях кривавих
Українська доля!

Нехай знають на всім світі,
Як ми погибали
І, гинучи, свою правду
Кров'ю записали.

Записали, — прочитають
Неписьменні люди,
Що до суду із шляхетством
В нас згоди не буде.

Поки Росія зоветься Россю,
Дніпро в море ллється,
Поти серце українське
З панським не зживеться.

ПОКОБЗАРЩИНА.

Не славте кобзаря словами золотими,
 Повісьте ви над ним його тридцятострунну,
 Нехай між липами пахущими, густими
 Із вітерцем веде розмову тиходумну,
 Нехай Еол її тихесенько гойдає,
 Як із сестрою брат, про нього розмовляє,
 Обнявши, шепче їй і душу розважає.

І, хлиплючи, вона про все йому розкаже,
 Якого щастя з ним і горя вдвох дознали.
 Як ополчалося на них єхидство враже,
 Як мерли обойко і знову воскресали.
 І буде він її тихесенько гойдати,
 Як із сестрою брат, про нього розмовляти,
 Обнявши, плакати і тугу розважати.

Не славте кобзаря піснями голосними:
 Дзвонить йому хвалу його тридцятострунна.
 Колись він заблизить між душами ясними,
 І зникне вся хула ворожа, нерозумна.
 І буде дух його із віку в вік сіяги,
 Серця сцілющою водою покропляти.
 І рани гоїти, і сльози обтирати.

ПОЕТОВІ.

Поэт, не дорожи любовию народной.
Пушкин.

Кобзарю! Не дивись ні на хвалу темноти,
Ні на письменницьку огуду за пісні,
І ласки не шукай ні в дуків, ні в голоти:
Дзвони собі, співай в святій самотині.

Не ярмарку тебе гучному зрозуміти
Серед своїх тривог, або пустих утіх.
Нехай турбуються, чи граються, мов діти:
Ти на високий лад не перестроїш їх.

Їх небеса — базар, їх божество — мамона...
Купують, продають, міняють крам на крам,
І буквою свого житейського закона
Готові зруйнувати духовний правди храм.

Готові, і не раз на торжищах великих
«Розпни, розпни його!» — вигукує тиран;
Но не смущається твій дух од криків диких:
Ти — невмирущий дар, ти й над дарами пан.

НА ЧУЖІЙ ЧУЖИНІ.

І тебе вже оце не побачу, мій краю коханий,
 Не побачу степів тих розкішних, гаїв тих співучих,
 І поляжу без слави в могилі німій і нікому незнаній
 І забудуть мене на Славуті Дніпрі, на Порогах
ревучих.
 Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Вкраїно,
 Поки мова твоя голосна у піснях, як срібло чисте,
дзвонить.
 На що глянеш, усюди згадаєш твого бідолашнього
сина;
 Туподумство людське, моя нене, від тебе його не
заслонить.

ПОБОЯНЩИНА.

Колись Боян, співець потужний,
Дзвонив у струни золоті,
Мов соколів десяток дружний
Пускав з-під хмар на лебеді,
Не соколи, персти бистрії,
Пускав на струни він живії
І рокотом про старину
Звав Русь хоробру на войну.

Бояне, невмируща тене!
Позич і нам твоїх живих,
Нехай почує древнє плем'я
Знов поклик до боїв нових,—
Та на мечі вже харадужні
Прославить сили духа дружні,
І занедбає давнину
Сліпий кривавий суд—войну.

Тепер, Бояне, вже не «в полі
Незнаємому» летимо
Орлами хижими і долі
Собі від сліз людських ждемо.
Тепер сльозу ми з серця роним,
Як у надхненні струни дзвоним
Про божу правду між людьми,
Про визвіл просвіти із тьми.

Гомере наш! Нам не судилось
Тебе почути крізь бої:
Німує поле, що багрилось

Під славлені пісні твої.
 Но духа, тене невмируща,
 Не згасить старина мовчуща,
 Ні душогубниця война,
 Ні воля деспота дурна.

Ти слово нам тисячолітнє
 Через младенці переслав,
 І немовлят святе насліддя
 Проречистим завітував.
 Ти справді з уст німих і ссущих
 Втворив хвалу віків грядущих:
 Бо ще той Ірод не родивсь,
 Щоб смертю розума хваливсь.

Палай же, невсипущий духу,
 В живущім слові Боянів!
 Як перебув-єси потугу
 Татар, лахів і козаків,—
 Переживеш і лихоліття,
 Се дев'ятнадцяте століття,
 Що Русь тіснить свій рідний рід,—
 Біду з усіх найгіршу бід!

«ПРЕЖНІЙ».

Я прежній вам дододжував словами,
Порожніми, як розум ваш козацький,
Пишався розбишацькими ділами
І прославляв пожежі гайдамацькі.

Апостола, мабуть, ви не читали,
Що, ставши мужем, занедбав хлоп'яче,
Ви голову письменством напихали,
А сердце в вас зосталося козаче.

Від повні серця вашого говорять
Уста проречисті на величання
Кривавого самосуду, і творять
Великі подвиги із руйнування.

Раби письменницьких авторитетів,
Ви темну Русь морочите розбоєм,
Брехаку хвалите над всіх поетів,
А харцизяку славите героєм.

Од вашої козацької культури
Перевернувсь би догори ногами
Культурний світ, і дикі гайдабури
Усю Європу вкрили б облогами.

Од вашого розбійного письмацтва
З його кумирами, як ніч п'яними,
Європа стала б Січчю азіяцтва,
Порогами, вовік непрохідними.

ДО РІДНОГО НАРОДУ.

(Подаючи їому український переклад Шекспірових творів).

Я ридаю, як згадаю,
 Діла незабутні
 Предків ваших. Тлжкі діла!..
 Якби їх забути,
 Я оддав би веселого
 Віку половину!
 Отака то слава наша
 Слава України.

Шевченко.

Постыдитесь стыдъніемъ отъ похваленія вашего, отъ поношенія передъ господемъ.

Іеремій XII, 3.

Не поминайте первыхъ и ветхихъ не помышляйте. Се азъ творю новая, яже выиѣ возсіяютъ, и увѣсте я; и соторю в пустыни путь, и в безводнїй рѣки.

Ісаї XLIII, 13.

Народе без пуття, без чести і поваги,
 Без правди у завітах предків диких,
 Ти, що постав з безумної одваги
 Гірких п'яниць та розбішак великих!

Єдиний скарб у тебе—рідна мова,
 Заклятий для сусідського хижактва:
 Вона твого життя міцна основа,
 Певніша над усі скарби й багадтва.

Се голос лучших предків з домовини,
 Тих душ святих, що марно погибли

У злигоднях Великої Руїни,
Котру старці твоїм тріумфом звали.

О варваре! Покинь тріумфувати,
Та зчервоній од сорома тяжкого,
Що всі сусіди мають що назвати,
А ти своїм не назовеш нічого.

Що захопив-єси серед руїни,
Забрав усе великий твій добродій;
Жене тебе недоля з України,
І з рідним словом тулишся, мов злодій.

На ж зеркало всесвітнє, визирайся,—
Збагни, який ти азіят мізерний,
Своїм розбоєм лютим не пишайся,
Забудь навіки путь хижацтва скверний
І до сім'ї культурників вертайся.

ДО КОБЗИ.

Кругом тіснота і неволя,
Народ замучений мовчить...

І П е в ч е н к о .

Кобзо, моя непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш, задзвони мені стиха,
Голосом правди святої дзвони,
Нашу тісноту гірку спом'яни.
Може чиє ще не спідлене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здоліє озватись ділами,
Хай озоветься німими сльозами:
Ти ж своє слово дзвони-промовляй,
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої туманіють,
Хай вороги твої з жалю німіють;
Ти рідну сім'ю докупи ззивай.

Гей, хто на сум благородний багатий,
Сходьтеся мовчки до рідної хати,
Та посидаймо по голих лавках,
Та посумуймо по мертвих братах.
Темно надворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний од півночі віє,
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! Ти наша одrado єдина...
Поки із мертвих воскресне Вкраїна,
Поки дождеться живої весни,
Ти нам про нашу тісноту дзвони.
Стиха дзвони, нехай мучене серце
Важко заб'ється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

ШУКАННЯ-ВИКЛІАННЯ.

Що любо дивляться на мене карі очі,
І біла рученька в руці моїй тремтить,
І од речей моїх ва ліжку серед ночі
Дівоче серденько і мліє і болить.
Дівчино-горлице! Шкода твого кохання,
Ночей без сна, зідхання-сумування,
Живу я розумом, а серце тихо спить.

Минули любоці: душа моя жадає
Кохання іншого... Споглянь ти на орла,
Як вітром на його од півночі бурхає,
А він дзвенить пером, Зевесова стріла.
То дух мій, горличко, то розум мій буяє...
Кого ж він по степах шукає-викликає?
Орлицю сміливу, крилатшу від орла.

ЗАВОРОЖЕНА КРИНИЦЯ.

Вертоград моєй сестри...

Пушкин.

У сестри моєї тихо
Процвітає сад в ограді.
Кінамон, моя утіха,
Нард, алое в любім саді.

Там квітки, як в божім раю,
Що на Тигрі та Ефраті,
Зорями в траві зоряють,
Тонуть-плавлють в ароматі.

Там гранати наливнії
Солодощів дивних повні...
Гудуть бджоли золотії,
Мов з Едему тихі дзвони.

Серед саду-винограду
В кринах скована криниця...
Мойму серцю на відраду
Заворожена водиця.

Заворожена їй заклята,
Щоб не знали люди ходу:
Бо призначено для брата
Тую воду-прохолоду.

Вітре тихий від заходу!
Вволи волю моого серця:
Повінь чарами на воду,
Нехай ллється, нехай ллється.

Вітре буйний Аквілоне!
Подми чарами, крилатий,
На ті варди, кинамони,
Нехай каплють аромати.

ЧОЛОМ ДОЗЕМНИЙ МОЇЙ ЖЕ ТАКИ ЗНАЙ.

Я зновав тебе маленькою, різвою
 І буде вже тому з півсотні літ.
 Ми бачили багацько див з тобою,
 Ми бачили і взнали добре світ,
 Боролись ми не раз, не два з судьбою,
 І в боротьбі осипався наш цвіт.
 Від світу ми прегордого відбились,
 Та в старощах ще краще полюбились.

Скажи, коли б вернувсь ізнов той день,
 Як бачились уперве ми з тобою,
 Чи знов би ти співала тих пісень,
 Що по світах летять було за мною?
 Чи знов би ти, зачути дзень-дзелень,
 На мурозі лягала головою
 І слухала музику тих копит,
 Що до твоїх несли мене воріт?

О знаю, що коли б єси із раю,
 Кінця й вінця усіх земних розлук,
 Почула, що доріженську верстаю
 До тебе крізь дими пекельних мук
 І серденськом на силах знемагаю,
 І падає знеможений міх дух,—
 Позичила б ти крил у Серафима
 І ринулась к мені світзаочима.

І в морок зла із світу чистоти
 Метнулась би одним-одна душою...
 Перемогла б нечисту силу ти
 Пречистою потugoю своєю,—
 І, в парі, ми в чудовні висоти
 Знялись би знов понад життя грязею,
 І після всіх тривог і завірюх
 Були б один блаженно-тихий дух.

Леонид Глібов

1827—1893

ДУМКА.

**Як за лісом, за пролісом
 Ясно сонце сходить,
 Як за морем, за далеким
 Десь воно заходить,—**

**Я згадую інший ранок,
 Інший вечір бачу,
 Та ѿ думаю: було колись,
 Тепер не побачу.**

**Я згадую тоді про степ
 Широкий, пахучий,
 Та ѿ думаю: і я тоді
 Неначе був лучший.**

**Там був простір, всюди воля,
 Жилося як хотілось:
 Молодому, безпечному
 І лихо не снилось.**

**Вийдеш собі—любо глянуть:
 Кругом все співає...
 Куди ідеш, чого ідеш—
 Ніхто не спитає.**

**Небо ясне, степ—як море,
 Трава зеленіє,
 Льон синіє, гречка пахне,
 Пшениця жовтіє.**

**По пшениці теплий вітер
 Хвилями гуляє,
 Молоду пшениченьку
 Неначе гойдає.**

Над берегом чайка скиглиць,
 Діток доглядає;
 На толоці вівчар в брилі
 На сопілку грає.

Там синіє Дніпр широкий
 З жовтими пісками,
 З високими берегами,
 З темними лісами...

Шумить, біжить стародавній
 І буде шуміти,
 А мені вже самотньому
 Та й не молодіти...

Года ж мої, орли мої,
 Скажіть, де ви ділісь—
 Чи ви в лісі, чи ви в морі
 З лиха притаїлись?

Озвітесь, вернітесь,
 Я вас пришаную:
 Як дівчину коханую,
 Я вас поділю!

Нема чутки, нема вістки.
 І не озовуться,—
 Тільки в степу речі мої
 За вітром несуться...

Видно, вже вас, года мої,
 Та й не дожидати;
 Двічі, мабуть, козакові
 Не парубкувати.

Нехай же вам, года мої,
 Легесенько йкнеться,
 Та з іншими, та з кращими
 Хороше живеться!

ЖУРБА.

Стойть гора високая,
 Попід горою гай,
 Зелений гай, густесенъкий,
 Неначе справді рай.

Під гаєм в'ється річенъка...
 Як скло вода блищить;
 Долиною зеленою
 Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку,
 Прив'язані човни;
 А три верби схилилися,
 Мов журяться вони,

Що пройде любе літчко,
 Повіють холода,
 Осиплеться їх листячко
 І понесе вода.

Журюся я над річкою...
 Біжить вона, шумить,
 А в мене бідне серденько
 І мліє і болить.

Ой, річенъко, голубонъко!
 Як хвилечки твої,
 Пробігли дні щасливії
 І радощі мої...

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна,
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!

Стойть гора зеленая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно
І річечка блищить.

Як хороше, як весело
На білім світі жити
Чого ж у мене серденько!..
І мліє і болить?

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,—
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона.

NOCTURNO.

С. Ф. Русовій.

На небі ніч і всюди ніч чорніє,
 І місяць десь в далекім небі спить...
 Чого ж квилить душа і серце мліє?—
 І ніч мовчить, і все кругом мовчить.

Не знає ніч, що діялось уchora,
 Не відає, якій бачить сни
 Померкший день Содома і Гомора...
 Засни ж і ти, перо мое, засни!..

У СТЕПУ.

О.І. Ам. Тишчинському.

Хоч доля привела у город суєтливий,
Добра і зла прикрашений вертеп,
Я все-таки люблю сіножаті і ниви,
Люблю широкий, тихий, рідний степ.

Там ясная зоря, як радість, привітала,
Літала на коні там молодість моя;
Про щастя, про любов надія там шептала,—
І любо слухалось, і широ вірив я.

Даль степова кругом, як море, там синіла,
І здалеку бренів густий зелений гай;
Чи добрий чоловік, чи доля насадила —
То був наш тихий, невеличкий рай.

Була там пасіка, стояв курінь маленький,
І пасічник-дідок там віку доживав;
І дуже я любив його куток тихенький:
Там, оддаючи, про все я забував.

І опівдні, і ввечері, бувало,
На таганку кипить маленький казанок,
І приязно мені, притовкуючи сало,
Про давню давнину розказував дідок.

Збиралася туди гулять молодіж наша;
До півночі в гаю пісні лунали, сміх;
Вечеряли гуртом — і дідусява каша
Була смачніша нам присмачок дорогих...

Та... не бува, сказав хтось, двічі літа...
 Прийшла біда—і час смутний настав:
 Підкралася кешеня грошовита,
 Хтось без жалю веселий гай зрубав,—

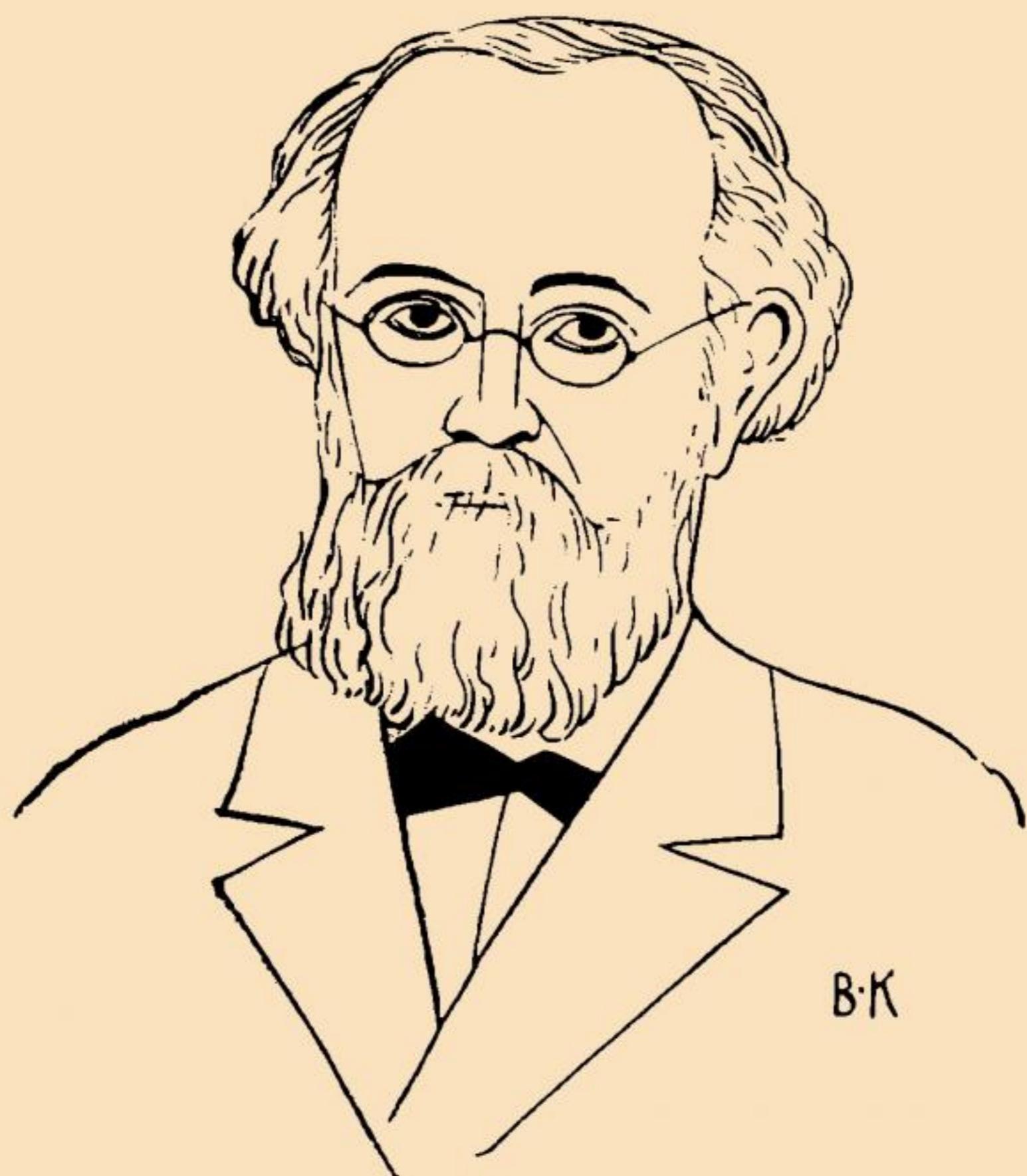
Понівчило все чиєсь життя ледаче!..
 І дуже, дуже жаль тепер мені,
 Душа болить... Тепер там ворон кряче
 Та ятіл приліта довбать гнилії пні.

Де пасіка була—трава зазеленіла,
 І не курить уже там любий таганок;
 В густій траві сковалася могила,
 В могилі тій забутий спить дідок.

Колись не так було: ще ранньою весною
 Зліталися пташечки і солов'ї співати...
 Осталася одна береза сиротою;
 Самотньої могили доглядати;

Схилилася вона, додолу віття гнуться;
 У головах старенький хрест стоїть...
 Настане ніч—з берези сльози длються
 І вітрик по траві тихенько шелестить...

О, скільки є могил, де спить життя козаче,
 Та де ж вони? Де їх тепер шукати?
 Ніхто, ніхто над ними не заплаче:
 І плакати ні кому, і плакати не велить...

Микола Вербицький

1843—1909

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ.

Ой, чутно, чутно голос Ярославни...
 Як тая зозуля сивесенька плаче
 Рано-раненько...
 «Ой, полечу — каже — по тихім Дунаю,
 Як тая зозуленька скрізь полечу,
 Зливу на Каялу, боброві рукава
 У тиху воду вмочу,—
 Тобі, любий друже, мій княже коханий,
 Обмию на тілі кривавії рани!»

Рано-раненько на окопі в Путивлі,
 Молода Ярославна плаче та ридає,
 Ще й словами стиха промовляє:
 «Ой ти, вітре, буйний вітрє, вієш-повіваєш,
 Та не стиха! Нащо, вітре, хвилі підіймаєш?
 Нащо несеш, буйнесенський, ти ханській стріли,
 Мов на крилах, на те військо, що веде мій милий?
 Хіба мало з тебе, вітре, хвилі розганяти,
 Та на морі на синьому з кораблями грати?
 Нащо ж, вітре, мою радість, моє щастя-долю
 Ти розвіяв, буйнесенський, по чистому полю?»

Рано-раненько на окопі в Путивлі
 Молода Ярославна плаче і ридає,
 Ще й словами стиха промовляє:
 «Ой ти, Дніпре мій Славuto, широкий, як море,
 Ти пробив собі дорогу крізь кам'яні гори;
 Крізь ту землю Половецьку! Давніми часами
 На собі носив ти, батьку, з легкими човнами
 Славетнього Святослава к далекому краю,

В становища Коб'якові... Принеси, благаю,
Мого милого до мене, втиши моє горе,
Щоб не слала я до нього ранком сліз на море».

Рано-раненько на окопі в Путивлі
Молода Ярославна плаче і ридає,
Ще й словами стиха промовляє:
«Сонце моє, сонде, ясно в небі сяєш:
Усім даєш ласки і світу доволі,—
Нащо тільки палиш ти милого військо
У чужому безвідному полі?
Смагою їм луки посушило,
Тугі сайдаки засклепило...»

ВЕСНЯНКА.

Іде весна, іде красна —
Земля оживає...
Ждемо, ждемо долі - волі —
Немає, немає!

Тече річка широкая
Скрізь попід горою;
Ой попливла наша доля
Уплину за водою...

Повій, повій, буйний вітрε,
На час, на годину;
Ой, верни нам нашу долю
Знов на Україну!

Ой не віє буйний вітер —
Ледве подихає;
Знову долі виглядаєм,
А долі немає...

Брати мої, товариші,
Орли молодії!
Осідлаймо, брати мої,
Коні воронії,

Та поїдьмо на тих конях
По широкім полю —
Здоганяти, переймати
Козацьку долю!

Запитаймо долю - волю,
Де вона блукає?
Попрохаймо — нехай до нас
В гості завітає.

Vасиль Мова

1842—1891

КОЗАЧИЙ КІСТЯК.

(На спомин столітку зруйнування Січі).

Налігши над плугом, оре хлібороб
 І піт крапелястий укрив йому лоб;
 А ж ось захрумтіло, і плуг зупинився:
 Під леміш широкий кістяк підхопився.
 Спинився плугатир, кістки розрива
 І бачить: укупі і шабля крива,
 І з'їджене ржею списа остріє —
 Вся зброя козацька до крихти гниє...
 І вже свою ниву плугатир забув,
 І сум йому дивний чоло обгорнув.

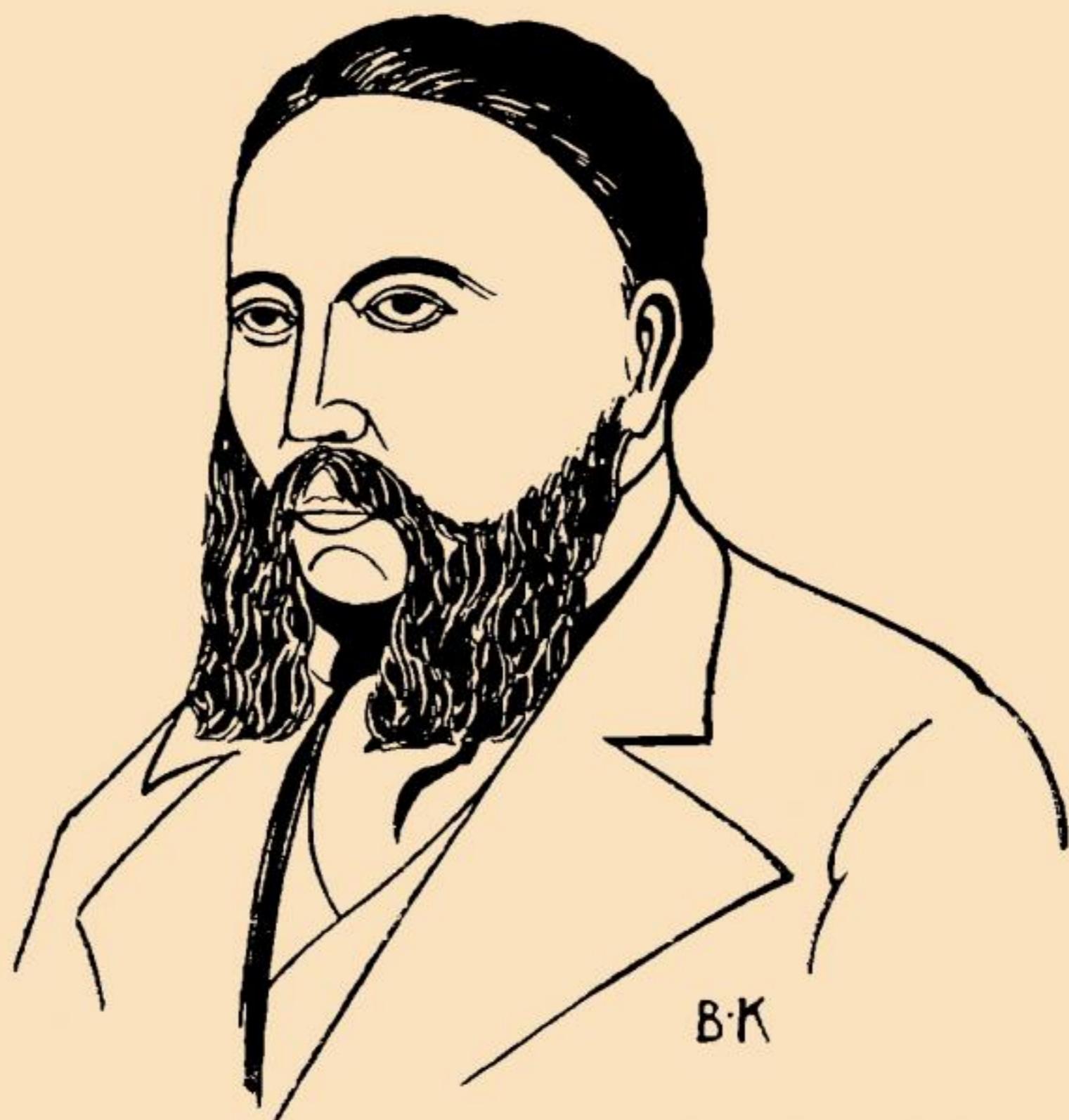
А гей ти, плугатир, а гей, працьовник!
 Чого головою ти сумно поник?
 Які тебе думи зненацька взяли,
 Від ріллі, від плуга, куди завели?
 А гей, рботяга, а гей, неборак!
 Про волю згадавши, міркуєш ти так:
 «Оції останки, що стліли навік,
 Це був колись справді живий чоловік,
 Це був колись лицар, гетьманець, козак,
 За нас хліборобів завзятий вояк;
 І може хоч часом і нужди зазнав,
 Зате по степах він на волі гуляв
 І гордої шиї в ярмо не хилив,
 І в праці нагальній себе не морив,
 І доля козача була золота,
 І здобич, і сила, і воля свята!»

А гей, ти, плугатир, а гей ти, небож!
 Збагнуть цеє диво, мабуть, ти негож!
 Козацька та слава і воля свята —
 Даремна була то лише суєта!
 Бо теє козацтво, навикши бурхать,
 Не вміло свободи других шануватъ;
 І з того козацтва, з його старшини
 На лихо Вкраїні родились пани.
 Заради користи, заради чинів
 Пани відреклися від менших братів;
 І все те, завіщо під шум корогов
 Сторіками довго лилася у нас кров —
 Свободи Вкраїни, народнюю честь
 І волю поспільства і все, що ні єсть, —
 Усе те, продали Іуди-пани,
 Своєї родини ледачі сини...
 Минули, мій друже, козацькі часи,
 Пропали гармати, шаблі і списи,
 Зоставивши слави козацької шум
 Та тяжке кріпацтво на горе і глум!

Покинь же, небоже, думки золоті,
 Притисни у серці чутоби святі,
 Та в руки жорстокі чепіги бери,
 Та землю стернисту на жито ори,
 І хлібом, здобутим у «поті лиця»,
 Згодуй для Вкраїни синка молодця
 І, замість козацьких рушниць та шаблюк,
 Нехай він береться мерщій до наук;
 Нехай він доходить умом молодим,
 Чого й звідкіля отак гнітом важким
 Гнітить нас недоля? Нехай допита:
 Чого Україна кругом сирота,
 І як з отих зліднів народ рятуватъ.
 І як Україну з зневаги підняти?
 Отак то, до правди направивши ум,
 Нехай набереться він провідних дум
 Та, борючи духом трудів тягарі,
 Нехай загартує він серце в добре
 І правді твердій,

Нехай виступає в поход молодий,
 І щастям розвітить людськеє життя, —
 Ото йому поле для герця-биття!
 Міжлюдська кривда — ото його враг;
 Народнєє щастя — то лицарський стяг,
 Високая думка — ото його міч,
 То сила до бою,
 А чесная річ —
 Ото його зброя!..

Гей, друже мій темний, над силу ума
 Вже дужкої сили на світі нема;
 І треба нам, друже, у тямку те взяти,
 Що вчена громада — могучая рать;
 Як стануть у лаву такі вояки,
 То більш порятують, аніж козаки.

Павло Чубинський

1839—1884

СОН НЕВОЛЬНИКА.

За день утомили і праця й нудьга,
 Заснув я— і сниться мені,
 Що ніби й до мене надходить черга,
 Дають буцім волю мені.

І от я на волі, у рідній сім'ї...
 Цілує матуся і плаче:
 «Скоріше—гадала—що буду в землі,
 Ніж тебе, мій сину, побачу!»

До серденька горне і батько старий,—
 Зрадів голуб сизий і каже:
 «Тебе вже оплакали, синочку мій,
 Утіха єдина ти наша!»

І любо і мило у рідній сім'ї,
 Веселая рідна хатина;
 Радію вві сні я, і легко мені,
 І плачу, мов тая дитина.

Прокинувсь... Ох, лиxo! Я все ще в тюрмі!
 Кайдани бряжчать навісній;
 Болить моє серце і тяжко мені
 І слози не ллються дрібній...

ДО МОЄЇ КАТРУСІ.

Ще небагато літ прожив,
 А вже сивіє чорний волос,
 Ще не діждав своїх я жив,
 А вже жовтіє колос...
 Я в світі широко працював,
 Я сіяв те, що бог послав.

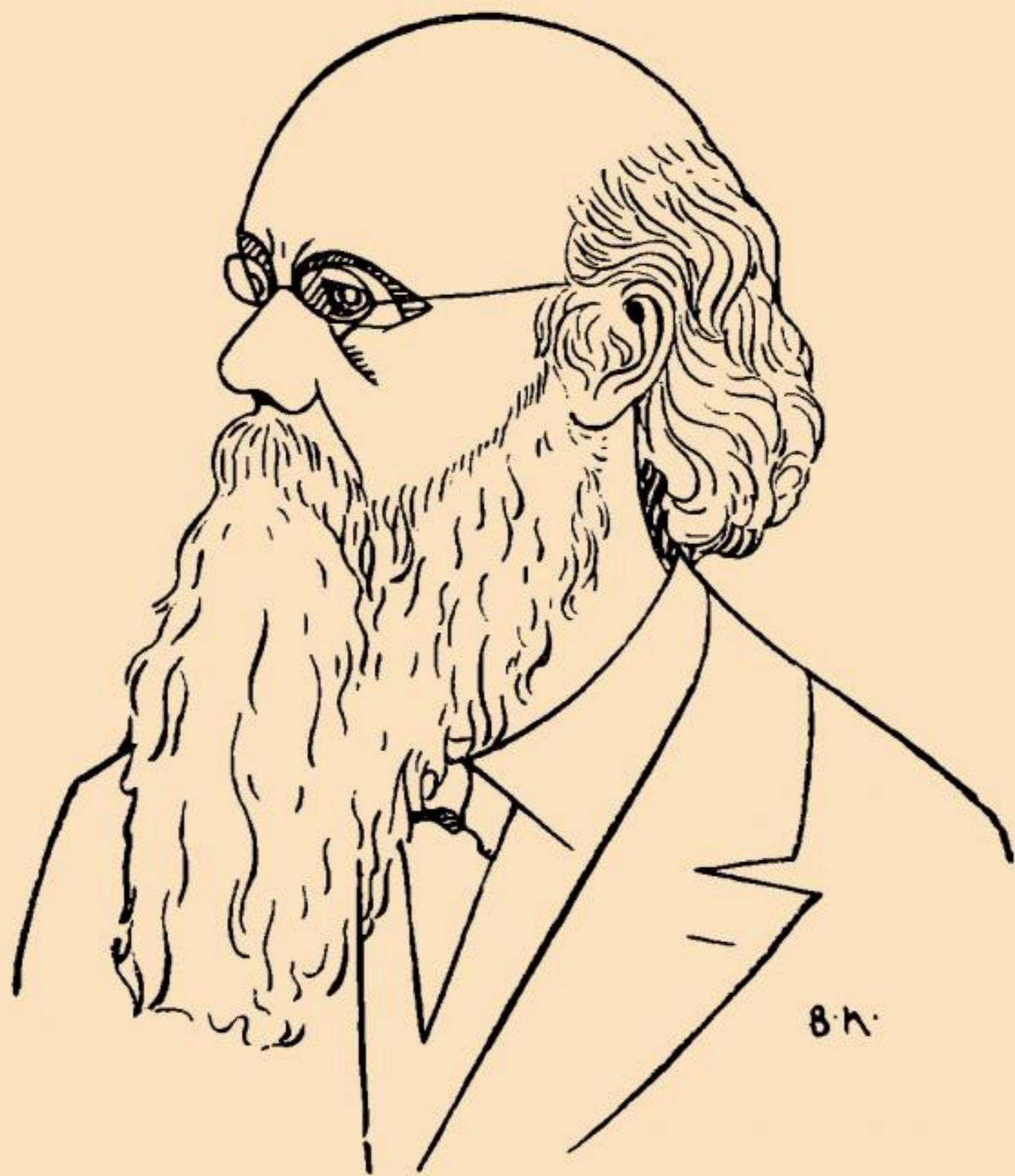
Багато гірких сліз пролив
 І горя я дізнав чимало;
 Людей і правду я любив,—
 За те мене і зневажали,
 І молоді літа свої
 Я скоротав на чужині.

Тепер з тобою спочиваю,
 Тепер прийшла моя весна,—
 Я мов по смерти оживаю,
 І ти, як зіронька ясна,
 Мені присвічуєш,—з тобою
 Я вже не знаюся з журбою!

Світи ж мені, поки я бачу,
 Поки до праці ще берусь,—
 Я марно сили не потрачу
 І живів своїх таки діждусь,—
 Зберу, що сіяв, і веселій
 Піду на вічну оселю!..

ВДОВИНА ДОЛЯ.

Туман, мати, туман, мати,
 Туман долиною;
 Ой, зосталася тепер твоя дочка
 Та убогою вдовою.
 Ой, діти ж мої, діти маленькії
 Осталися сиротами!
 Де ж я подінусь, де ж я пригорнуся,
 Мої діточки, з вами?
 Ой, ниво ж моя, ниво багатая,
 Нікому ж тебе орати,—
 Ой, будеш, ниво, будяком колючим
 Та пирієм заростати.
 Ой, діти ж мої, діти маленькії,
 Хто ж вас буде доглядати,
 Ой, коли піде удовиця бідна
 Для вас хліба заробляти?
 Ой, візьму на плечі сакви з чорним хлібом,
 На ліву рученьку дитину,
 А правою візьму дитину другую,
 А третя ї сама йтиме.
 Ой, буду жати широ чуже жито,
 Нехай стерня віжки коле!
 Буду зодягати, діток годувати,
 Щоб не були босі й голі.
 Буду працювати, буду заробляти,
 Нехай ллється піт кривавий;
 Буду тішитися, буду забавлятись,
 Обливаючись слозами.

Олександр Кониський

1836—1900

РАТАЙ.

Дивлюсь: схилившись над сохою,
Працює ратай на ріллі;
Працює мовчки, хоч порою
Нудьга, злигавшися з журбою,
Мигає в його на чолі.
В ярмі скорбот, нужди, неволі
Важке він тягне «житіє»,
І, затаївши в серді болі,
Не нарікаючи на долю,
Оре він поле—не своє...

НА ПОХОРОН ШЕВЧЕНКА.

Вийшов місяць на могилки
 З неба подивитись,
 Кругом глянув ясним оком
 І почав журитись!..
 Далі в хмару завернувся,
 Не схочів світити;
 За ним й зірки поховались,
 Як за батьком діти.
 Ніч, як ворон чорний, стала,
 Хмари скрізь блукають,
 Вітри буйнії з хрестами
 Сумно розмовляють...
 Чого ж місяць, чого ясний
 Хмарами укрився?
 Чого вітер, чого буйний
 Грізно розходився?

Місяць бачив, як учора
 Могилу копали,
 І в могилу домовину
 Стиха опускали...
 Зачинилось в Україні
 Покутнє віконце!..
 Заховалось під землею
 Українське сонце!..
 Умер Кобзар! Його пісні
 Більше не гриміти...
 І став вітер на могилі
 Сумно голосити.
 Тоді завиє, то застогне,

Жалібно заллється,
Наче сокіл об могилу
Крилами заб'ється;
Б'ється, квилить—свіжу землю
З могили змітає,
Молить: «Встань, мій вольний брате!»
Ні, не дочуває!..
Спи, Тарасе, тихо-тихо,
Поки бог розбудить;
Твого слова в Україні
Повік не забудуть...

МОЄ БАЖАННЯ.

Не обскурант я, що не плачу
За тим, чого нема,
Що вже минуло і мина...
Я України долю бачу
Не в бунчуках, не в булаві,
Не у гетьманській голові;
Не в скарбах, скованих у скрині,
Не в запорозькій Україні,
Не в тім, щоб, вибившись на волю,
З ляхами знову воювати
Та кров слов'янську проливати
І заливати трупом поле,—
Я даром сліз не проливаю:
Слов'ян усіх в одній сім'ї
Побачить хочеться мені...
Ось, бачте, я чого бажаю!

Я НЕ БОЮСЬ ТЮРМИ...

Я не боюсь тюрми і ката,
 Вони для мене не страшні.
 Страшніш тюрма у рідній хаті,
 Неволя в рідній стороні.

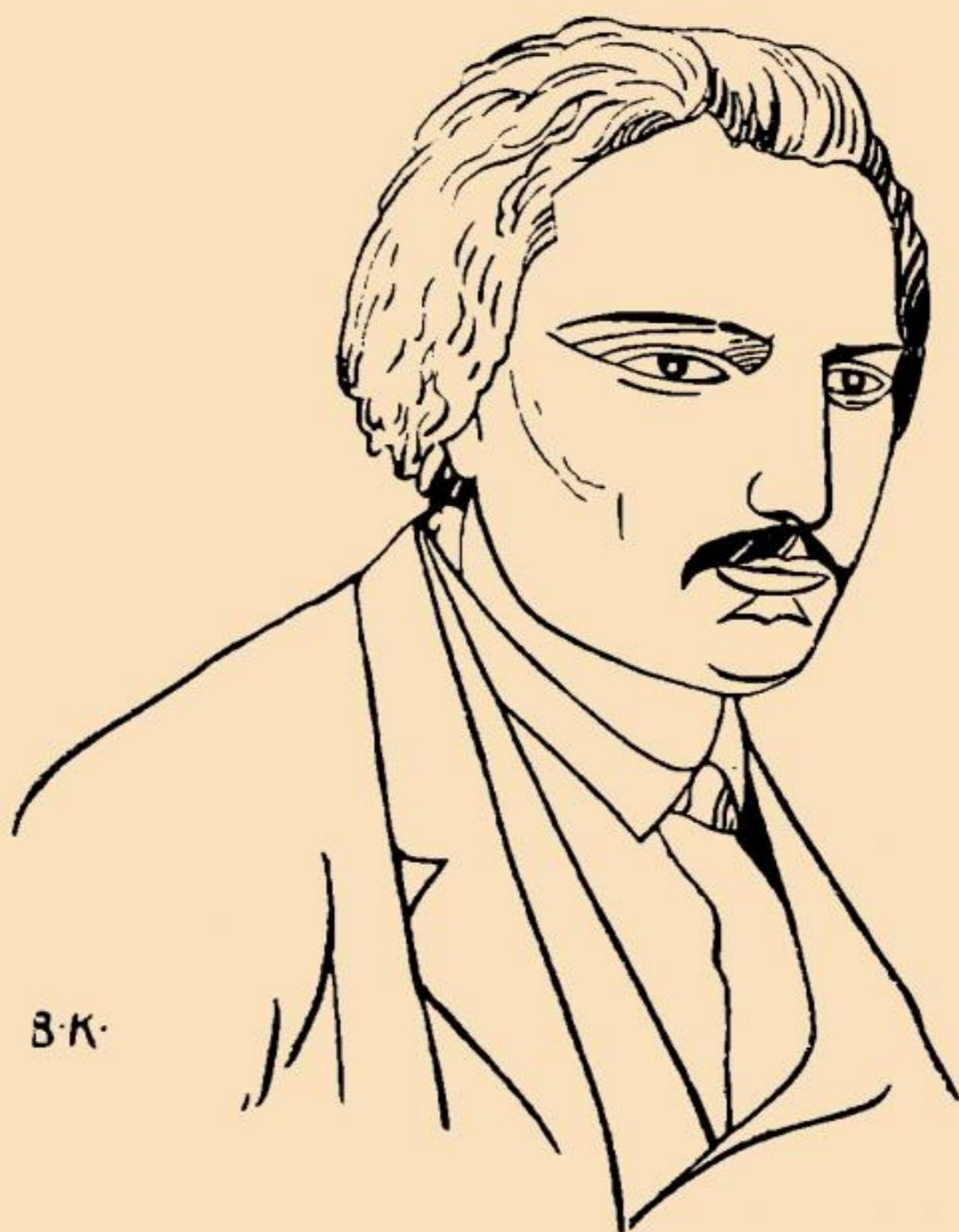
Мені не встид носить кайдани
 За волю краю і братів.
 Та сором—золоті жупани
 Носить, найнявши до катів.

Нехай нас мучать і катують,
 А слова правди не уб'ють;
 Нехай кати всі банкетують,
 Час прийде—разом пропадуть...

Що нам тюрма?!—То слава наша,
 Ми всі тепера у тюрмі,
 Всі п'єм одну ми скорбну чашу,
 Одна вона—тобі й мені;

В кого є совість і надія,
 Того ця чаша не мина;
 Той випити її зуміє
 Усю, усю, до дна, до дна.

Кого у країше віра гріє,
 Тому ця чаша не страшна,—
 Вона прибавить ще надії
 І більше укріпить вона.

Степан Руданський

1833—1873

ГЕЙ БИКИ!

Та гей, бики! Чого ж ви стали?
 Чи поле страшно заросло?
 Чи леміша іржа поїла?
 Чи затупилось чересло?
 Вперед, бики! Бадилля зсохло,
 Сами валяться будяки,
 А чересло, леміш новій...
 Чого ж ви стали? Гей бики!

Та гей, бики! Ломіть бадилля,
 Ломіть його, валіть на прах:
 Нехай не буде того зілля
 На наших батьківських полах,
 А чересло моє ізліва,
 Леміш із правої руки
 Зітнуть і корінь того зілля,—
 Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зоремо поле,
 Посієм яреє зерно,
 А спаде дощик, незабаром
 З землі пробудиться воно.
 Пробудиться і на світ гляне,
 І як дівочії вінки,
 Зазеленіють наші ниви,—
 Чого ж ви стали? Гей, бики!

Та гей, бики! Зерно поспіє
 Обілле золотом поля,
 І потече ізнову медом
 І молоком свята земля.
 І все мине, що гірко було,
 Настануть дивнії роки:
 Чого ж ви стали, мої діти?
 Пора настала! Гей, бики!

ГОЛЕ, ГОЛЕ МОЄ ПОЛЕ...

Голе, голе моє поле!
Де ж ви, ясні квітоньки?
Позгасали, поспадали,
Як на небі зіроньки.
І стебло пересохло,
Як билина полягло.

Діти, діти, мої квіти;
Як погляну я на вас,
Серце мліє, каменіє,
Що цвіли ви тільки раз!
Раз росли, раз цвіли
І без долі опали...

І дівчина, як калина,
Вас не рвала на косу,—
Вас зірвали, розірвали
Вітри буйні без часу,
І без літ на весь світ
Розпустили в'ялий цвіт!

Доле, доле моя, доле!
Верни ж мої квітоньки!
Верни діти, мої квіти,
Верни ж мої зіроньки!
Але ба—не сівба!
Не мине моя журба!

НАД КОЛИСКОЮ.

Спи, дитя мое, ти життя мое!
 Спи, дитя мое красне!
 Поки сонечко не запалиться,
 Поки місяць не згасне...

А я бідная над колискою
 Цілу ніч не дрімаю,
 Про життя твоє нещасливее
 Тобі пісню співаю.

Спи, дитя мое, ти життя мое!
 Тільки щастя і долі!
 Будеш цілий вік, як той чорний віл,
 У ярмі і в неволі.

Тільки губонька залепечеться,
 Слаба ніжененька стане,
 Слаба рученька перехриститься,—
 Твоє горе настане.

Не підеш з дітьми, не побавишся,
 На м'якенікім пісочку,
 Не прийдеш у сад, не положишся,
 Не заснеш в холодочку...

Не з дітьми підеш,—панську череду
 Поженеш ти на поле;
 Не пісок м'який,—стерня гострая
 Босі ноги наколе...

І від сонечка не скитаєшся
 За відорану скибу;

Зав'ялить тебе в полі сонечко,
Як ту в'ялуу рибу...

І не раз сльоза із очей спаде
На запалені груди,—
І сльозу твою тільки бог їден
З неба видіти буде!

Станеш хлопцем ти, станеш парубком,
Тобі все їдна доля:
Череда мине, найде панщина—
І все тая ж неволя.

І що божий день осавула йде:
Ти вставай до роботи!
Ти вставай, роби від неділеньки
До самої суботи...

І що божий день будеш досвіта
До роботи вставати;
Свою силоньку ні собі ні мні,
А панам виробляти.

А там паноеі не вподобався,
Писарині якому,—
Ноги здибають, руки сплутають
І звезуть до прийому.

Станеш голий ти у «присутствії»,
Як родила тя мати...
І зачнуть тебе пани з доктором
Мов коня оглядати...

І забриють лоб—і до церкви враз,
Там присягу прокажуть;
У мундир вберуть, оружжя дадуть,
Світ навіки зав'яжуть.

Поженуть тебе в чужу сторону,
І зачнуть муштрувати,

**I приказ дадуть—мову рідну
На чужую зламати...**

**I наломишся, і забудеш ти
Свою мову рідненьку,
Спом'янеш не раз не по-рідному
Свою ріднуу неньку...**

**А прийде війна—зложиш голову...
Де і хто поховає,
Не згадає мир, не спитається,
Хіба бог спам'ятає!..**

**Спи ж, дитя мое, ти життя мое!
Спи, дитя мое красне,
Поки світ стоїть, поки з місяцем
Враз і сонце не згасне!..**

НАУКА.

Дочекався я
Свого святонька,
Виряджала в світ
Мене матінка.
Виряджала в світ
Мати рідная
І промовила
Мені бідная:

«Нехай, сину мій,
Ми працюємо,
Нехай ділий вік
Ми горюємо,
Нехай сохну я,
Тато горбиться,
Ти на світ поглянь,
Що там робиться.

Та не всі ж, як ми,
В землі риуться, —
Може є такі,
Що і миються;
Та не всі ж, як ми,
Димом куряться, —
Може є такі,
Що й не журяться.

Коли найдеш їх,
Милив синочку,
Ти склони себе,

Як билиночку.
Ти склони себе,
Як билиночку,
Простели себе,
Як рядниночку.

Спина з похилу
Не іскорчиться,
Чоло з пороху
Не ізморщиться.
Спина з похилу
Не іскривиться, —
Зато ступить пан,
Та й подивиться;

Зато ступить пан
На покірного
І прийме тебе,
Як добірного.
І в годиночку —
На драбиночку,
І підеш тоді,
Мицій синочку,

І з панами сам
Порівняєшся,
Всріблі - золоті
Закупаєшся;
Всріблі - золоті
Закупаєшся,
З полем батьківським
Розпрощаєшся!»

Але сталося
Друге святонько:
Виряджав у світ
Мене батенько,
Виряджав мене,
Путь показував,
Говорив мені
І приказував:

«Видиш, сину мій,
 Як працюємо,
 Видиш, сину мій,
 Як горюємо.
 Кожний на світі
 На то родиться...
 Не дивись на світ,
 Що там робиться!»

Ти на пчіл поглянь:
 Є робучії,
 Але її трутні є
 Неминучії.
 Так і на світі:
 Ідні риуться,
 Другі потом їх
 Тільки миються.

Будь ти проклятий,
 Милий синочку,
 Як пігнеш таким
 Свою спиночку;
 Як пігнеш таким
 Свою спиночку,
 Як простелишся
 На рядниночку.

І чоло тобі
 Нехай зморщиться,
 І хребет тобі
 Нехай скорчиться!
 Ти тікай від них,
 Як від гадини,
 Ти не жди від них
 Перекладини,
 Ти у світ іди
 На оглядини.

Ти у світ іди,
 Милий синочку.
 Ти усе спізнай —

І билиночку.
Тоді з світом ти
Порівняєшся,
В добрі - розумі
Закупаєшся;
В добрі - розумі
Закупаєшся,
З полем батьківським
Привітаєшся!

ПІСНЯ.

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі...
Повій, вітре, з полуночі.

Між ярами там долина,
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька - дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла.
Постіль біла, дівча мила.

Повій, вітре, нишком -тишком
Над рум'яним, білим личком;
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила, — подивися.

Як спить мила, не збудилась,—
Згадай того, з ким любилась,
З ким любилась і кохалась
І кохати присягалась.

Як заб'ється їй серденько,
Як дівча зідхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к полуночі.

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвійся край долини,
Не вертайся з України...

Вітер віє, вітер віє,
Серде тужить, серде мліє,
Вітер віє, завиває,
З України не вертає.

ПЕКЕЛЬНА СМОЛА.

Раз на мові ксьондз казав:
«Не впивайтесь, люди!
На тім світі вам смола
Замість вина буде!»

От один і зачтів
Смоли скуштувати,
Каже собі два бички
За копійку дати.

Випив один — посвистав,
Другий випиває...
Посмакував, посвистав
Далі промовляє:

«Та гірка ж вона, гірка!
А все ж не тужити:
Як втягнеться чоловік,
То й те буде пити!»

ТРЕБА ВСЮДИ ПРИЯТЕЛЯ.

Прийшла в церкву стара баћа,
Свічок накупила;
Де була яка ікона,
Всюди поліпила.

Ішо паро остається,
Де їх приліпiti?!

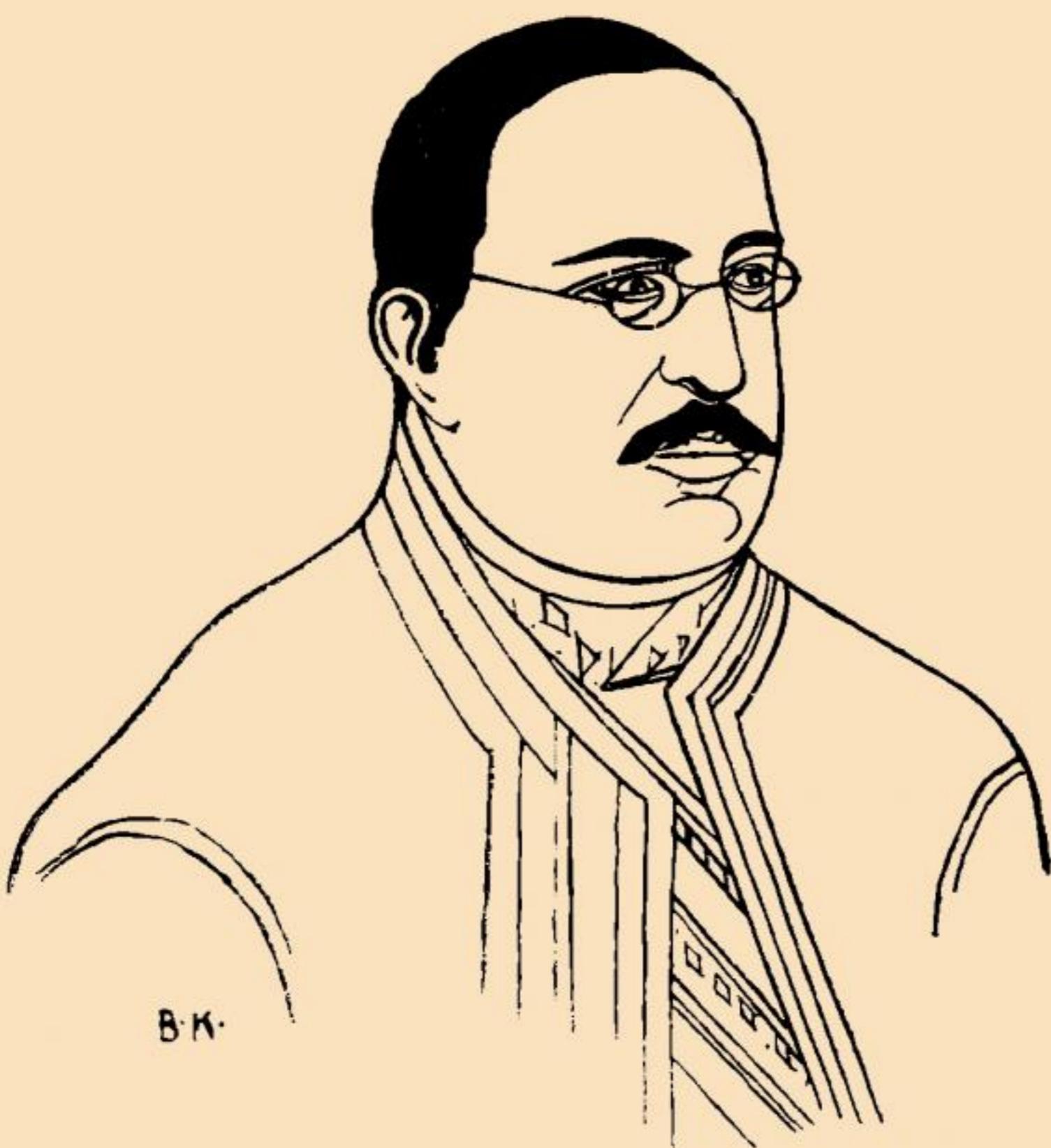
«Ага! — каже, — пошукаю
Святого Микити!»

Найшла баба і Микиту —
Святий чорта ціпить!..
Баба їдну йому ставить,
Другу чорту ліпить...

Видять люди й розважають,
Щоб там не ліпила:
«Що ти, бабо, кажуть, робиш?
Та ж то вража сила!..»

Але баба обернулась:
«Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде...»

Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати;
Треба всюди, добрі люди,
Приятели мати».

Осип Юрій Федкович

1834—1888

ПРЕЧИСТА ДІВО...

Пречиста діво, радуйся Маріє!
 У синє море сонце ясне тоне
 І своє світло, ніби кров червоне,
 По всій країні доокола сіє, —
 А там зозульку в гаю десь чувати.
 А там дзвінок став селом кувати,
 Там в борі вітер листом шелевіє:
 Пречиста діво, радуйся Маріє!

Пречиста діво, радуйся Маріє!
 Он молод жовняр ляг си на мураві;
 Личко студене, шати му криваві.
 Розстрілен нині, бо — самий не вміє...
 Камраття яму темну му копали,
 І на спочинок бідного в ю склали.
 Уже не скаже, як дзвінок запіє:
 Пречиста діво, радуйся Маріє!

Пречиста діво, радуйся Маріє!
 Під плотом сіла удовиця - мати
 До себе тулить бідне сиротяти
 І плаче ревно, серденько їй мліє...
 Бо вже не плаче, вже і не голосить,
 Склонила голову, більше не підносить.
 Зірниці плачуть, а дзвінок німіє...
 Пречиста діво, радуйся Маріє!

Пречиста діво, радуйся Маріє!
 Там онде блудить сплакана дитина,
 Без тата, мами, бідна сиротина,
 Нічого не їло, душечка му мліє, —
 І хоче в хату бідне навернути,

Господар псами травить його, чути:
Верескло, впало, кров ся з ніжки ліє...
Пречиста діво, радуйся Маріє!

Пречиста діво, радуйся Маріє,—
Бо я не можу... Вшак я маю душу,
І чути мушу, і дивити мушу,
Що тут на світі, як тутки ся діє.
Та як до гробу зложать моє тіло,
Де темно, тісно, студено, зотліло.
Де нич не плаче, де усе німіє,—
Пречиста діво, радуйся Маріє.

РЕКРУТ.

Стояв же він на шельваху
 В ціарськім дворі.
 Вмивався він, втирався він,
 Як гусь по воді.

Умився він да сльозами,
 Ніхто 'го не чув,
 Стулився він на багнеті,
 На хвильку заснув.

Ой, спить же він на багнеті
 В ціарськім дворі,
 Та їй сниться 'му, що ходить десь
 По синій горі,

Та їй кучері зачісуює,
 Та їй кучері в'є...
 Чом нев'яка ми не писує?
 Чи в'на ще живе?..

Ой, рада б я, мій синоньку,
 Листок написать,
 Насипали могилоньку,
 Не можу я встать;

Не можу я, соколоньку,—
 Глибоко на дні,
 Насипали на рученьки
 Сирої землі.

І був би він в царськім дворі
Багато ще снів,
Гукнув бо дзвін на Штефані,
А він ся збудив;

Утер собі і личенько,
Утер си і гвер.
Кров точиться по мармурі,
А жовняр умер.

БРАТ ТА СЕСТРА.

Не зозуля в лісі закувала,
 Не пташина в полі затужила. —
 То сестричка лист писала,
 На чужину засилала
 Та їй до брата слізно промовляла:

«Брате мій, брате - соколоньку!
 Ти покинув сестру сиротоньку,
 А я ходю-ходю, похожаю,
 Як зозуля у темному гаю.
 Ой, вернися, брате, з далекого краю!»

— Сестро моя, сестро моя руто,
 Як можу я до тебе прибути,
 Через ріки бистресенькі,
 Через луги рівнесенькі,
 Через гори високі-височесенькі!

«Гаєм — маєм, лебедем — Дунаєм,
 А полями — швидким горностаєм,
 А на моє подвіронько
 Впади швидким соколоньком,
 А голубом на моє серденько».

Ой летів я сім день та їй годину,
 Прилетів я до сестри в гостину.
 Прилетів я та їй пытаю,
 А сестрички не видаю,
 Ой, мабуть, я сестри не маю.

— Сестро моя, лелієнько біла,
 Скажи мені, де ж ти ся поділа?
 «В гаю, брате мій, в гаю,
 Там в неволі пробуваю,
 Все про тебе розмовоньку маю».

ДЕЗЕРТИР.

Ой, сів же він при столику,
При світлі думав,
Писаннєчко дрібнесеньке,
А він 'го читав.

Писаннєчко дрібнесеньке,
Листочек, як сніг;
Склонив же він головоньку
К столові на ріг.

«Ой, ненечка старенькая
Ми пише в - одно,
Що там зима тяженськая,
А їй студено;

Нема, нема її кому
Врубати дрівець,
Бо їй синок, один в дому --
Цісарський стрілець».

І скопився, як полумінь,
Полетів, як птах,
А вітер з ним не йде в догінь,
Бо годі 'му так;

Бо він летить до матоньки
Старої домів,
Дрівець її врубатоньки,
Би хатку нагрів.

ХВОРИЙ СТРІЛЕЦЬ.

У Відні, в цісарськім шпиталі
Се стрільчик на - смерть лежить,
І ручку білу зов'ялу
На серденьку держить.

І кличе товариша 'д собі:
«О, вірний товаришу мій,
Мене ти на завтра до гробу
Вже гарно та гарно настрій.

А як меш тесать домовину,
О, брате мій, ласкав же будь,
Теші з запашної кедрини!
Та й се ще не забудь:

Зелену - зелену кедрову
Затуль мені в руки ти віть...
Й отсю ще ширинку шовкову,
І з дикої рожечки цвіт!..

ДОБУШ.

Гей, чи чули люди добрі,
перед ким то звірі стинуть,
А за ким то молодиці,
а за ким дівчата гинуть?
То наш Добуш, наша слава,
то капітан на Підгір'ї,
Красний, красний, як царевич,
двадцять років і чотири.

Хлопців тисяч йому служить,
поклонися пред ним, крале!
На той топір його ясній
клали німці много сталі,
А на тії порошниці
били угри золота много,
А той ремінь більше вартий,
як удвоє царства твого.

Ясна нічка в Чорногорі,
місяць світить, місяць мріє,
А капітан ходить сумно,
чось му серце в грудях мліє:
Ні топірчик вже не пестить,
ні кресак не обзирає,
Ходить, ходить по долині,
клонить голов та й думає.

«Гей, капітан, ти наш пане,
не яло ти сумувати,

Я співак є на Підгір'ю,
не розкажеш заспівати?
Я умію пісний много,
ай потрафлю затужити;
Капітане, чи не кажеш?
Може, хлопців побудити?

Онде хлопців тисяч двісті
полягали по убочі,
Гей, які ж бо буйні, жваві,
а які в них бистрі очі.
Бо води ще вни не пили,
хіба кров та буйні вина;
Хліб їх білий не годує,
лиш жуброва солонина.

А капітан став над ними,
рве пістолє, зводить скали:
Грим!.. А збуїв тисяч двісті
на ногах вже поставали:
«Що розкажеш, пан капітан?
Чи палити, чи рубати,
Чи якому королеві
кажеш голов з в'язів зняти?»

«Вража голов не пропаде,
заки руська не застила,
Але красна, красна Дзвінка
на вечірки запросила.
Ви підете враз зі мною». —
«Як розкажеш, і до грані!
Ти капітан в Чорногорі,
а ми твоя, капітане».

Ясна нічка в Чорногорі,
світить місяць з звіздочками;
З легіннями тисяч двісті
квапить Добуш облазамп.
А сова десь затужила,

що аж серце в грудях мліє,—
В Чорногорі вічка ясна,
місяць світить, місяць мріє.

«Капітане, завернися!
Птаха нужду нам ворожить».
«Хто то каже? — крикнув Добуш,—
головою най наложить!»
Та й вхопився за пістоле.
«Осьде стою, пане-брате,
Ще раз кажу: завернися!
Осьде груди, — мож стріляти».

Так казав Іванчик-любчик.
Ви не чули про Івана?
Ей, легінь то був хороший,
перший після капітана;
А капітан його любить,
ліпше май, ніж топір з сталі.
Як поглянув на Івана,
аж му руки білі вя'ли.

«Тобі сором, славний Добуш?
Маєш в землю що дивити:
Задля Дзвінки хабалиці
своого брата хочеш вбити?
Як? Ти думаш, добра душа,
що та сука тебе любить?
Базаринки твої любить!
Завернися, бо тя згубить».

«Аби-сь дав ми тілько злота,
що наповню сю долину,
Аби-сь дав ми вдвоє більше,
то я Дзвінку не покину.
А не хочеш ти зо мною
йти до Дзвінки, — в твоїй волі;
Завернися з легіннями,
але Добуш — ні, ніколи!»

«Я тебе бих мав лишити?
 Я, твій брат, тебе самого?
 Того люди не діжали,
 та й не діждуть люди того!—
 Гей, наперед, гайдамаки!
 Де капітан, там і люди.
 Дай ми руку, пане-брате,
 чей гніву вже в нас не буде».

«Добрий вечір, красна Дзвінко,
 отвори, пусті до хати!
 Сім сот хлопців є зо мною,
 а вже час би вечеряти.
 Ми принесли срібла, золота,
 ми принесли меду много,
 Будем їсти, будем пити,
 отвори нам лиш, небого».

«Чи то ви там, славний Добуш?
 (Ти ся хочеш напивати?
 Я ти пива наварила, —
 буде світ ся дивувати!)—
 Ей, даруйте, любку любий,
 що не можу вас пустити,
 Штефана ся от надію
 як узняв би, міг би бити».

«Що ти з твоїм чоловіком?! —
 Штефанові я не ражу
 Тебе й пальцем докинути,
 отвори ми — я ти кáжу». —
 «Я бо кажу, славний Добуш,
 що сьогодні не отворю».
 «А я піду на підсіння,
 та й з дверми ся сам побóрю».

«В мене двері тисовії,
 не злодіям до розлому!»

«Що ти кажеш, гей, гадюко?»
 Кликнув Добуш гірше грому,
 Та й ухопив за одвірки:
 як солома все ся крушить,
 Двері гrimli серед хати,—
 аж набій тут в вуха глушить.

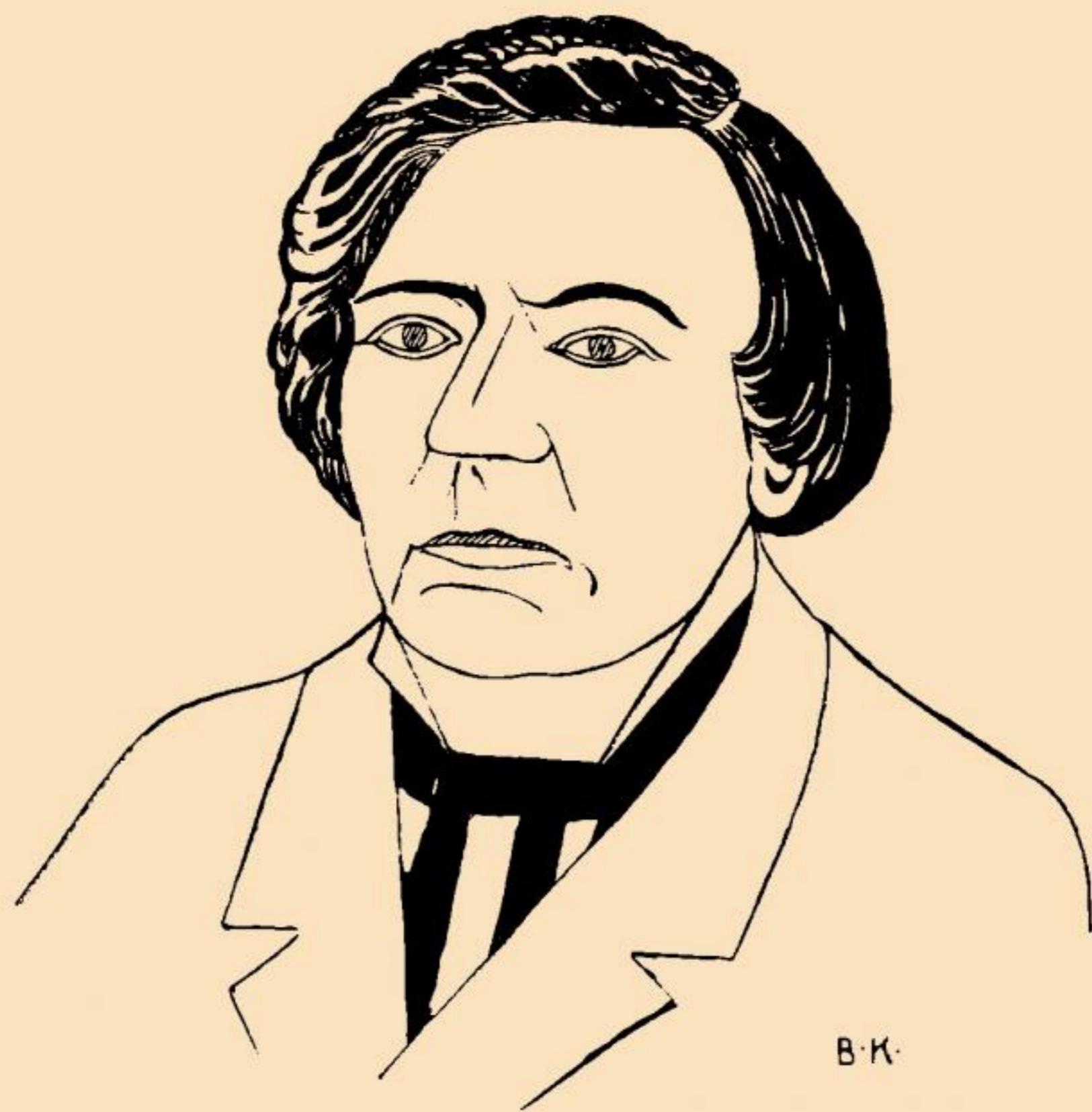
Ей, набою ж ти зрадливий,
 ей, набою голоспенький!
 З капітана кров ся лпе,
 впав капітан молоденький.
 Впав, конає на мураві,
 кров кип'яча трави росить,
 А капітан кличе хлопців,
 та й конає, та й їх просить:

«Як я, браття, вже загину,
 то зложіть мя на топори,
 Занесіть мя, де найкраще,
 занесіть мя в сині гори,
 Там, де люди не заходять,
 там, де пташки не співають,
 Там мене ви поховайте,
 най ляхи мій гріб не знають.

А мій топір золочений
 в Дністер - Дунай затопіте,
 Нехай знають руські люди,
 нехай знають руські діти:
 Що хто суці в світі вірить,
 мусить марно загибати,
 Як ваш Добуш, ваш капітан...
 Йой! прости мя, божа мати!»

В Чорногорі сонце сходить,
 Чорногора в свіtlі тоне,
 А в скалі там, десь глибоко,
 там сова десь плаче, стогне.

Але Добуш їй не чує,
бо в могилі вже не чути
Аві пісню Добушеву,
ні флояри слізні чути.

Яків Щоголів

1824—1898

КЕЛИХ.

Сніцеру дана урочна робота:
 Взяв він уламок од чистого золота
 І для бенкетів, запевне веселих,
 Викував сутій і хупавий келих.

Глибоко карбами грані обводив,
 Паростки й листя по стінках виводив,
 Грома родзинок розкидав усюди, —
 Каже: «Іди тепер, келих мій, в люди!

Дно твоє, келих, глибоке і чисте,
 Блищє і сяє, мов кубло огнисте;
 Грома родзинок заледве не дишуть,
 Паростки листям прозірним колишуть».

Гонор великий, велика й шаноба
 Бучній утворі запевне подоба:
 Сяючи йшов по бенкетах веселих
 З сутого золота кований келих.

Повзкрай вино з його іскрами било,
 Блищами мріло, струмочком кипіло;
 Дружно пили з нього люди за сильних,
 Славу вояовників, сердю прихильних,

Ступінь послуги, за владу і пліки,
 За ізборони блискучі й великі...
 Сяючи йшов по бенкетах веселих
 З сутого золота кований келих, —

Поки позгодом мені не дістався.
Бережно я за бростки його взявся;
Лив, як і другі, вино в цього сміло,—
Але утомлене серце щеміло!

Сердю згадалися давнішні нощі,
Лади давнішої ввічливі очі,
Віра без грани, любов без докору...
Стиснув руками я келих в ту пору!

Сплющились грона блискучих родзинок,
Паростки й листя прилипли до стінок,
Повзкрай прозірне вино полилося...
Що ж тобі серце в давнині здалося?

ТКАЧ.

Бережно зняв з верстака я основу,
 Людям роботу розніс і роздав;
 То ж мій спочинок; теперечки знову
 Берди направив, нитки насыував.

От і роблю я. Застукала ляда;
 Бігає човник відтіль і відсіль...
 Човник і ляда — ткачеві порада;
 Берди і цівки — ви хліб мій і сіль!

Добре багатому: він, коли схоче,
 Знайде роботі начало й кінець;
 В хаті ж у бідного ляда стукоче,
 Поки до дна не згорить каганець.

Вчіться ви, дітки, у мене робити;
 Вивчітесь — будете добрі ткачі;
 Дасть вам верстак ваш і їсти, і пити,
 Тільки ж робіть ви і вдень і вночі.

Схочетε спати, — а лихо присниться;
 З ліжка зжене вас воно до зорі;
 Ляжте ж тихенько та спіть, поки спиться;
 Спіть, мої діти, в теплі та в добрі!

От і заснули по лавах хlop'ята;
 Крикнув цвіркун, догоря каганець;
 Трохи притихло; побільшала хата;
 Швидко вже буде й робогі кінець.

Швидко... а все-таки стукає ляда,
 Бігає човник відтіль і відсіль...
 Човник і ляда — ткачеві порада;
 Берди і цівки — ви хліб мій і сіль!

ЗИМНІЙ ШЛЯХ.

Сіло сонце за горою;
 Виплив місяць золотий;
 Опізнилися ми з тобою.
 Мій поштарю молодий!

Хмарка небо затягає,
 Вогким снігом поропить;
 Тройка куру підіймає,
 Дзвоник голосно дзвенить.

Подивись в кущі тернини:
 Там, здається, вовк заліг,
 Заяць приснув з дерезини
 І дорогу перебіг.

Не к добру нам ці приміти!
 Вдар лиши коней, та гляди,
 Щоб якої не нажити
 Нам середночі біди!

І поштар махнув пухою,
 Натягнув свій кобеняк;
 Прошмигнули стороною
 Ліс, долина і байрак...

Зостається небагато
 Вже й до рідного села,
 Де нас жде привітна хата,
 Повна світу і тепла.

Там іде веселий гомін,
 Мила пісеньку співа,
 І вогнем палає комін,
 І вечера поспіва!

ПЛЯЦ.

Я пам'ятаю вечір темний
 Тепер далекої весни,
 Зелений берег, ліс таємний,
 Смоляні пахощі сосни.

З моого проквічаного пляца
 Я ждав тебе. Тії пори
 Од брам далекого палаца,
 Як сарна, збігла ти з гори.

Висока їй гожа, мов тополя.
 Гнучка, як восени тала,
 Ти серед пишного роздолля
 До мене руки простягла;

Тером до рам моїх припала,
 Лицем черкнулася лица,
 І вся в дороготі віщувала,
 Що наше щастя без кінця.

А без кінця нема нічого
 На обездоленій землі:
 Не стало серця дорогого,
 Сподія змеркла в темній млі...

В утомі, знівечений роком,
 Я довго по світу бродив
 І ось під старість ненароком
 В отчизну здалека забрів.

І захотілося востаннє
Ще раз поглянути на пляць,
Що бачив наше розставання,
На сосну, берег і палац.

І що знайшов я? Ніч спадала,
В руїнах мур вітри гули,
На вежах скрипли завіала,
Плющами брами заросли;

А пляць, що повний був квітками,
Тепер плодив клубки гадюк,
І над помрілими лугами
З сосни драпіжний каркас крюк.

ЗЕРНО.

І даючи тобі талан до ліри,
 Господь сказав: «Гляди, його не згай!
 Не в сторону добра, сподій й віри —
 Ти йдеш в гріхи давно пограничий край.

Не кукіль я даю тобі нікчемний
 І не пергу, занедбану давно:
 Дарунок мій високий і таємний —
 Просіяне і вимите зерно.

Неси його хоч в поле, дроком крите,
 Посій його хоч в дикі бур'яни,
 І хай воно, водою неполите,
 Вкриватиме нерушенні лани, —

Але така в йому велика сила,
 Що дастъ воно коріння і бростки,
 Щоб в літній день вся нива зеленіла
 Й сповнялися мукобю колоски».

І гордий тим дарунком надзвичайним,
 Котрий господь тобі на долю дав,
 Ти кожен час горів огнем потайним,
 Як в дикий степ зерно своє кидав.

А круг тебе ішли народу чати
 Й сміялися, що сіяв ти не так,
 Щоб сіяво годилося пожати
 І колос мав і залюбок і смак.

Ти слухав їх, та ні заги, ні міри
 Занедбаним тим річам не давав, —
 І що народ без серця і без віри
 На річ твою сказати б мав?

Тепер важке життя твоє скінчалось
 І попіл твій земля собі бере;
 Але в піснях душа твоя зосталась
 І голос їх ніколи не замре.

Як струмінь той, що вирвався з-під скелі,
 Вони уже не вернуться назад,
 І потечуть, смутні і невеселі,
 До дна душі і юнаків і лад!

А ці колись твій неумовкний голос
 Постережуть, щоб дітям передать,
 І з году в год зерном багатий колос
 Почне лани родючі покривати.

ПОХОРОНИ.

Йшов я по городу в грязь і негоду;
 З хмар безперестанно дощ хлюпотів
 І не стрівалось нікого народу,—
 Вітер холодний гудів та гудів...

Тихо з-за шпилю на биту дорогу
 До кладовища повертував віз;
 Бачу: труну неприкриту й убогу
 Хлопчик-погонич на їому повіз.

Прості і бідні були похорони:
 До упокою їх причет не вів,
 І не сівали, й не били у дзвони;
 Ані хреста, ні святих корогвів.

Тільки й родини труну провожало,
 Що, дрижачи під дощем до кісток,
 Змокше дівчатко її обіймало,
 Мов ту гіллячку засхнувший листок.

Повоз доїхав якраз до могили;
 Грабарі стиха труну підвяли,
 Бережно в землю її опустили,
 Яму зарили і горбик звели.

Дівчина мовчки і бліда стояла,
 Поки не вкрили могилу аж в край;
 Тільки що вкрили, як камінь упала
 Й крикнула: «Матінко рідна, вставай!»

Галасу дітського мати не вчула,—
 Так і замер він проміж домовин,
 Й знову підвода назад повернула
 В клекіт щоденний муріваних стін.

ЛИСТОПАД.

Звелося літо і не знати,
 Як день за днем минув,
 І серпень дав, що можна дати,
 І вересень майнув...

Морозний вітер в гай і ліс
 Подув з холодних міст
 Й нещадно з дерева обніс
 Червоножовтий лист.

І висне небо в ті часи,
 Немов циновий дах,
 І стигнуть краплі від роси,
 Як сльози, на гілках.

А ти, що осени настиг,
 Та просвітку не знев,
 Чи хоч єдиний лист зберіг,
 За котрим жалкував?

І чи хоч краплю теплих сліз
 Зоставив від весни,
 Щоб плакать так, як плаче ліс
 За вітром восени?

КОБЗАР.

Мій кобзар — не той вояка,
 Що колись в старовину
 Вкупі з келепом і списом
 Брав бандуру на війну.

Мій кобзар — не запорожець,
 Що, одягнутий в шовки,
 Грав, як стіни Трапезунта
 Руйнували козаки.

Невидющий і убогий,
 З бідним гратом за плечем,
 Він чвалає полохливо
 За малим поводиром.

І з двора у двір заходе,
 На бандурі виграва,
 І під дзики струн то псальму,
 То про Лазаря співа...

«А заграй мені, кобзарю,
 Про Підкову та Сомка,
 Про Хміля, про Дорошенка,
 Ще й про грізного Сірка!»

«Ні, не знаю! Може грати
 Попадової біди,
 Про Хому та про Ярему,
 Та хіба Сковороди?

Як чичіточка ходила
 Гостювати до зятів?
 Чи міщанки чи дворянки? —
 Сих так я б тобі зумів!»

Грай, що хоч; бо й те ізгине
 Гей, ізгине, як туман...
 Грай, мій лірник невидющий!
 Грай, останній з Могікан!

Олена Нчілка

нар. 1852 р.

ВОЛИНСЬКІ СПОГАДИ.

Волинь незабутня, країно славутня,
 У пишній красі ти красуєш;
 Здавен твою бачу українську вдачу,
 Здавен мою душу чаруєш!

Я ріднуу мову, ту любу розмову,
 В краях твоїх всюди вчуваю;
 Те слово живуще, віки невмирущє,
 Я скрізь в тобі серцем вітаю.

І з словом жаданим та з людом коханим
 Єднаєш ти в серці моєму
 Ті спогади ясні про милі та красні
 Куточки в обширі твоєму.

Єсть інші між ними, куточками тими,
 Що душу мою прикували,
 Що милую вроду, знайому подобу
 З життям моїм тісно з'єднали.

Я іншу місцину, як любу годину,
 У думці ніколи не страчу:
 В воздушнім просторі, у мертвім околі,
 Живе твое серце там бачу.

У блісканні річки, в ясній, невеличкій
 Обличчя ввижаються явні,
 У гомоні гаю, в зеленім розмаю,
 Розмови вчуваються давні.

В затишнім куточку, немов в сповіточку,
 Заснули годиноньки милі,
 На камені сірім, здавен обвітрілім,
 Мов роки приковані цілі...

ПЕРЕД БЛАКИТНИМ МОРЕМ...

Перед блакитним морем в свіtlі яснім
Стойть дівчина молода;
Між лаврів, олеандр, в гурті прекраснім
Про що хороша гада?

Їй спом'янувся хуторець убогий
В далекій рідній стороні:
Там степ німий простягся геть розлогий,
Неначе спить у тяжкім сні.

Край хутордя самотняя криниця,
Вода тихесенько бренить;
Самотняя скилилася вербиця,
Спустивши кучері, стойть...

Дівчина кинулась, зорить довкола —
Десь близько пісня прогула!..
О, як несхожа тая баркарола
З піснями хутора була!

МИНУЛА МОЛОДІСТЬ...

**Минула молодість!.. Мов пісня прошуміла!..
 У думах смутно я схилляюся чолом —
 Я чую смерть: неначе віє вже крилом
 І заглядає в очі її постать біла.**

**Це ти, нірвано вічная, сумна, немила?..
 Безсилій чую жах перед твоїм лицем.
 Пожди! Не поспішай з смертельним тим вінцем,
 Нехай моя додолу ще не пада сила!**

**Нехай на любу Україну подивлюсь,—
 Мій погляд променем святим палає:
 Нехай з братами ще я словом поділюсь.**

**Хай пісня тая ще по світу погуляє.
 Нірвана десь туманом повилася...
 І з мого серця пісня знову полилася.**

Михајло Старињкић

1840—1904

ПО ВИХОДІ ПРАЗЬКОГО ВИДАННЯ
Т. Г. ШЕВЧЕНКА.

Читаю знов святі глаголи
Великомученика я,
Й такою тugoю ніколи
Ще не пеклась душа моя:

Немов образа та кривава
Мене у пазурях трима,—
У їй і кривда, і неслава,
Й срамотня пляма від ярма!

ЗАНАДТО ВЖЕ...

Занадто вже! Чим дихати нема!
 Затягнено арканом наші ший...
 Панує скрізь і злоба, і пітьма...
 Терпедь урвавсь, але живі надії.

О, люде мій! Не жди ані чудес,
 Ні милости від того, хто панує:
 Не долине твій стогін до небес,
 І молитви твої гарячі — всує...

Надійся лиш на себе, і свій дух
 Скриляй, зміцняй в братерськім поєднанні,
 Аби вогонь у грудях не потух,
 А ще збуяв на лютім катуванні!

Ет, глупа ніч не буде вікувати,—
 Потрухнуть геть в ярмі ворожім снози:
 Життя несе непереможну стать,
 Воно і нам осушить ревні сльози!

О, вірю я, що з'явиться вона,
 Загублена, сподіваная воля, —
 У промені, як пишна весна,
 В вінку ряснім з квіток свого вже поля!

І з світочем яскравим у руках,
 З ухмілкою несказаної вроди,
 З відрадістю у лагідних очах,
 І з прапором любови, правди, згоди!

НИВА.

Гей ти, ниво, — в тебе гону
 Од Карпату аж до Дону!
 Та широка ж, як погляну,
 Геть укрилась килимами,
 Огорнулася лугами,
 Й простяглася до Лиману.

Що ж то, ниво, лихим збита.
 Потом, кровію полита,
 Ниньки сталося з тобою?
 Не красуєшся стогами,
 Не пишаєшся скиртами,
 А глухишає лободою?

Ой ви, жалібники діти,
 Та не вам би й говорити,
 Як самі байдуже спали!
 Де ж були ви? Інші руки
 Завдавали рідній муки.
 Реп'яхами засівали.

Колись добре я родила:
 Виростала з мене сила
 Ворогам на страх і горе!
 А тепер я геть дичаю
 І не бачу скруті й краю,
 Бо ніхто мене не оре!

Правда, ниво! За сльозами,
 Не рушали ми з ралами...
 Гайда в поле! Гине нива!
 Додамо до праці руки:
 Хоч не ми, то діти, внуки —
 А таки діждуться жнива

ПОЕТУ.

Як віч, насовується туча,
 І млюю небо окрива,
 Гуркоче грім, а буря злюча
 Дуби з корінням вирива,
 Здіймає, гонить хвилі-гори
 На почорнілім, лютім морі.
 Реве і стогне, і рида,
 І човна бідного гойда
 Понад безоднею хисткою...
 Пловедь, погинеш в бортьбі!
 Куди й боротися тобі
 З тією силою сліпою?
 Не одного борця вона
 Уже поринула до дна!

Під завірюху і негоду,
 Серед буяння в світі зла
 Чи не піти в свою господу,
 Чи не зложить і нам весла?!

Замкнути серденько від миру
 Й наладнувати свою ліру
 Для власних мук, для власних сліз,
 Для тайних з-за кутка погріз,—
 Бо там, на шарварку людському,
 Де брат на брата точить ніж,
 Де повсюдно йде грабіж,
 Там нечутно буде нікому
 Серед гармидеру й клопот
 Моїх пісень, моїх скорбот!

Ні, тричі ні! Хай краще струни
 Порве мій лемент навісний!
 Коли кругом у ранні труви
 Борців лягає гурт тісний,
 Коли юнацька сила в'яне,
 А там сміється щось погане, —
 Не про кохання, не про рай,
 Поете, голосно співай!
 Але розваж словами брата,
 Що й не виходить із заліз,
 Скроши росою своїх сліз
 Криваві рани, що від ката,
 Й душі замученій, слабій
 Відвагу піснею навій!

Не бійся вражої наруги,
 З святим огнем лети туди,
 Де панування скрути, туги
 Та віковічної біди...
 Співай, ридай і будь готовий,
 Замість лаврового — терновий
 Вінець узяти на чоло!..
 Нехай роздавить тебе зло, —
 Але що смерть? Хвилинна страта,
 А далі — слава голосна...
 Той умирати певно зна,
 Хто зна любити свого брата —
 І за таку тільки любов,
 Співець, ти жити будеш знов!

КОЛИ ЗАСНУ НАВІКИ...

Коли засну навіки в домовині
Й сира земля поляже на мені,
Чи хто згада поета на родині,
Чи прийде хто на гроб сумний, чи ні?

Кому прийти? Свої я думи-муки
Співав собі в святій самотині:
Злобителі мені в'язали руки,
А друзяки не рятували, ні!

Удвох лишень з дружиною-нудьгою
Ми плентались невідомим шляхом:
Життя пішло на боротьбу з бідою,
Не вславившись ухваленим трудом,

І от стою я край могили нині,
Під тяжею переболілих літ...
Так без роси, на спеці у пустині
І хиріє, і в'яне вутливий цвіт!

ДО МОЛОДІ.

На вас, завзятці-юнаки.
 Що возлюбили Україну,
 Кладу найкращій гадки,
 Мою сподіванку єдину!

В вас молода ще грає кров,
 В думках у вас немає бруду,
 І в серді гріється любов
 До обездоленого люду.

Ховайте ж ви її собі,
 Не розмантачуючи всує:
 Нехай ваш дух вона гартує
 В житті у чесній боротьбі.

Не забувайте рідних хат,
 Де лихо гіршає щоднини...
 Неможна гаяти й хвилини,
 Поки ще стогне менший брат;

Поки живий, мерщій несіть
 Сліпому світivo просвіти,
 І в сердце, смертію сповіте,
 Живу надію закроіть!

Вшануйте, друзі, рідну річ,
 Назвіте голосно своєю,
 Та розженіте над землею
 Непереможну, темну ніч!

Хай всяк жене, а ви любіть
 Свою знесилену родину —
 Й за неї сили до загину
 І навіть душу положіть!

ШВАЧКА.

**Нахилилася головка,
Пасмо звисло на щоці...
І мелька невпивно голка
У худесенській руці.**

**Шитво панське на коліні,
Каганець і світ дньовий...
І тремтять легкі сутіні
З-під стріластих темних вій.**

**Довгий кашель в довгі ночі,
Вітру стогін під вікном...
І червоні завжди очі,
Незнайомі з тихим сном.**

**Спина зігнута в роботі,
Зверху латаний платок...
Несмашний, мабуть, голоті
Загорьований шматок!**

МОВ БАЧУ ТИХУЮ ОСЕЛЮ...

Мов бачу тихую оселю
 В якомусь свіtlі чарівнім:
 Кахляну грубу, білу стелю,
 Дубовий сволок, а на нім
 Медяники і легуміни
 Та зілля всякого пучки,
 У візерунки вбрані стіни,
 В віконцях мутяні шибки,
 Великий килим серед хати
 У кармазинових квітках,
 На образах бліскучі шати,
 З рядами перлів по кутках,
 Тремку, химеристу веселку
 Округ лямпади на святках...
 Бабуню згорблену в креселку,
 Конечне з кружелем в руках,
 Любовно - лагідні години,
 До всіх прихильні почуття...
 Як втішень згад тії картини
 І як нема їй вороття!

Іван Манжура

1851—1893

БУРЛАКА.

Та вже весна та вже красна,
 Із стріх вода капле,
 Молодому козакові
 Мандрівочка пахне.

Та тепер вже молоденький
 Коня не сідає,
 А цапині постоли він
 На ноги взуває.

Замість списа бере косу
 За шаблю — мантажку,
 За керею ж одягає
 Світоньку бурлацьку.

Не питає у дівчини
 Тепер він дороги,
 Куди у Крим, куди на Дін,
 Куди за пороги?

А питає в молодої
 Німецької хати,
 Де б то stati, заробити
 Собі хоч на лати.

СТЕП.

Гей ти, степ широколаний,
 Мій килиме сріблотканий!
 Розпростерся ти широко,
 Що не скине й орле око
 Твоє займище безкрає!

Гей, повідай ти, мій раю,
 Де краса твоя розкішна,—
 Сива тирса срібно - пишна,
 Що коневі колись крила
 Круті ребра й гомоніла,
 Мов та хвиля в синім морі,
 З буйним вітром на просторі?

Та повідай ще, де славні,
 Наддніпрянські твої плавні,
 Те таємне, несходиме
 Царство звіра незмірне,
 Твій Великий Луг — розділля,
 Предковічнеє привілля,
 Що у йому усіх нетрів
 Не сходили тури й вепрі?

А гайки де чарівнії,
 Що річки твої бистрії,
 Мов віночки, закрашали
 Та дівчаток спокушали
 Холодком своїм темненським
 На розмову із миленським?

А зимовники - одинці,
 Що ховались од ординців
 У балках твоїх пригожих,
 Де чумаченьки заході
 З України прилучали,
 Одпочин собі держали?

Та де й саме те чумацтво?
 А де й славнеє тє братство,
 Що за матір шаблю мало,
 Спис за батька почитало,
 А рушницю за дружину,
 Та своїй не знало впину
 Вольній воленъці? І хану
 Та ледачому султану
 У харемові заспати
 Не давало, пане брате?!

Степ мовчить, нема одвіту...
 Мов козак той недобитий,
 Він од рани знемагає,
 А над ним в горі кружляє
 Крюк поганий та крюкоче,
 Мов добити криком хоче:
 «Вже тобі не животіти, —
 Розтеклися твої діти,
 Що пишалися тобою!»...

РОЗКІШ - ДОЛЯ.

Палке небо, жовтувата
Недвижима пилуга,
Млява спека й тъмнувата,
Де не глянеш, скрізь югá.

Жайворінка десь високо,
По обніжках ховрашки,
Дрік та муха, а ізбоку —
Гук незримої мошки.

Вбога царина змарніла,
Сіножаті — пожари,
Череда от зачуміла
Бреде безбаш по горі.

По підгір'ю ж геть — он пишно
Скрізь біліє солонець...
Ех, життя твоє розкішне,
Мирозданія вінець!

СОН.

Уві сні до мене гречкосій прорік:
 «Чи мені на тебе працювати вік?
 Походи по спеці ось за плугом сам,
 Я ж рукам трудовим одпочинок дам.»

А кравець нікчемний і собі за ним:
 «Пропадай ти, каже, із шитвом своїм!»
 Далі й майстер струмент в торбу ісклада:
 «Хай тобі з майстерством, — здоров'я шкода!»

Розпалилась люто душенька моя;
 Усіма забутий, гірко плакав я,
 Голий та голодний, пустирем блукав,
 Бога, небо, землю, долю проклиnav.

Коли оце гляну... Певно, а чи ні?
 Сонечко ясненьке грає у вікні,
 Усюдою праця, мов неначе рій:
 Он мені волоче ниву гречкосій;

Там кравець у голку витку задіва,
 Паштригує хутро, весело співа;
 Далі майстернії до роботи йдуть
 І заводи гулко як щодня гудуть.

З радощів я плакав і сміявсь ураз,
 Бавлячись в перинах у той ранній час,
 І веселі мрії променем ясним,
 Розігнали сон мій, мов ледачий дим.

ЛЕЛІЙ.

У лиших палатах якогось магната
 Розкішні лелії цвіли.
 Їх люди здалека, де вихор та спека,
 На втіху собі завезли.

Любують їх очі веселі дівочі,
 А часом і хмурий магнат
 На їх як погляне, нудьга ураз тане
 І пруг на чолі вже не знать.

Отак вони пишні, усякому втішні,
 Мир в серце людське подають;
 А люди не знають і гадки не мають,
 Як сльози вночі вони ллють.

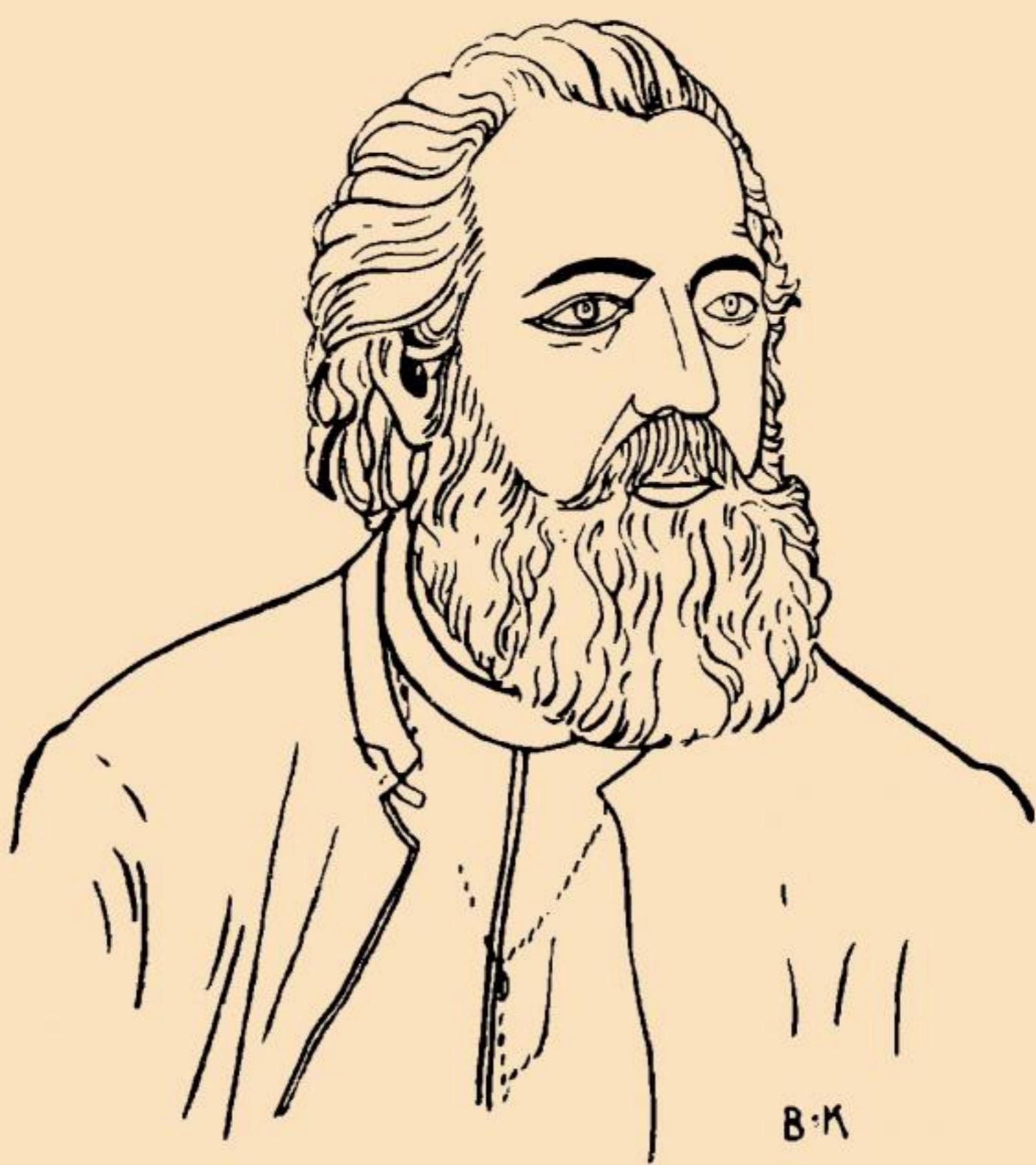
Чого ж то їм шкода? Аджеж і урода,
 І розкіш, і шана їм є...
 Нелюба їм шана у гордого пана —
 Їм краще убоге своє.

Їм краще у біdnій країні їх ріdnій
 За панську ту ласку здались
 І спека пекуча, і вихор летючий,
 Що їх опаляли колись.

Так ти, моя краle з далекого краю,
 Неначе лелії мої...
 Здається й на волі, у шані та холі,
 Та все ж бо не в rіdnіm краї.

Твій погляд ясночесний, твій сміх веселенческий
Та щира ласка твоя
Усіх нас єднають, усіх нас вітають,
Як тихая з неба зоря.

Поглянеш ізбоку (нехай бо нівроку!)
Та й скажеш: «Життя тобі рай!»
А все ж твоя втіха — поплакати стиха,
Згадавши веселий свій край!

Сидір Воробкевич

1836—1903

РІДНА МОВА.

Мово рідна, слово рідне!
 Хто вас забуває,
 Той у грудях не серденько,
 Но лиш камінь має.
 Як тут мову мож забути,
 Котрою учила
 Нас всіх ненъка говорити,
 Ненъка наша мила?!

Як тут мову мож забути?!

Та ж звуками тими
 Ви звичайно розмовляли
 Ще дітьми малими!..
 У тій мові ви співали,
 При грі розмовляли,
 У тій мові вам минувшість
 Нашу відкривали.

Ой, тому плекайте, діти,
 Рідненькую мову,
 І учіться говорити
 Своїм рідним словом!
 Мово рідна, слово рідне,
 Хто вас забуває,
 Той у грудях не серденько,
 Але камінь має.

ЗАГРАЙ.

Заграй ти, цигане старий,
Такої, як гадаю:
І грошей дам, вина теж дам,
Всього, що тільки маю.

Бо лютий біль отут горить
І груди розпирає,
А бідне серце так болить,
Що гине, умирає.

Заграй, заграй, отую пісні,
Що то колись співала
Старая ненька, як мене
В колисці колихала.

Чаруй мені минувші дні,
Літа ті молодії,
Прегарні, золотії сни,
Той рай і ті надії...

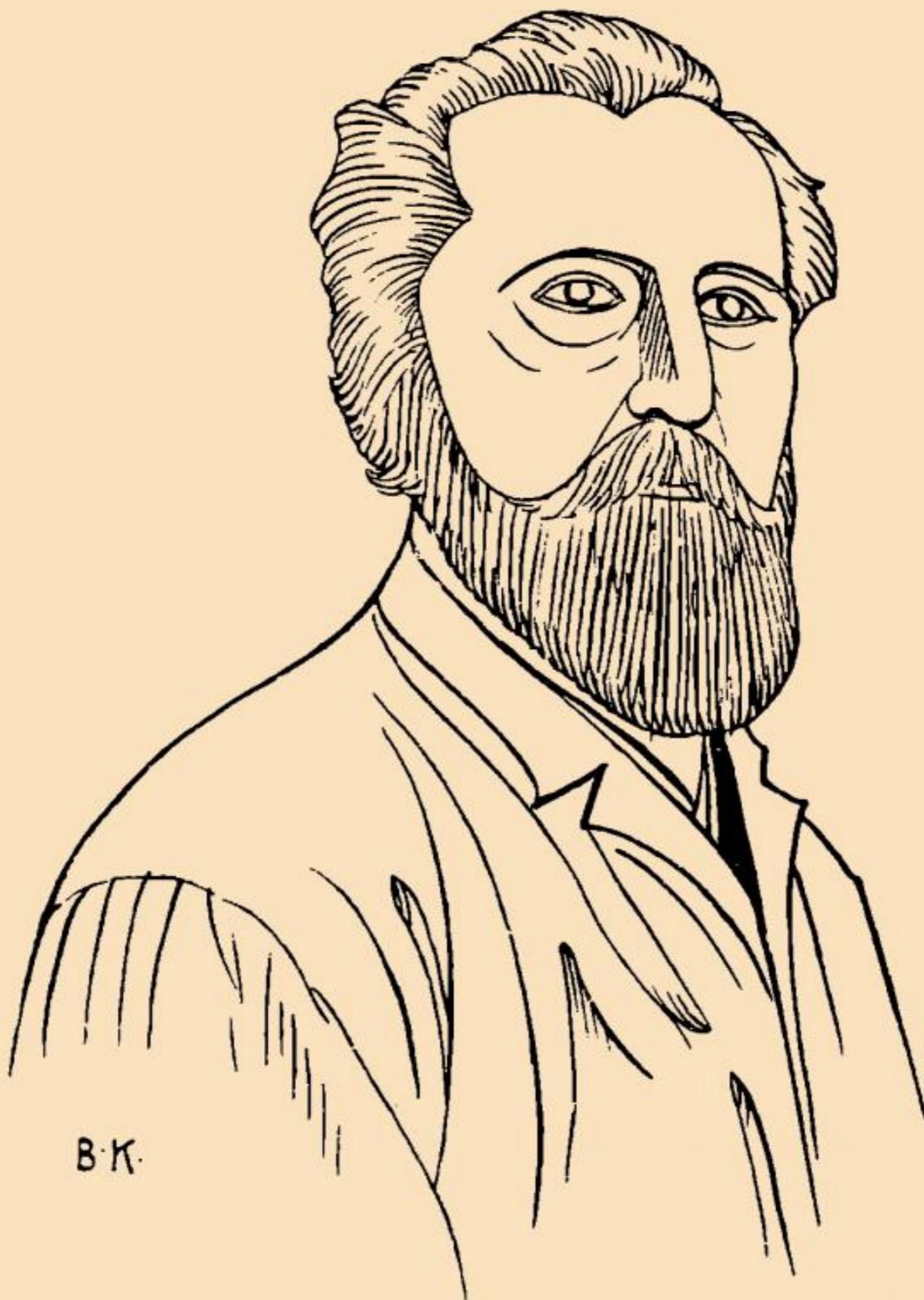
Провадь мене ти звуком тим
В садочок, де я грався,
Чаруй і другів всіх моїх,
Що ними величався.

Чаруй мені і діву ту,
Що мною гордувалася...
Збуди тих всіх, що вже земля
Навіки повкривала...

Збуди, чаруй минувшість ту:
Хай ще хоч раз заплачу,
Бо сліз нема з того часу,
Як доленьки не бачу.

Чаруй, старий! Як потечуть
Дві сльози по личеньку,
То легше стане у душі
І легше на серденьку!

Заграй ти, цигане старий,
Такої, як гадаю!
І грошей дам, вина теж дам,
Всього, що тільки маю.

Корнило Устянович

1839 — 1903

ЛІСТЯМ ДУБОВИМ ПОВИТА...

Листям дубовим повита
 Стара гусля лежала;
 В ній голосниця розбита
 Й хвора струна в ній мовчала.

«Гей! — кличе май легокрилий:
 Встань, гусле! Пташка співає» —
 Гуслі ж і світ вже немилий,
 Холод за серце стискає.

«Гей! — кличе слава блискуча:
 Грай так, як перша нам грала!..»
 Даремно... Струна гrimуча
 В неї либонь вже порвалась.

«Гей! — кличе помста, гукає:
 Гусле, до бою, до бою!
 Нарід твій у ярма впрягають» —
 І гусля зойкнула з болю.

Та тільки янгол любови
 Зросив їй серце сльозою —
 Й ожили струни — здорові,
 І ллються пісні рікою.

ІМПРОВІЗАЦІЯ.

Омелянові Партишкому.

Ходили ми разом до школи,
Потім ми дружили з тобою.
І кожний на іншому полі
Трудивсь для Вкраїни розвою.

Багато вже праці за нами,
І наша сівба зеленіє,
І вітер колише нивами;
Ще хвилька — і зерно доспіє.

Та ми того бачить не будем,
Не будем збирати колосся!
Пора б одпочити вже грудям,
Вже й сніг нам порошить волосся...

І ляжем ми, брате, в могилу,
Й не жалко нам буде спочити,
Лиш жаль нам Україну милу,
Жаль ниву, як море, лишити:

Встає якась буря, і громи
Ревуть свої страшнії пісні...
Хто ж вдарить в завітній дзвони?
Хто тучі розгонить зловісні?..

Ні, брате, іще не лягаймо,
Удармо у дзвони: «Вставайте!
Грім вдарив, зайніялось... вставаймо!
Не дайте Україну, не дайте!»

А як одя буря просуне,
Як знову заблісне погода —
Тоді вже кладімся до труни
Безпечні свободи народа.

НІ ДВЕРМИ, НІ КРІЗЬ ВІКОНЦЕ...

Ні дверми, ні крізь віконце
 Увійшов я в твоє серде
 Ні, дверми, ні крізь віконце.

Я там вкрався, милесенька,
 Я там вкрався через вушко,
 Ушко твоє малесеньке.

Я там вкрався через очі,
 Очі тихі, жалібненікі,
 В білпій день, не серед ночі.

Я там вкрався усточками,
 Цілуванням, милуванням—
 Не питаючися мами.

О, заткни ж і око й ушко,
 Затули уста рожеві,
 Шоб не втік твій злодій, душко,

Вкравши серденько у тебе,—
 І запри його навіки
 У раю твоїм у небі...

Іван Франко

1856 – 1916

ВІЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР.

Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер.
Ні пекельні тортури,
Ні тюремні чорні мури,
Аві війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпіонське ремесло
В гріб його ще не звело.

Він не вмер, він ще живе!
Хоч од тисяч літ родився,
Та аж вчора розповився
І о власній силі йде,
І простує, і міdnie,
І спішить туди, де dnie;
Словом сильним, мов трубою,
Мілійони зве до бою.
Мілійони радо йдуть,
Бо це голос духа чутъ.

Голос духа чути скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах робітницьких,
По місцях недолі й сліз:
І де тільки він роздасться, —
Щезнуть сльози, сум, нещастя,
Сила родиться й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

КАМЕНЯРІ.

Я бачив дивний сон: немов передо мною
 Безвірна, та пуста і дика площа,
 А я, прикований ланцем залізним, стою
 Під височеною гранітною скалою,
 А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
 І в оці кожного горить любови жар,
 І руки в кожного ланці, мов гадъ, обвили,
 А плечі кожного додолу ся схилили,
 Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
 І голос сильний нам з гори, мов грім, громить:
 «Лупайте цю скалу! Нехай ні жар, ні холод
 Не спинять вас! Знаєте і труд, і спрагу, й голод,
 Бо вам призначено скалу оцю розбитъ».

І всі ми, як один, підвяли вгору руки,
 І тисяч молотів о камінь загуло,
 І в тисячні боки розприскалися штуки
 Та відривки скали; ми з силою розпуки
 Раз-по-раз гриамили о кам'яне чоло:

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,
 Так наші молоти громіли раз-у-раз,
 І п'ядь за п'ядею ми місця здобували;
 Хоч не одного там калічили ті скали,
 Ми далі йшли, ніщо не спиняvalо нас.

І кожний з нас тே знат, що слави нам не буде,
 Ні пам'яті в людей за цей кривавий труд,
 Що аж тоді підуть по цій дорозі люди,
 Як ми проб'єм її та прорівняєм всюди,
 Як наші кості тут під нею зогниуть.

Та слави ж людської ми зовсім не бажали,
 Бо не герої ми і не багатирі...
 Ні, ми — невольники, хоч добровільно взяли
 На себе пута. Ми рабами волі стали:
 На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми рукаами
 Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
 Що кров'ю власною і власними кістками
 Твердий змуруємо гостинець, і за нами
 Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
 Котрий ми кинули для праці, поту й мук,
 За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
 Що други й недруги, гнівні та сердиті,
 І нас, і нашу мисль, і діло те клянуть.

Ми знали це, і в нас не раз душа боліла
 І серце рвалося, і груди жаль давив:
 Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
 Ані прокляття нас не відтягли від діла,
 І молота ніхто із рук не опустив.

І так ми всі йдемо, в одну громаду скуті
 Святою думкою, а молоти в руках...
 Нехай прокляті ми і світом позабуті,
 Ми ломимо скалу, рівняєм правді путь,
 А щастя всіх прийде по наших аж кістках.

НАРОДЕ МІЙ ЗАМУЧЕНИЙ...

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожжу
Людським презирством ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я тривожу...
Од сорому, який нашадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поїздах їх бистроїзних?

Невже повік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило сил твоїх безмірність?

Невже задарма стільки сердь горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі оферуючи душу й тіло?

Задарма край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? — Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоров'ю?

Задарма в слові твойому іскряться
І сила й м'якість, дотеп і потуга,
І все, чим вгору може дух підвіяться?

Задарма в пісні твоїй ллється туга
 І сміх дзвінкий і жалоші кохання,—
 Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не сами сльози і зідхання
 Тобі судились... Вірю в силу духа
 І в день воскресний твоєого повстання!

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
 І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
 Вздоровлює, огнем живущим буха!..

О, якби пісню вдать палку, надхненну,
 Що мілійони порива з собою,
 Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!.. Та нам, знесиленим журбою,
 Укритим сумнівами, битим стидом,
 Не нам тебе провадити до бою.

Та прийде час, і ти огнистим видом
 Засяєш у народів вольних колі,
 Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі
 І глянеш, як хазяїн домовитий,
 По своїй хаті і по своїм полі.

Прийми ж сей спів, хоч тugoю повитий,
 Та повний віри, хоч гіркий та вільний;
 Твоїй будущині задаток, слізьми злитий,

Твоюму генію мій скромний дар весільний.

ТОВАРИШАМ ІЗ ТЮРМИ.

Обриваються звільна всі пута,
 Що в'язали нас з давнім життєм:
 З давніх брудів і думка розкута,—
 Ожиємо, брати, ожиєм!

Ожиємо новим ми, повнішим
 І любов'юogrітим життєм;
 Через хвилі мутні та бурливі
 До щасливих країв допливем.

Через хвилі нещастя і неволі,
 Мимо бур, пересудів, обмов,
 Попливем до країни святої,
 Де братерство і згода й любов.

Ми ступаєм до бою нового
 Не за царство тиранів, царів,
 Не за держав, попів ані бога,
 Ні за панство неситих панів.

Наша ціль — людське щастя і воля,
 Розум владний без віри основ,
 І братерство велике, всесвітнє,
 Вільна праця і вільна любов!

Треба твердо нам в бою стояти,
 Не лякатися, що впав перший ряд,
 Хоч по трупах наперед ступати,
 Ні на крок не вертатися назад.

Це ж остання війна! Це до бою
Чоловіцтво із звірством стає,
Це поборює воля неволю,
«Царство боже» на землю зійде.

Не моліться вже більше до бога:
«Хай явиться нам царство твоє!»
Бо молитва слаба там підмога,
Де лише розум і труд у пригоді стає.

Не від бога те царство нам спаде,
Не святі Його з неба знесьуть,
Але власний наш розум посяде,
Сильна воля і спільній наш труд.

У ДОЛИНІ СЕЛО ЛЕЖИТЬ...

У долині село лежить,
Понад селом туман дрижить,
А на горбі край села
Стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
А в коваля серце тепле,
А він клепле та й співа,
Всіх до кузні іззыва:

«Ходіть, люди, з хат і з поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть люди по-рану,
Вибивайтесь з туману!»

Та тумани хитаються,
Понад селом збираются,
Розляглися по полях,
Щоб затъмнити людям шлях,

Щоб закрити їм стежини
Ті, що вгору йдуть з долини
В тую кузню, де кують
Ясну зброю замість пут.

ЗЕМЛЕ, МОЯ ВСЕПЛОДЮЩАЯ МАТИ...

Земле, моя всеплодющая мати!
 Сили, що в твоїй живе глибині,
 Краплю, щоб в бої сильніше стояти,
 Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
 Чистить чуття і відновлює кров,
 Що до людей безграницю будить
 Чисту любов!

Дай і огню, щоб нам слово налити;
 Душі стрясать громовую дай власть,
 Правді служити, неправду палити
 Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
 Ясність думкам, в сердце кривді влучать,
 Дай працювати, працювати, працювати,
 В праці сконати!

НА РІЦІ ВАВИЛОНСЬКІЙ...

На рѣкахъ вавилонскихъ, тамо
съдохомъ и плакахомъ.

На ріці вавилонській — і я там сидів,
На розбитий орган у розпуці глядів.

І ругався мені вавилонців собор:
«Заспівай нам щобудь! Про Сіон! Про Табор!»

«Про Сіон? Про Табор? Їм вже чести нема.
На Таборі — пустель. На Сіоні — тюрма!

«Лиш одну хіба пісню я вмію стару:
Я рабом уродився та рабом і умру.

«Я на світ народився під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.

«Я хилиться привик від дитинячих літ,
І всміхаться до тих, що катують мій рід.

«Мій учитель був пес, що на лапки стає
І що лиже ту руку, яка його б'є.

«І хоч часом, мов грім, гrimne слово мое,
То це блішаний грім, що нікого не вб'є.

«І хоч душу манить часом волі приваб,
Але кров моя — раб! Але мозок мій — раб!

«Хоч я пут не ношу на руках, на ногах,
Але в нервах ношу все невольницький страх.

«Хоч я вільним зовусь, а, як раб, спину гну,
І свободно в лиці нікому не зирну.

«Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вільне слово в душі, наче свічку, гашу.

«Хоч тружусь день і ніч, не доїм, не досплю,
А все чую, немов я на панськім роблю.

«І хоч труд свій люблю, а все сіпа гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок.

«Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось, мушу я сторожить.

«З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому;
Так чи сяк вибирать — все найтяжче візьму.

«І хоч часом в душі підіймається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на ґрунт,—

«Ах, то й се не той гнів, що шаблюку стиска,
Се лиш злоба низька і сердитість рабська.

«Вавилонські жінки, відвернувшись ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!

«Щоб не впало прокляття моє на ваш плід,
Не прийшлося би раба привести вам на світ.

«Вавилонські дівчата, мінайте мене.
Хай мій вид співчуттям серце вам не торкне!

«Щоби вам не судилася найтяжча судьба,
Найстрашніша клятва — полюбити раба!»

ДЕ НЕ ЛИЛИСЯ...

Жени руськія въсплакашася.

Де не лилися ви в нашій бувальшині,
 Де, в які дні, в які ночі —
 Чи в половеччині, чи то в князівській удальшині,
 Чи то в козаччині, ляшині, ханщині, панщині,
 Руськії слози жіночі!

Скільки сердець розривалось, ридаючи,
 Скільки зв'ялили страждання!
 А як же мало таких, що міцніли, складаючи
 Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
 Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
 Слухаю й скорбно міркую:
 Скільки сердець тих розбитих, могил тих розритих,
 Жалошів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
 На одну пісню таку?

ВЕСНЯНА ЕЛЕГІЯ.

Весно! Ти мучиш мене! Розсипаєшся сонця промінням,
 Леготом теплим пестиш, в сині простори маниш;
 Хмари вовнисті, немов ті клубочки, шпурляєш по небі
 І мов шовкові нитки, дощ із них срібний снуєш.
 Сірую грудку землі ти підкинеш у небо блакитне,
 І в жайворонкову трель грудка розсплеться вмить.
 Ти журавлиним ключем навертаєш нестерпну тугу,
 Мрії про вольний простір, щастя далеке моє.
 Ти лебединим крилом кришталевії хвилі скородиш,
 Чую їх плеск аж у сві я на блакитній ріці.
 Бачу, як чайкою ти коликаєшся над глибиною,
 Як над широким Дністром гнешся лозою к воді.

Весно! Ти мучиш мене! Мільйонами кольорів, тонів,
 Ліній і творів кричиш: воля, і рух, і життя!
 І мов безсиле стебло, в бистрину ту ти рвеш мою душу,
 В серці зів'ялім, черствім будиш нові почуття.
 Будиш бажання, яким не справдитись, освітлюєш пустку,
 Ніжно гойдаєш в гілках осамотіле гніздо.
 Пильно, склонивши лиць, роздуваєш пригасле огнище;
 Свистом від гаю зовеш, наче мій друг молодий...
 Ні, не мені вже гулять по тім гаю, мій друже-соколе,
 Ні, не мені вже зайцем в зелень пахучу нирять!
 Серце тріпочеться ще, і у грудях кров б'ється живіше,
 Та напосіли літа, давить життя тягота.
 Мрії безумні, немов той табун, вигравають по полю,
 Гриви на вітер, і ржуть, дзвінко копитами б'ють.
 Ах, та це мрії, чуття легокрилі, барвистії діти,—
 Але тверда їх рука в поводах цупко держить.
 Хвилька, — і ляск батога, і жорстоке, понуре «ніколи».
 Праця, — і чар весь мине! Весно! Ти мучиш мене!..

БЕЗМЕЖНЕ~~С~~ ПОЛЕ...

Безмежне~~с~~ поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною,
А в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
Ачень утечу я від лютого болю,
Що серце мені розриває!

ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ...

Чого являєшся мені
у сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
у тьмі?
Чого являєшся мені
у сні?

В життю ти мною згордувалася,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
пісні.

В життю мене ти знати не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О, ні,
Являйся, зіронько, мені
хоч у сні!
В життю мені весь вік тужити —
не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха,—
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха
І того дива золотого
Зазнає щастя молодого,
Бажаного, страшного того
гріха!

НЕ МОЖУ ЗАБУТИ...

Не можу забути!
 Не гоїться рана!
 Мов жалібні нути
 Із струн теорбана,
 Чи голосно грають,
 Чи ледве їх чути,
 Все жалем проймають —
 Не можу забути!

Не гоїться рана,
 Хоч мило сльозами,
 Хоч час на ню капле
 Цілющі бальзами,
 Хоч сонечко гріє,
 І зірка рум'яна
 Цілує, яріє —
 Не гоїться рана!

Хоч як ти далеко,
 Я все тебе бачу;
 Хоч стратив давно вже,
 Щодня тебе трачу;
 Хоч люта розпуха
 Минулася п'яна,
 І клином розлуха
 Лежить поміж нами, —
 Кохання без тями,
 Не гоїться рана.

БЛАГОСЛОВЕННА ТИ.

Благословенна ти поміж женами,
Одrado душ і сонце благовісне,
Почата в захваті, окроплена сльозами,
О, раю мій, моя ти муко, Пісне!

Царице, ти найнижчого з-між люду
Підносиші до вершин своєго трону,
І до глубин терпіння, сліз і бруду
Ведеш і тих, що двигають корону.

Твій подих всі серця людські рівняє,
Твій поцілуй всі душі благородить
І сльози на алмаз переміняє;

І дотик твій із терня рожі родить,
І по серцях мов чар солодкий ходить,
І будить, молодить і оп'яняє.

ЗНОВ КЛИЧЕШ ТИ МЕНЕ...

Знов кличеш ти мене, моя богине,
 В непроходимі нетрі тих часів,
 Де правда родиться і правда гине
 І де луна ігровище бісів.

У світ краси й гидоти, в море синє,
 В оркани злуд, у тайники лісів,
 В вир пристрастей, в огонь, що вік не стине,
 І в заколот небесних поясів.

Нехай і так! Підем, моя ти люба!
 Скоштуємо ще раз утіх земних,
 І зирнемо в той клин, де всьому згуба.

Ще раз пройдем по сковищах тісних,
 Де жах і жаль, і мрії, й дійсність груба,
 І втомимось і заснемо по них.

ПОЕТЕ, ТЯМ...

Поете, тям: на шляху життєвому,
 Тобі перлини — щастя не знайти,
 Ні захисту від бурі, злив і грому.

Поете, тям: зазнати маєш ти
 Всіх мук буття, всіх болів і уніжень,
 Заким дійдеш до світлої мети.

Поете, тям, лиш в сфері мрій, привидень,
 Ілюзій і оман твій рай цвіте,
 А геній твій, то міць сугестій, зближенъ.

Пророцький дар у тебе лиш на те,
 Щоб іншим край обіцяний вказав ти,
 А сам не входив у житло святе.

I серце чулеє на те лиш взяв ти,
 Щоб кожному в день скорби пільгу ніс,
 I в горю слово теплеє сказав ти.

Та з власним горем крійся в темний ліс!
 Ніхто до тебе не простягне руку
 I не отрє твоїх кривавих сліз.

Та не міркуй, що ти родивсь на муку,
 Бо й розкошів найвищих маєш частъ,
 У творчій силі щастя запоруку.

Усе, чого тобі сей світ не дасть,
 Знайдеш в душі своїй ясніше, краще:
 Найвищу правду, і найбільшу властъ.

Ото й минай все темне, непутяще,
Весь блудний бліск, тріумфи хвилеві,
Все підле, самолюбне і пропаще,

І бережи на своїй голові
Вінок незв'ялий чистоти і ласки
І простоти, мов квіти польові.

У маскарад життя іди без маски,
На торжище цинізмів і наруг
Виходь з ліхтарнею з старої казки:

В ній щезне тіло, появиться дух,
Прозора стане лвиць темна маса.
І будь ти людям не судя, а друг

І зеркало й обнова. *Guarda e passa.*

ПРИТЧА ПРО ЖИТЯ.

Було се в Індії.

Степом безлюдним
Йшов чоловік. І враз напав на нього
Голодний лев. Побачивши звірюку.
Ще здалека, почувши рик її,
Почав тікати чоловік щодуху.
Тікаючи наскочив він нараз
На глибоченну балку. Не було
Часу вертати, не було де скріться,
А звір вже близько. Бачить чоловік,
Що зо стіни безодні, зо стрімкого
Скального обриву худа берізка
В щілині виросла й вершок зелений
Понад безодню к сонцю піднімає.
Не довго думаючи, він вчепився
За ту берізку; держачись руками
За пень її, повис над гирлом темним,
Аж поки, бовтаючи там ногами,
На щось твердого крихту не оперся.
Тоді аж відіхнув і дрож смертельна
Потроху втихла. І почав тоді
Сірома озиратися довкола,
Де він і що з ним?

Перший зирк його
Впав на коріння деревця, що в ньому
Була його єдина опора.
Що за притичина? Глядить: дві миші,
Одна біллява, друга чорна, пильно,
Запопадно і ненастально й прудко

Гризуть коріння того деревця,
 Лапками землю порпають, працюють,
 Немов наняті, щоб його підпору
 Підгризти, підкопати, повалити.
 І похололо в того чоловіка
 На серці, бо в тій хвилі лев розжертий
 Надбіг над пропасть і його побачив
 І лютим ревом відгомін збудив.
 Не міг його дістати, але люто
 Глядів з гори, скакав і землю гриз,
 Ждучи, як він угору знов піdlізе.

І глянув вниз у пропасть чоловік,
 І бачить, що на дні тієї балки
 Страшна гадюка в'ється і широко
 Пащеку рознімає, жде лише,
 Щоб він упав для неї на поталу.
 Померкло в голові у чоловіка,
 За серце стисло і холодним потом
 Все тіло облилось.

Та враз почув,

Що те, о що опер він ноги, якось
 Ворушиться. Зиркнув, аж пробі! Се
 Гадюка, звита в клубок, що в щілині
 Дрімала. Рад був скрикнуть чоловік,
 Та голос в горлі задушив переляк.
 Рад був молитися, та тривога вбила
 Побожну думку. Наче труп холодний,
 Він висів, — певний, що в найближчій хвилі
 Коріння миші підгризуть, гадюка
 У ноги вкусить, сил його не стане,
 І вниз він упаде змії в пащеку.

А втім — о диво! На гілках берізки
 Побачив той нещасний чоловік
 Гніздо чмелів. У щільнику малому
 Було там трохи меду, а чмелі
 Всі полетіли в поле за пожитком,
 І закортіло чоловіка того
 Покушати меду. Він всіх сил добув,

Піднявся вгору і устами
Досяг щільник і ссати його почав.
І враз немов рукою відняло
Йому від серця. Солодощі меду
Заставили його про все забути:
Про льва, що вив йому над головою,
Про миші, що його підпору гризли,
І про дракона, що внизу грозив,
І про гадюку, що у стіп сичала.
Про все, про все забув той чоловік,
Найшовши в тих краплинах медових
Несказану, високу розкіш раю.

Готама Будда, Азії світило,
Очима духа бачив сю пригоду
І своїм вірним так про неї мовив:
«Сей чоловік, брати, то кождий з нас.
Життя важке, природа нам ворожа
І тисячі пригод і небезпек
З усіх боків усе нас окружають,
Як того мужа, що там в балці висів.
Голодний лев над нами, то є смерть;
Дракон внизу, то вічне забуття,
Що кожного нагрожує пожерти,
А миші, чорна й біла — день і ніч,
Що ненастально вік наш підгризають.
А та гадюка під ногами, браття,
То наше власне тіло непостійне,
Слабе і хоре, що нам в кождій хвилі
Назавсігди відмовить може служби.
А та берізка, за яку вчепився,
Міркуючи спаситися від загади,
Се людська пам'ять — щира та коротка.
Нема нам виходу із того горя,
Нема рятунку. Та одній лиш нам
Лишилось те, чого ніяка сила,
Ніяка нам пригода взяти не може:
Се чиста розкіш братньої любови,
Се той чудовий мед, якого крапля
Розширює життя людське в безмір,

Підносить душу понад всю тривогу,
Над всю турботу із-за діл минущих —
В простори повні світла і свободи.
Хапайте скважно краплі ті, брати!
Бо лиш в тому, що серце ваше чує,
Чим груди повні, чим душа живе,
У розкоші любови та бажанню
Братерства, у надії, у змаганню
До вищих, чистих сфер лежить ваш рай».

ПРИТЧА ПРО КРАСУ.

Аристотель мудрець Олександра навчав
 І такий йому вірш у альбом написав:
 «Більш, ніж меч і огонь, і стріла, і коса
 Небезпечне оружжя — жіноча краса.
 Тільки мудрість, наука та старші літа
 Подають проти неї міцного щита».

Аристотель мудрець по садочку гуля, —
 Бач, Аглая іде і очима стріля!
 Та Аглая, котрої надземна краса
 Звеселяє людей і самі небеса;
 Та їдких її слів і шпаркого ума
 Всі боялися, навіть дариця сама.
 Аристотель дівчині гаразд придививсь,
 І промовив: «Аглає, благаю, молю!
 Над всю мудрість, над сонце тебе я люблю.
 На часок-волосок вволи волю мою, —
 Чого хоч зажадай, я для тебе зроблю!»

Усміхнулась Аглая: «Се ж почесть мені,
 Що на мві зупинив свої очі ясні
 Той мудрець, що пишається ним Греція вся,
 Що умом обняв землю, зглубив небеса.
 Я — твоя, що захочеш зо мною чини,
 Лиш одну мою просьбу в тій хвилі сповни:
 По саду тім, де в'ються доріжки круті,
 Півгодини мене повози на хребті».

Усміхнувся мудрець: дивні примхи в дівчат!
 Та дарма! Обіцявшись, то вже годі бурчать.
 І хламиду він зняв, і рачкує піском,
 Його очі Аглая закрила платком

ЯК ГОЛОВА БОЛИТЬ...

Як голова болить!

Пожовклі карти

Рукопису старого помаленьку
 Перебігають стомлені очі,
 А в голові грижа, немов павук,
 Снує сітки, немов штукар у тьмі
 Пускає сині, білі, пурпурові
 Ракети, огняним млинком вертиться,
 То вказує в бенгалськім свіtlі дикі
 Якісь появи, що з тих карт пожовкліх
 Зриваються, немов осіннє листя
 Під подихом хуртовини...

«Прийшов

Святий Матвій у город людожерів.
 А люди ті такі звичаї мали —
 Не їли хліба, не пили води,
 А тільки жерли тіло чоловіче
 І кров пили. А хто чужий траплявся
 У город їх, то тут його хапали
 І, вивертівши очі, напували
 Отруйним зіллям і в тюрму сажали
 І клали їсти їм траву-отаву».
 І вже щеза з-перед очей рукопис,
 І ту страшну історію читаю
 У власнім серці: як я заблукався
 У город — будь ім'я його прокляте! —
 І поєно мене отруйним зіллям,
 Як очі вибрано мені, щоб я

Не бачив, хто мене і пошо в'яже,
І як замісто хліба довго-довго
Я годувавсь ілюзій диким зіллям.

І ось я темний у тюрмі ридаю,
І не за тим ридаю, що пропало:
Не за свободою, яка віколи
Свобідна не була; не за тим щастям,
Що лиш у снах являлось та дражнило.
Лиш те болить мене, що, зведений
До стану травоїдної худоби,
Я тямки чоловіцтва ще не стратив.
Та ось бряжчать ключі, скриплять завіси,
Стукочуть кроки, — се сторожа входить.
Хтось шарпнув шнур, що в'яже мої руки,
І роздивля табличку, що до них
Прив'язана. «Три дні ще, і тоді
Час буде вивести його».

Пішли.

Мені не страшно. Що ж три дні! Могли
І зараз брати.

А може... може там
Далеко десь, по той бік Чорномор'я,
Маленька барка надува вітрила,
І в ній сидить спаситель твій, що чудом
Перепливє безодню і ввійде
В останню ніч у сю сумну темницю
І верне зір тобі і скаже: «Встань і вийди!»
Ге-ге, колись в легендах так бувало,
Та не тепер! Не надійся нічого!
Мовчи і жди!

У ЛІСІ.

(Пролог до поеми «Лісова Ідилія»).

На романтичного коня сідаю.
 Крилатий звірю, не пручайсь, не ржи!
 Неси мене, куди я загадаю.
 На фантастичні ті шпилі біжи,
 Де вихор грає, стогне гомін гаю,
 Де на вузькій, як ниточка, межі
 Фантазія і дійсність, спина в спину,
 Глядять у мрій квітчастую країну.

Неси мене у ліс, той ліс казочний,
 Високий, темний, що, мов море, гра,
 Що зелені вдягає стрій святочний
 І широко свій килим простира,
 Що пахощами дише, свіжий, сочний,
 Де в таємничій тіні б'є нора,
 Де між корчів потік біжить до ділі,
 Коряві вільхи озерде обсіли.

Той ліс—зразок ще первісного світа,
 Де ні кому природу маскувати:
 Морозом бита, ярим сонцем гріта,
 Вона лиш те живить, що має мідь тривати.
 У всю красу, у весь свій страх одіта,—
 Однако їй кормить і руйнувати:
 Життя і смерть тут ходять без розлуки,
 Крик розкоші її важкі конання муки.

На пнях гнилих зелена брость пишається,
 Серед кісток вовчиця кормить плід;
 У тіні дуба рій комашок граєсь
 І того ж дуба підгриза їх рід:

Ось гадина на сонці вигрівається,
 Метелик треплесь, медом дишіть цвіт,
 А по верхів'ях тиха дума ходить,—
 Одно тут лоно і вбиває її родить.

В той ліс так часто я літав думками,
 Коли було нестерпно між людьми!
 Тут дикими втішався я квітками,
 Тут віддихав я повними грудьми.
 Тут доторкавсь тремтячими руками
 Великих тайн: хто ми і пощо ми?
 Тут силогізмів сіть думок не ловить,
 Природа серцю щиру правду мовить.

І був той ліс мені, як рідна мати,
 Що вцількує тривогу навісну.
 У спеку клав під тінь розкішну спати
 І свистом дрозда знов будив зі сну...
 Я плакав, як прийшлося його лишати
 І шлях верстать по груді та терни.
 Я знов: хоч де кораблик мій приб'ється,—
 Найкраще тут минуло й не вернеться.

І я пішов. Літа йшли за літами...
 Я сивію, огонь згасає мій...
 Чимало сил потратив я без тями,
 Чимало я похоронив надій!
 Лиш ліс отої пахучими гілками
 Махав мені, бренів, мов мушок рій,
 Що п'є мов сонця блиски золотаві,—
 Так він все свіжий був в моїй уяві.

Сьогодні я вернув. Мене додолу
 Зігнуло невідрядних сорок літ;
 Пройшов життя тяжку, жорстоку школу
 І копітував знання чудовий плід,
 І душу з мрій обдерту, наче голу,
 З пожежі виніс я в холодний світ,
 А в серці вигаслу жагу й охоту,
 Й старії рані, що болять під слоту.

І я пішов до лісу. Дивна туга
 Мене до нього потягла, немов
 Повірника старого здилю й друга,
 І виплачусь і виговорюсь знов,
 І вирвусь із утоптаного круга
 І відновлюсь душою до основ.
 Аж серце билось живо того ранку,
 Немов стрічав я давнью коханку.

Та друг мій був не той вже, що колись!
 Пропав і слід колишньої пишноти!
 Куди лиш глянь—пеньки й пеньки тяглися,
 Сліди огнищ і трацької роботи,
 І зломи й виверти й тріски п'ялися
 Серед баюр і всякої гидоти:
 Де-де лиш дуб та ільма одинока
 Дивились на руїну ту звисока.

Я мовив:

Отак то нам зустріться довелося!
 В які ж хижачькі лапи ти попавсь?

Ліс мовив:

З твоїого де-де сивого волосся
 Пізнать, що й ти в розкошах не купавсь.

Я мовив:

Життя воєнним табором тяглося,
 То ту, то там противник прискіпавсь:
 Я боронивсь, не раз мав перомоги,
 Та часто й падав ворогам під ноги.

Війна! Вона не дасть бач гнить і скніти,
 Все гонить до нових стремлінь і змін.
 В огонь життя, що гріє, жре і світить,
 Усе нових докидує полін.
 Здобув успіх—куди там гомоніти,
 Що ран і сліз і праць коштує вів!
 А впав у бою—люто сціпиш зуби
 Й не тямиш обсягу своєї згуби...

I так на сєрці важко. Дай розраду
I нових сил скарбівню отвори!
Ось тут під дубом сим нестягим сяду
Й сидітиму. Розважуй! Говори!
У весь свій чар і всю свою принаду
Ще раз яви, мов у букет збери,
I весь свій біль і всю свою надію,—
Нехай я відкажу й відмолодію!

Борис Грінченко

1863—1910

ДО ПРАЦІ!

Праця єдина з недолі нас вирве:
 Нумо до праці, брати!
 Годі лякатись! На діло святеє
 Сміло ми будем іти!

Праця єдина нам шлях уторує,
 Довгий той шлях і важкий,
 Що аж до щастя і долі прямує—
 Нумо до праці мерщій!

Праця не згине між людьми даремне:
 Сонце засвітить колись,—
 Дякою нас тоді люди згадають—
 Нумо ж! До праці берись!

Хоч у недолі й нещасті звікуєм,—
 Долю онукам дамо!
 Ми на роботу на світ народились,
 Ми для борні живемо!

Сміливо ж, браття, до праці ставайте,—
 Час наступає—ходім!
 Дяка і шана робітникам ширим,
 Сором недбалим усім!

СМУТНІ КАРТИНИ.

**Убогії ниви, убогії села,
Убогий обшарпаний люд...
Смутнії картини, смутні, невеселі,
А інших не знайдете тут.**

**Не став би дивитись, схотів би забути—
Та сили забути нема!—
То ріднії села, то ріднії люди,
То наша Вкраїна сама!**

ХЛІБОРОБ.

Я убогий родивсь, і в ті дні,
 Як вмирати доведеться мені,
 Тільки горе та стомлеві руки,
 Та ще серце, зотлієє з муки,
 Я зложу у дубовій труні.

Невелике я поле зорав,—
 Та за плугом ніколи не спав.
 Що робив, те робив я до краю
 І всю силу, що мав я і маю,
 На роботу невпинну клав.

На тім полі каміння було,
 Поле все бур'яном поросло;
 Зупинявся мій плуг на тім полі,—
 Та не кидав робить я ніколи,
 А гострив свій леміш, чересло.

У годину, в негоду я там—
 Без роботи погано рукам!
 Нехай дощ і крізь драну свитину
 Січе згорблену працею спину,
 А спочинку собі я не дам!

Скільки поту свого я пролив,
 Скільки сили я там положив!
 Та дарма! Бо поорана нива
 Нам давала багатій жнива:
 Я не дурно невтомно робив.

Такі жнива зазнав я не раз,
 А тепер вже минувся мій час:
 Я вже чую—останнє літо
 Бачу я золоте своє жито.
 Бачу, ниви широкії, вас.

Мої діти зберуть урожай...
 Усьому наступає свій край,
 Він прийшов і мені: в домовину
 Я іду і навіки спочину,—
 Мої ж діти зберуть урожай!

Мої діти—дочки і сини,—
 Усі вкупі, зібралившись, вони,
 Як почнуть до обіду сідати,
 Будуть хліб, що придбав я, ламати
 І згадають мене у труні.

I за те, що працюючи зміг
 Згодувати і викохати їх,
 То про мене в їх згадка не згине,—
 Після мене ще довгі години
 Моє діло не вмре серед їх.

Так, я вбогий родивсь, та в ті дні,
 Як вмирати доведеться мені,
 То не сором ці стомлені руки
 I це серце, зотлілеє з муки,
 Положити в дубовій труні!..

Я ЗРІКСЯ МРІЙ...

**Я зрікся мрій. Поважний і спокійний,
Собі сказав: мені нетреба їх.
Повинність—ось той владар добродійний
Що вбереже мене від мук і лих.**

**Яка ж іще краса не обдурила?
Який вогонь у попелі не згас?
Невже на ті в душі людини сила,
Щоб марнувати життя короткий час?**

**Порожня річ те славлене кохання,
На мить—огонь, а там—чманілий чад.
Не варт воно ні сліз, ні поривання:
Клубок зневір, розчарувань і зрад.**

**О, скільки гір нам розкопати треба,
Засипати безодень скільки нам,
Розвіять хмар з насупленого неба,
Зорать обліг, посіять хліб людям!**

**О, скільки сліз повинні ми утерти,
О, скільки пут повинні розітнути!
Скількох слабих обрятувати од смерти,
Скільком сліпим ті очі повернуть!**

**I поруч з цим—солодкій зідхання,
Поезія банально-любих втіх?
Ні, хочу я борні і досягання,
Ні, хочу діл поважних і міцних!**

Я сам собі у городі гучному,
Навкруг усі біжать і метушаться,
А я сиджу в куточку мовчазному.
Моє життя—самотня тиха праця.

Не хочеться між ці виходить люди:
Я з ними так давно вже розрізнився,
І знаю я, що богом їм не буде
Той бог, що я ввесь вік йому молився.

У їх стоять свої боги й куміри
І осміють вони мене з моїми
Надіями і думами, без міри
Моїй душі і серцю дорогими.

Нехай собі! Я буду працювати!
І знаю я: не дурно роблять руки:
Впаде мій сів,—і хліб ми будем мати,
А хоч не ми—дочки, сини й онуки.

І знаю я: є чари в тихім слові,
Не продзвенить воно даремне в світі:
Впадуть колись божища стоголові,
Впадуть у прах куміри гордовиті!

ЖАЙВОРОНОК.

У високостях голубих
 Понад півсонними полями
 Співець просторів весняних
 Вже дзвонить срібними піснями.

Співає він, що тільки мить—
 І над півсонними полями
 Життя озветься й задзвенить
 Знов молодими голосами.

Пташино люба! О, співай
 Ти над півсонними полями,—
 Нехай прокинеться ввесь край
 І зароїться орачами!

ЗЛАМАЛА БУРЯ ДУБ...

Зламала буря дуб могучий,
Що він зігнутись не схотів,
А верболіз зостався гнуний,
Бо нахилятися умів.

Рабом, нікчемною лозою
Не будь ніколи в час лихий:
Подужай в боротьбі з грозою
Або поляж на прapor свій!

ЩАСТЯ ХОЧЕШ...

Щастя хочеш ти зазнати?
Щастя дурно не дається:
Тільки той його придбає,
Хто за його в бої б'ється.

У великім нашім бої
За нового дня світання
Тільки й можна мати щастя,
Варте людського бажання.

Ульяна Кравченко

нар. 1862 р.

ВИ МОЛОДІ, ЩО РВЕТЕСЬ...

Ви молоді, що рвeteсь в вир кипучий,
 В життєвий бій,
 Готові все віддать в любві горючий
 За нарід свій —

Чи вірите ви, що любов народня,
 Ваш ширій труд
 І правда чиста, мов зоря проводна
 Прийметься тут.

Прищепиться, як сила животворна,
 І зродить рух;
 Що в масі тій, котру тьма криє чорна,
 Проснеться дух?

Чи вірите, що щезне біль, страждання
 І кривда вся
 Що блиском щастя, як променем світання
 Облєсь земля.

Чи в виду проступків, що паношіють,
 Роздвоїв, зрад,
 Ви виріте, борці, що засніють
 Ще правда й лад?

І чи вплине труд тихий одиниці
 На долю мас?
 Чи ним хочби на волос приближиться
 Щасливий час?

Чи проступки та чеснота людини,
 Єй слози й біль

Не гинуть в вирі світа, як пилина
Посеред піль?

Ні, хоч кругом і холодно і тьмально
Дрімає світ,
Хоч ще далеко благодатне рано,—
Ви не дрижіть!

Тривайте, в бої склоніте віру
У ясний ум,
Лиш справедливість ви прийміть на міру
Всіх діл і дум!

Бо хоч не зараз, а в людства розвою,
В будущині,
Зійде ваш труд з муравою ясною
Гнеть на весні.

Ніщо не щезне в світі духа марно,
Що творить дух,
І в світі тіла не щезає дармо
Найменший рух.

ЛЮБЛЮ.

Люблю конвалії дрібні
 Люблю і всі я цвіти,
 І перли-роси на стеблі,
 І нив зелених оксаміти
 в сріблястій млі...

Люблю прозорих вод кришталь,
 Люблю з гір вид далекий
 І хмари, що пливуть у даль,
 І шум високої смереки,
 і сум, і жаль...

Люблю ніч тиху, ніч святу,
 Люблю зірок дрижання,
 Безмежність, велич і красу,
 і самоту.

Люблю зліт дум за пасма хмар,
 Люблю і запалу хвилини,
 Світ духа ввесь — почувань жар
 І сліз пекучій перлини —
 упоєнь чар.

Леся Українка

1871—1913

CONTRA SPEM SPERO.

Гетьте думи, ви хмари осінні!
 То ж тепера весна золота!
 Чи то так у жалю, в голосінні
 Проминуть молодії літа?

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії таки сподіватись,
 Жити хочу! Геть, думи сумні!

Я на вбогім сумнім перелозі
 Буду сіять барвисті квітки,
 Буду сіять квітки на морозі,
 Буду лить на них сльози гіркі.

І від сліз тих гарячих розтане
 Та кора льодовая міцна,
 Може квіти зійдуть, і настане
 Ще й для мене весела весна.

Я на гору круту крем'янную
 Буду камінь важкий підіймати,
 І несучи вагу ту страшнуу,
 Буду пісню веселу співати.

В довгу темнуу нічку невидну
 Не стую ні на хвильку очей,
 Все шукатиму зірку провіднуу,
 Ясну владарку темних ночей.

Так! Я буду крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії, таки сподіватись,
 Буду жити! — Геть, думи сумні!

ТАЛОГО СНІГУ ПЛАТОЧКИ...

Талого снігу платочки сивенькії,
Дощик дрібненький, холодний вітрець,
Проліски в рідкій травиці бліденській...
То ж була провесна, щастя вінець!

Небо глибокеє, сонце ласкавеє,
Пурпур і золото на листі в гаю,
Пізніх троянд процвітання яскравеє
Осінь віщує... чи то ж і мою?

Що ж, хай надходить! Мене навіть радує
Душного літа завчасний кінець,
Провесни тільки нехай не нагадує
Дощик дрібненький, холодний вітрець!..

СЛОВО, ЧОМУ ТИ НЕ ТВЕРДАЯ КРИЦЯ...

Слово, чому ти не твердая криця,
 Що серед бою так ясно іскриться?
 Чом ти не гострий, безжалісний меч,
 Той, що здійма вражі голови з плеч?

Ти, моя щира, гартована мова,
 Я тебе видобути з піхви готова,
 Тільки ж ти кров з моого сердя пролєш,
 Вражого ж серця клинком не проб'еш...

Вигострю, виточу зброю іскристу,
 Скільки достане снаги мені й хисту,
 Потім її почеплю при стіні
 Іншим на втіху, на смуток мені.

Слово, моя ти єдиная зброя,
 Ми не повинні загинуть обоє!
 Може в руках невідомих братів
 Станеш ти кращим мечем на катів.

Брязне клинок об залізо қайданів,
 Піде луна по твердинях тиранів,
 Стрінеться з брязкотом інших мечей,
 З гуком нових, не тюремних речей.

Месники дужі приймуть мою зброю,
 Кинуться з нею одважно до бою...
 Зброя моя, послужи воякам
 Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

ТО БУЛА ТИХА НІЧ...

То була тиха ніч чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилась вона над селом,
Прокидалась край неба зірница,
Мов над озером тихим, глибоким
Лебідь сплескував білим крилом.

І за кожним тим сплеском яскравим
Серце кидалось, розпачем билось,
Замирало в тяжкій боротьбі.
Я змаганням втомилася кривавим
І мені заспівати хотілось
Лебедину пісню собі.

МИНАЮ Я, БУЛО...

**Минаю я, було, долини й гори
 І моря гучного непевнії простори,
 Чужі краї обступлять навкруги,
 Захоплять ніч; на горах чорні тіні,
 На морі хвилі, тумани в долині
 Здаються, наче справді вороги.**

**І серце, хоч і звикле до блукання,
 До чужини, до вічного змагання,
 Чогось, бувало, плаче в тій порі,
 Немов дитина, в темряві забута,
 Немов людина, у тюрму замкнута,
 Аж поки очі не знайдуть зорі.**

**Тоді затихне плач... І я дивую,
 Чим серце втішилось? — Що золотую
 Маленьку цяточку вгорі знайшло?
 Та що ж йому по тім далекім світі?
 Він, може, сам давно погас в блакиті,
 Поки сюди те проміння дійшло.**

**Погас отак, як тії мрії перші,
 Як молоді думки давно померші,
 Що розбудили вперше дух в мені...
 Так що ж! Нехай те вже давно минуло,
 А серце любить, поки не заснуло,
 Те світло, що живе і без зорі.**

ДАВНЯ ВЕСНА.

**Була весна, весела, щедра, мила,
Промінням грала, сипала квітки;
Вона летіла прудко, мов стокрила,
За нею вслід співучій пташки.**

**Все ожило, усе загомоніло,
Зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялось і бреніло,
А я лежала хвора й самотна.**

**Я думала: весна для всіх настала,
Дарунки всім несе вона ясна,
Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна.**

**Ні, не забула! У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.**

**Прилинув вітер і в тісній хатині
Він про весняну волю заспівав,
А з ним прилинули пісні пташині,
І любий гай свій відгук з ним прислав.**

**Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала;
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.**

БИТИМ ШЛЯХОМ...

Битим шляхом та крутим
 Їхали ми на узгір'я Ай-Петрі...
 Вже поминули сади-виногради рясні, кучеряві,
 Що покривають підніжжя гори, наче килим розкішний.
 Ось уже й лаврів, поетами люблених,
 Пишних магнолій невидко,
 Ані струнких кипарисів, густо повитих плющем,
 Ані плятанів розкішних наметів.
 Тільки стрікалися нам земляки наші: білі берези,
 Явори й темні дуби, до негоди, до борвію звиклі.
 Але й вони вже зостались далеко за нами,
 Тільки терни, будяки та полинъ товаришили нам у дорозі.

Потім не стало і їх.
 Крейда, пісок, червонясте та сіре каміння,
 Наче довічна тюрма.
 Сонце палке сипле стріли на білу крейду,
 Вітер здійма порохи.
 Душно... води ні краплинни... це наче дорога в Нірвану,
 Країну всесільної смерти... Аж ось на шпилі,
 На гострому сірому камені блиснуло щось, наче пломінь,
 Квітка велика, хороша свіжі пелюстки розкрила
 І краплі роси самоцвітом блищали на дні.
 Камінь пробила вона, той камінь, що все переміг,
 Що задавив і могутні дуби,
 І терни непокірні,
 Квітку ту вчені люди зовуть «saxifraga»,
 Нам, поетам, годиться назвати її «ломикамінь»
 І шанувати її більше од пишного лавру.

ЧУЄ ЛИЦАР...

Чує лицар серед бою,
 Що смертельна рана в грудях,
 Стиснув панцира міцніше
 Аби кров затамувати.

Бачить з вежі гарна дама,
 Що поблід ії коханий,
 Що рукою стиснув груди, —
 Посила до його джуру:

«Пане лицарю, вас просять
 Залишити бій кривавий
 Хоч на ту малу часину,
 Поки рану перев'яжуть.

«Є у нас м'які завої
 І бальзам на рану гойний,
 Там на вежі біла постіль
 Вже давно для вас готова».

«Любий джуро! Щира дяка
 Тій, що шле тебе до мене,
 Але я прийти не можу
 На запрошені лагідні.

«Якби я хоч на хвилину
 Скинув цей залізний панцир,
 Кров би кинулась потоком,
 І життя моє порвала б.

«Бо ї такі бувають рани,
Що нема на їх бальзаму,
Що нема на їх завоїв,
Окрім панцира твердого».

НАПИС В РУЇНІ.

(З єгипетських барельєфів).

«Я, цар царів, я, сонця син могутній,
 Собі оцю гробницю збудував,
 Щоб славили народи незчисленні,
 Щоб тямили на всі віки потомні
 Імення...» Далі круг і збитий напис, —
 І вже ніхто з нащадків наймудріших
 Царського Імення прочитать не може.
 Хто збив той напис, чи сперечник - владар,
 Чи просто час потужною рукою —
 То невідомо. Дивним візерунком
 Багато слів написано про нього,
 Про славу безіменного владаря,
 Змальовано царя славетні вчинки:
 Он цар сидить високо на престолі,
 Народи подолані йдуть з дарами
 Коштовними й додолу клонять чола,
 А він сидить, немов камінний ідол,
 Під опахалами з барвистих пер,
 Лице його подібне до Тутмеса
 І до Рамзеса і до всіх тиранів.
 Он далі він, схопивши за волосся
 Одразу цілий гурт якихсь повстанців,
 Кривим мечем над ним замахнув.
 Лице його подібне до Тарака,
 До Менефта, як і до всіх тиранів.
 З лицем тим самим він левів полює,
 Левіятанів ловить, б'є пташок,
 І їде полем через людські трупи,

І бенкетує по своїх харемах,
 І на війну жене своїх підданих,
 І посилає на роботу люд —
 На ту страшну єгипетську роботу,
 Що має вславити царське наймення.
 І йде той люд, мов хвилі в океані,
 Без ліку, без числа — на бойовисько
 І стелеться під ноги коням царським.
 А хто живим зостався з того люду,
 Той гине на єгипетській роботі.
 З його могили хоче цар зробити
 Для себе пам'ятник — хай гине раб!
 І раб копає землю, теше камінь,
 Приносить мул з ріки і робить цеглу,
 Виводить мури, статуї великі,
 Запрігшиесь, возить самотужки й ставить,
 І щось будує вічне і величне,
 Щось незрівняне і потужно-гарне,
 Мальоване, мережане, різьблене,—
 І кожна статуя, колона, малювання,
 Мережечка, різьба і навіть цегла
 Незримими устами промовляє:
 «Мене створив єгипетський народ».
 Умер давно той цар з лицем тирана,
 Зоставсь по ньому круг і збитий напис.
 Співці, не марте, вчені, не шукайте,
 Хто був той цар і як його наймення:
 З його могили утворила доля
 Народу пам'ятник — хай гине цар.

ЗАБУТА ТІНЬ.

Суворий Дант, вигнанець Фльорентійський,
 Встає із темряви часів середньовічних.
 Як ті часи, такі його пісні.
 Він їх знайшов в містичному темнім лісі
 Серед хаосу дивовижних маріщ.
 Чий дух одважився б іти за ним блукати
 По тій діброві, якби там між терням
 Квітки барвисті вічні не цвіли?
 Зібрав співець мистецькою рукою
 Оті квітки і сплів їх у вінок,
 Скропив його небесною росою
 І положив на раннюю могилу
 Вродливій Beatrіче Портінарі,
 Що раз колись до нього усміхнулась,
 А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
 А в третій раз на неї він дивився,
 Коли вона в труні лежала нерухома:
 Вона була для нього, наче сонце,
 Що світло, радощі й життя дає,
 Не знаючи, кому дає ті дари.
 І хоч зайдло те сонце променісте,
 Він не забув його ні в темряві понурій,
 А ні при хатньому багатті привітному.
 Ні на землі, ні в пеклі, ві в раю
 Він не забув своєї Beatrіче.
 Вона одна в піснях його панує,
 Бо в тій країні, де він жив душою,
 Він іншої дружини не знайшов.
 Він заквітчав її вінцем такої слави,
 Якою ні одна з жінок ще не пишалась.

Безсмертна пара — Данте й Беатріче,
Потужна смерть не розлучила їх.
Навіщо ж ти, фантазіє химерна,
Мені показуєш лкусъ убогу постать,
Мов сон зомлілої людини, невиразну?
Нема на ній вінця, ні ореола, —
Її обличчя вкрито покривалом,
Немов густим туманом. Хто вона?
То ж ні один співець її не вславив
І ні один мистець не змалював;
Десь там, на дні історії, глибоко
Лежить про неї спогад. Хто вона?
Се жінка Дантова. Другого ймення
Від неї не зсталось, так мов зроду
Вона не мала власного імення.
Ся жінка не була провідною зорею,
Вона, як вірна тінь, пішла за тим,
Хто був проводирем «Італії нещасній»;
Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спиралась на її плече, запевне.
Їй дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перенять єдиний;
Коли ж погас огонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.
Так, вірна тінь! А де ж її життя?
Де власна доля, радощі і горе?
Історія мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і одиноких,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних, як той клошіт,
І довгих, як нужда... Я бачу сльози...
По тих сльозах, мов по росі перлистій,
Пройшла в країну слави — Беатріче!

ІЗОЛЬДА БІЛОРУКА.

I.

Трістан блукав по лісі,
Ловив зелений шум,
Хотів йому віддати
Своє кохання й сум.

Та ледве де береза
Лагідно зашумить,
Ізольдин голос любий
Він згадує в ту мить.

Крізь віття синє небо
Прогляне в вишні,—
Ізольдині він очі
Спогадує ясні.

З одчаю на узлісся
Іде сімний Трістан,
А там злотистим житом
Лиснить розлогий лан.

Ізольду Злотокосу
Трістан і тут згадав,
Упав у борозеньку
І тяжко заридав.

Прийшла дівчина жати
І постать зайняла,
Почула те ридання
І ближче надійшла.

Мов доля, необорна
 Була її краса.
 І чорна, мов те горе,
 Була її коса.

Хороші в неї очі
 І темні, мов одчай,—
 Хто гляне в теє пекло,
 Той забуває рай.

А голос у дівчини,
 Мов тої скрипки спів,
 Що викликає мертвих
 На танець із гробів.

І вивела Трістана
 Вона з одчаю тьми
 Лілейними руками
 І спільними слізми.

Спитав він: «Як ти звешся,
 Дівчино таємна?»
 — Ізольда Білорука, —
 Відмовила вона.

«Це ймення найсвятіше
 В сім світі і в раю!
 Ізольдо! Ох, Ізольдо!
 Прийма любов мою».

II.

«Ти пестив так ніжно мене,
 Коханий Трістане,
 А в очі так сумно дививсь,
 Аж серденько в'яне.

«Мені ти уста цілував
 І руки біленькі,
 А слози на коси мої
 Котились дрібненькі.

«Мені ти слова промовляв
 Палкої любови,
 Чому ж вислухати не хтів
 Моєї розмови?

— Ізольдо, Ізольдо моя,
 В очах твоїх темних
 Хотів би я бачить блакить
 Країв понадземних!

— Ізольдо, Ізольдо моя,
 Коли б твої коси
 Мінилися золотом так,
 Як житні покоси!

— Твій голос, Ізольдо моя,
 Рвачкий та жагливий,
 Коли б він, як шелест берез,
 Був тихий, пестливий!...

«Неварто журитися тим,
 Коханий Трістане!
 Хрищена мати моя
 Мені те достане.

«Бо мати хрищена моя
 То фея Моргана»...
 — Біжи ж ти до неї мершій,
 Ізольдо кохана!

III.

«Ой матінко, феє Моргано,
 Зміни мені вроду мою!
 Хай буду білява та ясна
 Мов ангел у божім раю».

— Ох, донечко люба Ізольдо,
 Се ж я тобі вроду дала,
 В колиску дарунок принесла,
 Як ти там лежала мала.

— Красі твоїй, доню Ізольдо.
 Ніхто ще догани не дав...
 «Журлива ця темна врода,
 Мій милий від неї ридав.

«Дай, матінко, злата й блакиту,
 Нехай же я буду ясна,
 Хай милий мені усміхнеться,
 Як сяє весела весна».

— Гаразд, моя доню Ізольдо,
 Я золота в сонця візьму,
 Блакиту морського позичить
 Попросим русалку саму.

«Навчи мене, матінко-феє,
 Розмови берез у гаю,
 Хай буде мій милий щасливий,
 Як дрібна пташнна в маю».

— Та краще, ніж тій берези,
 Шумлять веретеночка фей,
 Бо все наймиліше вчуває
 В тім гомоні кожен з людей.

— Що скочеш, коханая доню,
 Тобі я зміню в одну мить;
 Одного не зможе Моргана —
 Твоєї душі одмінить.

IV.

У темнім лісі знов Трістан
 Самотну терпить муку,
 І жде до себе і не жде
 Ізольду Білоруку.

Коли щось пурхнуло, мов птах,
 З кущів струсило росу.
 І враз Трістан побачив там
 Ізольду Злотокосу.

Ті самі очі і коса,
 Та сама тиха мова,
 Душа Трістана в небеса
 Полинути готова!

«Це ти, єдина я, —
 Це ти, мої царице?
 Сюди з-за моря припливла,
 Кохана чарівниця?

«Та як же випустив тебе
 Король той недоріка?
 Чи ти для лицаря свого
 Убила чоловіка?

«А де ж твій кубок золотий
 І те дання уроче?
 Тепер свідомо я до дна
 Його доп'ю охоче!

«Напій кохання нам зале
 І згадку про розлуку».
 — Трістане! Ти хіба забув
 Ізольду Білоруку?

«Вона забудеться тепер,
 Як ночі тінь минула!»
 — Трістане! Що коли вона
 Про тебе не забула?..

«Нехай вона в Єрусалим
 Іде на прощу боса.
 Тепер до мене прибула
 Ізольда Злотокоса!»

— Трістане! В тебе є гріхи,
 Великі непростимі,
 На їх навряд чи проща є
 В святім Єрусалимі.

«З тобою, люба, я готов
 Іти на вічні муки!»

— Трістане! Годі вже розмов.
Поглянь мені на руки.

— Згадай, кого ти посилив
Сьогодні до Моргани!
Куди ж тепер мене пошлеш
Загоїть свої рани?

— Хоч зникла тьма з очей моїх,
Зате лягла на душу,
Ти чорний камінь там поклав,
Повік його не зрушу.

— Нехай же знов моя коса
Чорніє, мов жалоба,
Я сеї барви не зміню,
Віднині вже до гроба.

V.

Трістан у недузі лежить,
Ослаб, мов дитина,
Не служать нічого йому
Всі чари Мерліна.

А фея Урганда з-за гір
Сказала лукава:
«Тут може одна помогти --
Ізольда білява.

«При тій Злотокосій тебе
І смерть не поборе» —
І вірного друга послав
Трістан аж за море.

І другові так наказав:
«Як згодиться мила,
Ти свій корабель наряди
У білі вітрила.

«Як ні, то напни лиш одно,
Велике та чорне,

Хай потім у нього мій труп
Чорнява угорне»...

VI.

«Піди, піди на берег, Білорука,
Прошу тебе, молю тебе, піди!
Там є гора висока та стрімчаста,
На неї злізь і подивитись туди,

Де море хвилю гонить із півночі.
Вертайся вмить і розкажи мені,
Чи не леліють білії вітрила
На видноколі в сизій далині».

І мовчки йде Ізольда Білорука
На берег моря, на високий шпиль...
Ох, щось біле здалека на морі!
Вітрила то, чи тільки піна хвиль?..

Вернулася Ізольда Білорука.
Трістан питає: «Що? Яка яса?»
— Щось мріє там далеко на просторі.
«Щось біле?» — Чорне, як моя коса.

І враз душа Трістанова порвала
Ждання шнурок, що здергував її,
І злинула, мов пташка вільнокрила,
Далеко у незнанії краї...

«Ходи, ходи, Ізольдо Злотокоса!
Тебе давно Трістан твій вірний жде,
Між скелями не бійся заблудитись,
Ізольда Білорука проведе.

«Іменнями посестри ми з тобою
Так, як вечірня й ранішня зорі.
Чи то ж не диво, що тепер судилось
Розлити нам заграву в одній порі?

Колись і я була на час-годину
 Такою ясною, як ти тепер...»
 — Посестро, голос твій мене лякає,
 Скажи по-правді: мій Трістан умер?

«Ізольдо Злотокоса, бог розсудить,
 Чий був Трістан, чи твій чи, може, мій,
 Та бути з ним аж до його сконання
 Судилося таки мені самій.

«Ти не привезла чорного вітрила,
 Не жалібна — ясна твоя краса.
 Та милий в гріб не ляже непокритий,
 Його покриє чорная коса».

Осип Маковей

1867—1925

ЕЛЕНІЯ.

Коли помрем і заростем квітками,
 У споминах ще оживем не раз,
 Аж поки поруч з нашими кістками
 Заснуть усі, що пам'ятали нас.

І буде це вже наша смерть остання,
 Наш порох вітер світом розжече;
 Прийде весна, прийде пора кохання,
 А нас ніхто й ніколи не спімне.

Аж прийде раз колись дівча самотнє
 В полуночі ясне в тихий, сонний ліс,
 Неждано серце защемить скорботне,
 І ясний світ померкне їй од сліз.

Не нас вона побачить і почує,
 Мов сон і казку із старих часів,
 Закриє очі й тяжко засумує,
 Заслухавшись у тихий сон лісів...

МЕТЕОР.

Ось блиснув метеор і згас,
Як у житті щасливий час.

І на всесвітнім цвінтарі
Лягли десь відламки зорі.

Так розпадаються світи,
Живуть і гинуть без мети.

І всі вони—один цвінтар,
А творець їх—старий грабар.

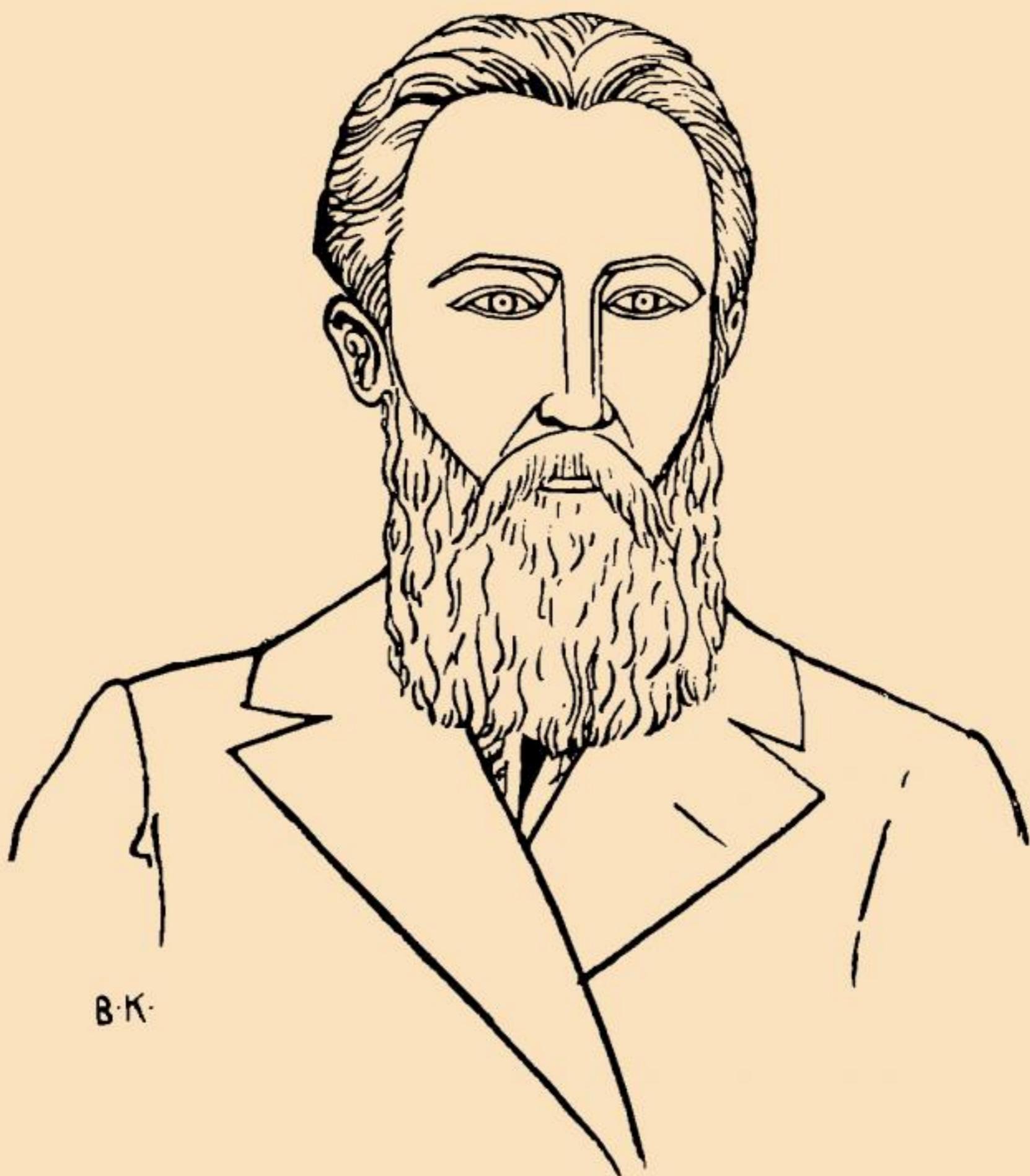
Усе по радощах мærних
Гребе у безвістях сумних.

СМЕРТЬ.

Горить понад зорями місяць, як жар,
Летять полонинами тіні від хмар,
Імлою вкривається заспаний яр.

У сяєві ночі на кручі стрімкій
Смерека лежить у могилі м'якій,
Повалена громом на вічний спокій.

Посестри шумлять і поникла трава...
На зламанім пні, мов сама нежива,
Куняє у думах надута сова.

Павло Грабовський

1864—1902

ДО МАТЕРІ.

Мамо-голубко! Прийди подивися,
 Сина од мук захисти:
 Болі зі споду душі піднялися
 Що вже не сила нести.
 Мамо-голубко! Горюєш ти, бачу,
 Стогнеш сама у журбі;
 Хай я одинцем ридаю та плачу,—
 Важче безмірно тобі!
 Може, до тебе вже більш не прибуду...
 Не дорікай, а прости,
 Та од людського неправого суду
 Сина свого захисти!

СОН.

Зелений гай, пакуче поле
В тюрмі приснилися мені,—
І луг широкий, наче море,
І тихий сум по круженні.

Садок приснився коло хати,
Весела літняна пора;
А в хаті... там знудилася мати
І знудьгувалася сестра.

Поблідо личко, згасли очі,
Надія вмерла, стан зігнувсь!..
І я заплакав опівночі
І, гірко плачуши, проснувсь.

ВІН СКУТИЙ БУВ...

Він скутий був; заліза пов'їдалисъ
 Йому до ніг;
 Розбити їх, щоб з тіла поскідалисъ,
 Давно вже б зміг.

Так ні! Все ляк і туга в його зорах,
 Як і колись,
 А руки й раз, щоб скинути той порох,
 Не піднялисъ.

Він нарікав, не пробуючи сили,
 На цілий світ:
 Не знав, що вже кайдани перетліли
 Од довгих літ.

НІ, НЕ СПИНЯТЬ...

Ні, не спиняй серця втрати,
Не уб'ють найкращих сил;
Грім ворожої гармати
Не злякає буйних крил!
Якщо будем всі труситись,
Хто заступить рідний край?
Ти боєць—повинен битись,
Ти співець собі—співай!
Пронесуться бурні ночі,
Прийдуть тихі, ясні дні,
Усміхнуться сумні очі,
І поллються з уст пісні.
Мов цілющою росою,
Знов душа нап'ється вкрай...
Не згинайся ж під грозою,
А співай собі, співай!

УПЕРЕД.

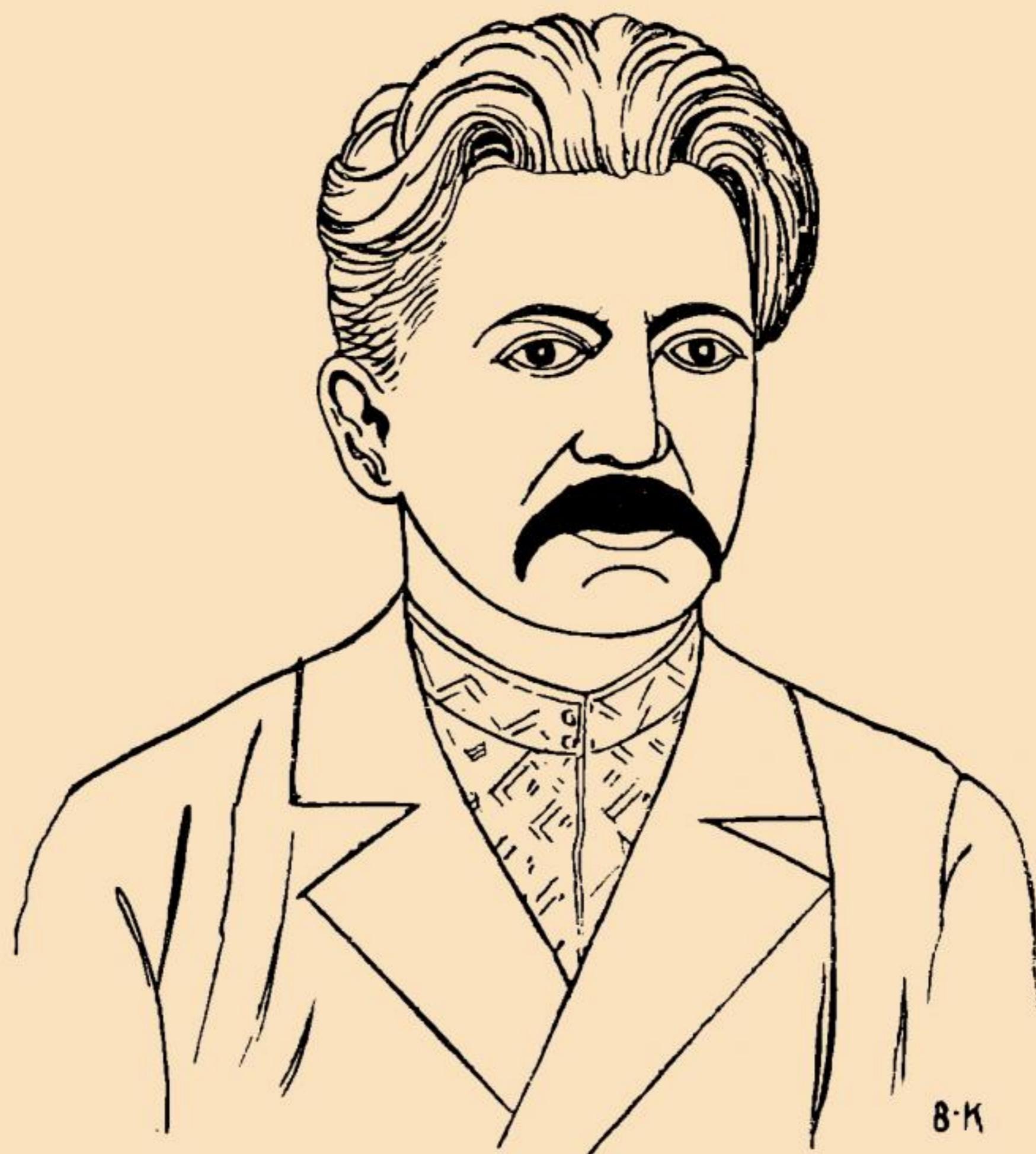
Уперед за рідний край та волю,
 За пригноблений, окутий люд,
 Хоч нічого не знайдем, крім болю,
 Хоч нас жде невіддячений труд!

Уперед проти зла однодумно!—
 Розрослася ворожа юрба...
 Не гадаймо прожити безсумно,
 Бо життя—то щодня боротьба.

Уперед, хто не хоче конати,
 Статись трупом гнилим, живучи!
 Сміле слово—то наші гармати,
 Світлі вчинки—то наші мечі.

Уперед до завзятого бою
 За громадські та власні права,
 Коли бути бажаєм собою,
 Коли серце ганьбу відчува!

Уперед! Годі скніти рабами,
 Час кормигу ганебну знести!
 Щоб без хлопа, без пана—братами
 Всі ми вільні прийшли до мети!

Володимир Самійленко

1864—1925

НАЙДОРОЖЧА ПЕРЛИНА.

Бачив я усякі перли
І коштовні самоцвіти,
Але єсть одна перлина,
Що з усіх найкраща в світі.

Купувати її неможна,
Або нею торгувати;
Її часто мають бідні,
І частіше, ніж багаті.

Ту перліну не дістати
Ні з печер землі, ні з моря:
Тільки той її знаходить,
Хто чуткіш родивсь до горя.

Одібрать її не зможе
Ніяка злоба несита.
Перла та—сьоза святая,
За нещасний люд пролита.

НА РОКОВИНИ СМЕРТИ ШЕВЧЕНКА.

Умер поет! І струни голосні
Порвалися, замовкнули навіки.
Ми стали сиротами і сумні
Ми понесли у серці жаль великий.
І довго плакали... І от тепер
Щороку згадуєм сумну пригоду.
Але чи справді вмер він? Ні—не вмер!
Поет живе в серцях свого народу.

Його душа в святих його словах
Одбилася акордами смутними;
Вона живе і в тих благих сльозах,
Що над його піснями пролили ми;
Вона живе, витає проміж нас
Надією на щастя, на свободу;
Любити народ навчає кожний час —
Поет живе в серцях свого народу!

НЕ ВМРЕ ПОЕЗІЯ.

Не вмре поезія, не згине творчість духа,
 Поки жива земля, поки на ній живуть,
 Поки природи глас людина серцем слуха;
 Клопоти крамарські її ще не заб'ють.

Не вмре поезія, поки душа бажає
 Зирнути в ті краї, де око не сягне,
 І хоче з меж вузьких порватися в безкрає,
 Щоб зрозуміти все небесне і земне.

Не вмре поезія, хоч людськість ціла стане
 Про їжу тільки дбати, про дух забувши свій:
 Потреба вищого бажання в серці встане
 І викличе в душі рої забутих мрій.

І віщі голоси творців із-за могили
 Промовлять до людей, що серця позбулись;
 І наберуть вони від них нової сили,
 І будуть серцем жити, як і жили колись.

І поки на землі ще є одна слозина,
 Поезія її нащадкам передасть;
 І поки між людьми ще втіха є невинна,
 Поезія в її ще радощів додасть.

А якщо людськості зла доля присудила
 Діждатися колись життя свого кінця,
 То буде на землі остання могила—
 Останнього співця.

НЕПЕВНІСТЬ.

Якби знаття, що треба жить,
І сподіватись, і бажати,
То жив би так, щоб кожну мить
Для цілі одної віддати,
Щоб і хвилини не згубить,—
Якби знаття, що треба жить!

Якби знаття, що все дарма,
Що в руху вічному створіння
Мети ніякої нема:
Навіщо радощі й бажання,
Навіщо нам і жизнь сама,—
Якби знаття, що все дарма!

БОЖИЙ ПРИКЛАД.

«Працюй, Іване», пан казав,
 «І не вважай на второму:
 Від бога нам такий закон
 В його письмі святому.

Аджеж сам бог шість днів робив,
 Поки скінчив роботу.
 Спочив же тільки в сьомий день
 Від праці та клопоту».

Іван спинись на борозні:
 «То річ, мосьпане, друга!
 Одно—творити язиком,
 А друге—перти плуга.

Але за прикладом святым
 Я радий поспішати;
 Скажіть же, що робив господь
 В день восьмий і дев'ятий?»

ДО ПОЕТА

(Посвята всім голодним поетам).

Поете, не хвались, чи маєш хліб, чи ні!
 Яке є нам до того діло?
 Весь обов'язок твій — складати нам пісні,
 Але не дбать про власне тіло.

Не будем ми питати, чи єв ти, чи не єв,—
 Чи ліпше нам, чи гірш від того?
 А може загуде ще краще віщий спів
 З харчів Антонія святого!

Коли сатирик ти, то голод добрий тим,
 Що дастъ сатирі більше злости;
 Як лірик ти, то знай, що з черевом легким
 Літати легше в високості.

Голодний день-у-день, або хоч через день,
 Зміцниш ти в утлім тілі духа,
 І гостро так утнеш, що від твоїх пісень
 Ми всі позатуляєм вуха.

І скажем: «Песимізм в зображеню життя
 В йому занадто розвинувся,
 А справжній був поет, та шкода, що пуття
 Не буде з його, бо схитнувся».

І пожалкуємо, бо добрий ми народ,
 Бо добрість — наша певна хиба;
 Не раз, наслухавшись сумних яких пригод,
 Ми раді навіть дати хліба.

**А ти не дбай про хліб,—то був би з тебе глум,—
Тобі бо їсти не подоба:
Ти — джерело пісень, творець високих дум,
А не звичайна особа.**

**Втішайся ж нектарем, амброзію глитай,
Співай, та тільки щоб не сумно,
Бо в вік наш постушу журитись через край
І непрактично й нерозумно.**

**А як, знесиливши, ти ляжеш у труві,
Тоді то нам тяжкі клопоти!
Складати некролог, хвалити твої пісні
Й твої нескінчені роботи.**

**Ми будем битися за те, хто ближчий був
До тебе з нас, як жив ти в світі;
Ми будем плакати, що рано полинув
Ти геть від нас у пишнім цвіті.**

**I слово кожнеє, яке єси прорік,
Смутить нам буде серце бідне;
I так тужитимем, аж поки нам за рік
Про тебе пам'ять не обридне.**

НА ПЕЧІ.

Хоч пролежав я цілий свій вік на печі,
 Але завше я був патріотом,—
 За Вкраїну мою чи то вдень, чи вночі,
 Моє серце сповнялось клопотом.

Бо та піч—не чужа, українська то піч,
 І думки надиха мені рідні;
 То мій Луг дорогий, Запорозька то Січ.
 Тільки в форми прибралась вигідні.

Наші предки колись задля краю свого
 Труд важкий підіймали на плечі;
Я ж умію тепер боронити його
 І служити, не злазячи з печі.

Еволюція значна зайдла від часів,
 Як батьки боронились війною,—
 Замість куль і шабель у нових діячів
 Стало слово гаряче за зброю.

Може зброя така оборонить наш край,
 Але її з нею прекепська робота:
 Ще підслухає слово якесь поліцай,
 І в холодну завдасть патріота.

Та мене почуття обов'язків своїх
 Потягає служити народу;
 Щоб на душу не впав мені зрадництва гріх,
 Я знашов собі добру методу.

Та нехай же працюють словами й пером
 Ти, що мають дві шкури в запасі...
 І, розваживши так, я віддався цілком
 Праці тій, що єдина на часі.

На таємних думках та на мріях палких
 Я роботу народню обмежу;
 Та за те ж для добра земляків дорогих
 Я без мрій і хвилини не влежу.

І у мріях скликаю численні полки
 З тих, що стати за край свій охочі,
 Слово ж маю на те, щоб ховати думки,
 Якщо зраджують їх мої очі.

До письменства я кличу,—звичайно, в думках,
 Щоб світило над нашою ніччю.
 Хоч, на жаль, мати книжку народню в руках
 Я призначав небезпечною річчю.

О, країно моя! Я зв'язав свій язик,
 Щоб кохати безпечно ідею;
 Але в грудях не можу я здергати крик
 У годину твого ювілею.

«Ще стоїть Україна Не вмерла вона
 І вмирати не має охоти.
 Кожна піч українська—фортеця міцна,
 Там на чатах лежать патріоти».

Слава ж нам! Бо коли б дух народу погас,
 Не стерпівши свого лихоліття,
 То по ньому хоч зо два примірники з нас
 Дочекають нового століття.

Слава нам! Хочби вмерла Вкраїна колись,
 Її слід буде легко шукати;
 А щоб краще на вік ті сліди збереглись,
 Буде зроблено з нас препарати.

Агатанегл Кримський

нар. 1871 р.

НА ЧУЖИНІ.

Горді пальми... Думні лаври...
 Манячливий кипарис...
 Океан тропічних квітів...
 Ще й цвіте дитринний ліс...

Я хитнувсь, бо наче впився
 З аромату тих квіток.
 Аж погляну: коло пальми
 Простий житній колосок.

«Гей, земляче!»—шепче колос,
 Похилившись на стебло:
 «Ми чужі для цього краю,—
 Що ж сюди нас принесло?»

Я НЕ ЖАЛЮ...

Я не жалую, що кину світ оцей:
Бо не кину дорогих мені людей,—
Розіллюсь по всій природі:
В любій соняшній погоді,
В срібних водах, у лісках,
У квітках.

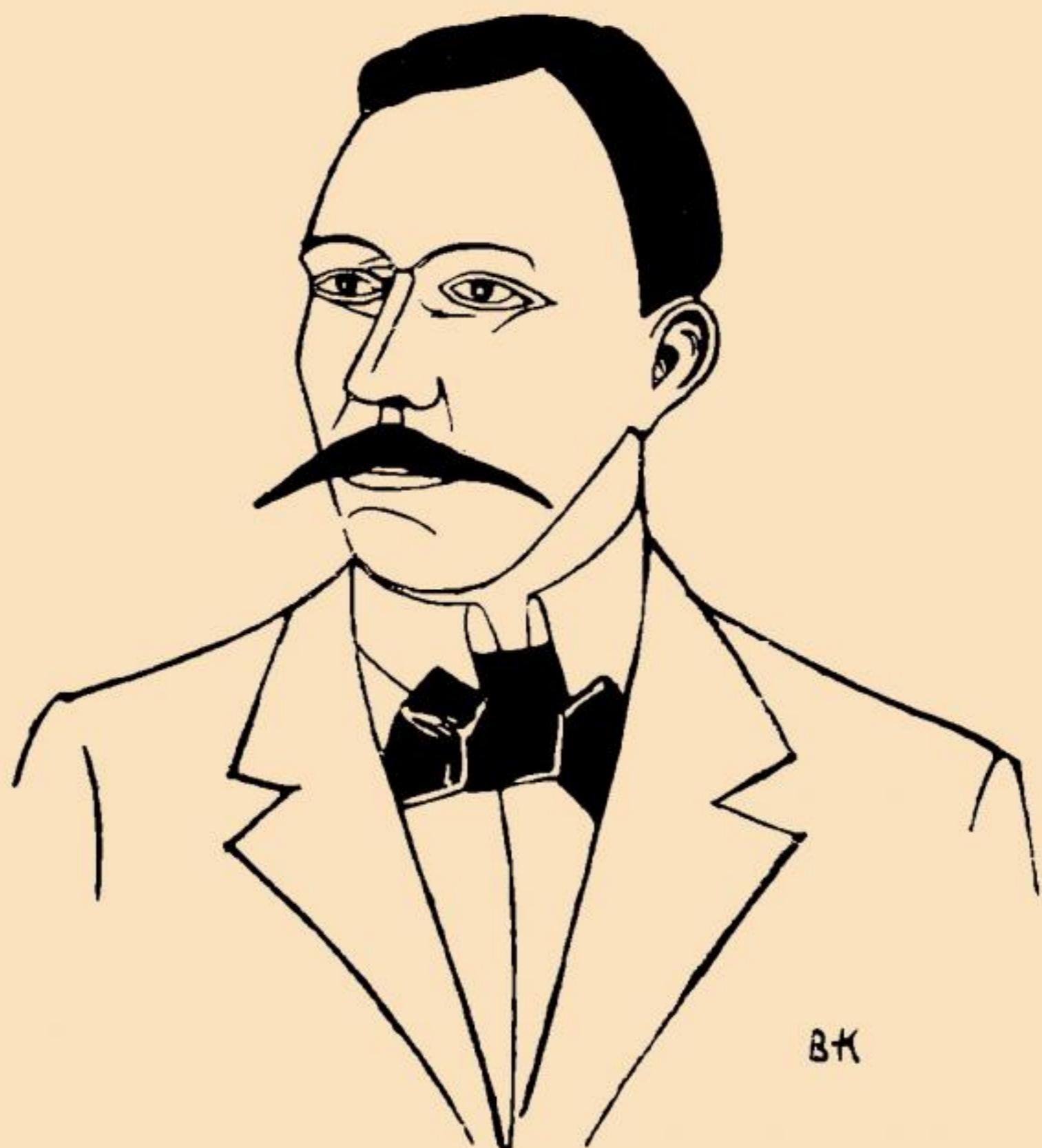
Невидимо я полину по землі
Тихим вітром по запашному зіллі;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю,—
Горду голову твою
Опов'ю.

ДИВУВАЛА ЗИМА...

Дивувала зима, дивувалася:
Де ж та сила її подівалася?
Ще не втишились вітри студенії,
А луки розквітають зеленії.

Дивувала й земля, дивувалася,
Звідки сили такої набралася:
Вільно дихає грудьми розкритими,
І поля одягаються квітами.

Тільки я ні на що не дивуюся,
Бо для мене зима не минулася:
Я вдихаю не радість весняну,
А холодну смерть невблагану.

ВК

Василь Щурат

нар. 1872 р.

БЛІСКАВКО, ТЕМНОЇ НОЧІ...

Бліскавко, темної ночі
 Чом я тебе так люблю?
 Чом я так довго не сплю,
 Пильно вточляючи очі
 В пітьму нічною добою.
 В пітьму німу за тобою,
 Бліскавко темної ночі?

Бліскавко, в чім твоя сила
 В тім, що лиш блісне вогнем,
 Ніч глуха робиться днем?
 Чи мені тим ти так мила,
 Що в твоїм з пітьмою бою
 Бачу бій думки живої,—
 Бліскавко, в чім твоя сила?

ЩОБ ХОЧ ПОРТРЕТ...

Щоб хоч портрет, хоч лист, хоч цвіт левкої
По ній оставсь... Нічого й одробини.
Ніщо її не викличе вже тіні.
Тепер ми, мов чужі собі, обое.

В ній жар палав любови молодої,
А в мене лиш чувства були руїни:
Любов марних, дрібних вражень дитини
З любовію душі, як жар, палкої.

І розійшлися ми вкінці з собою
Помимо хвиль, прожитих так щасливо,
Помимо сліз і поцілуїв жару,

Як вороги, котрі по довгім бою,
Заживши вже всю силу свого гніву,
Розходяться без смертного удару.

З ВЕСНЯНИХ ДНІВ.

(З галицьких малюнків).

Гори, снігами сповиті,
 Бори, морозом побиті,
 Вбрала ти, весно, в зеленій пишній шати,
 Як мати;
 З рік познімала окови,—
 Всім розділила обнови,
 Все пригорнула, все сонця промінням огріла,
 Як вміла.
 Цвіт тобі голову клонить,
 Жайворон пісеньку дзвонить,
 Все твою силу шанує, уславлює весну
 Чудесну.
 Весно! Ти всім шлеш обнови
 Любій... Ти й мужикові
 З ласки своєї змінила зими мороз-холод
 На голод...

Сильвестер Яричевський

1871--1916

ГІМН.

Побідна пісне загрими!
Доволі вже терпіли ми
Знущання, муки і обід—
Терпіти далі навіть встид!
З краю образ, терпінь, могил
Устань, хто краплю має сил,
 В кого надії світ не зблід!
 Гей, до борні! Гей, до побід!

Не дожидати нам чудес,
Щоб сам собою ворог щез,
Не скинути ласки небеса—
Самі творімо чудеса!
Огонь із душ, із серця грім
Міцною волею крешім!
 В кого надії світ не зблід,
 Гей, до борні! Гей, до побід!

МРІЯ-НАДЛЯ.

Солодких мрій лелії білі,
Рожевих літ розкішні сни,
Були ви други вірні, смілі,
Я вдячний вам за рай весни,
Солодких мрій лелії білі...

Любовних мрій червоні рожі
Гарячих молоденьких літ,
Ніщо вас ізмогти не може,
Бо любите красу й весь світ,
Любовних мрій червоні рожі!

Огненних мрій проміння ясне,
Сяй вище всіх небесних тіл,
І там, де світ надії згасне,
Збуди огонь, веди до діл,
Огненних мрій проміння ясне!

БУРЛАКА.

Мандрує шляхами убогий бурлака,
 А думка у серді усе та одна:
 — Немає у мене ні хати, ні роду;
 Один, як березка в тяжкую негоду, --
 Хоч з мосту та в воду!

Гукають на мене брати благородні,
 Що бачити виду моого негодні;
 Хоть маю до людей признатися право,
 То ѿт люд той на мене глядить неласково,
 Обходить лукаво...

На сосні усілась ворона та ѹ кряче:
 — Чого ж ти ридаєш, плаксивий юначе?
 Та ж предінь у тебе є роду так много:
 Не люду ти син, а суспільства цілого,
 Міцний ти, небого!..

А голий бурлака підвів свої очі:
 — А ѿ правду говориш ти, чорний пророче!
 Чи то ж я маленька, слабенька дитина?
 Знайдеться і рід мій, і поле, ѹ хатина;
 Світає вже днина.

Теодот Гайд

нар. 1873 р.

ПІСНЯ З СЕЛА.

Забуті ми, забуті і світом і людьми,
Дрімаємо у мряці ріднесенької тьми.

У нас поряд давній і давній обичай:
Від ранку аж до ночі роби, не спочивай!

Ми люди незмінчиві: тут син такий самий,
Який колись був батько—покірний і німий.

Лиш дівчина співає, та швидко і вона
За нелюбом замовкне, застрашена, сумна.

У путах та й у злиднях, утративши красу,
Немов підтятка квітка, зів'яне без часу.

Забуті ми, забуті і світом і людьми,
Дрімаємо у мряці ріднесенької тьми.

УБОГИЙ КРАЙ.

Зима іде: блищиться іней срібний;
 Широкий шлях в холодній мряці мре.
 Невесело... До себе неподібний
 Німує світ, аж сум бере...

Лиш чорний птах перелетить журливо,
 Звір де-не-де зашелестить в корчах,
 І виє щось так грізно, так тужливо,
 По темних хащах, по ярах...

В'ялить зима і засипа снігами
 Мій рідний край.. В нім голос жизні змовк,
 Розмову тут заводять між гробами
 Зловіщий крук і хижий вовк.

ЧУЖИНЕЦЬ.

Знеможений нерівною борбою,
 З тяжким жалем потягти у світи.
 Що ти чинив, лишилось за тобою
 Нескінчене, без змислу, без мети.

Шукаючи сердечної поради,
 Ти золоту стрічав ману-любов...
 Ти зазнавав її утіх і зради,—
 Ти самітним у путь пустився знов.

Блукаючи, безрідний і безщасний,
 Ти все бажав на певний шлях зійти,
 Та все тебе дурив той промінь ясний,
 Що ніби вів до певної мети!..

Олександр Козловський

1876—1898

ЧОРНА ДУМКА.

Світ зчонів,— і небо чорне,
 Зелень чорна, чорне все...
 Жду, поки мене загорне
 Та, що вічний сон несе.

Там, де Лета ллється тихо,
 Ахерон журчить мерцям,
 Там забуду може лихо,—
 Там спокій усім мерцям.

Може в хвилях Флегетону
 Змию муку навісну.
 І тихенько, без гомону
 Прокрадуся в браму сну.

РЕЗИГНАЦІЯ.

Минулося й не вернеться!
Лиш тяжко, гірко споминати!
От, кожне з нас обернеться
На шлях свій... Нічого й казать...
Ти ще й забудеш, заведеш
Гніздо своє і будеш жити
Весь вік у щастю, й не спімнеш
Мене... Я ж буду проклинати
Свій вік і тим, що ти забула,
Мов скарбом своїм дорожить.

МЕНІ ТАК ВАЖКО!..

Мені так важко!.. Рад би я зайти
Аж на край світа, щоб заколисати,
Плачуче серце, щоб спокій знайти,
Себе вдурити та не пам'ятати,
Що був колись щасливий—я і ти!..

ПРИМІТКИ

ПРИМІТКИ.

Іван Копляревський—славнозвісний зачинальник нової української літератури, автор уславленої «Енеїди», «Натали Полтавки», «Москаля-чарівника» і «Оди до Куракіна».

Нар. 1769 р. в м. Полтаві; пом. 1838 р.

Петро Гулак-Артемовський—один з перших українських поетів-романтиків, найбільше уславлений, проте, як сатирик («Пан та собака»).

Нар. 1790 р. в м. Городищі Черкаського повіту на Київщині; пом. 1865 р. в Харкові.

Євген Гребінка—славнозвісний байкар, що написав і кілька ліричних спроб та один з перших прозових творів в нашім новім письменстві—повістку «Так собі до земляків».

На літературну українську ниву Гребінка виступив уперше як перекладач («Полтава» Пушкіна) 1831 р.; як байкар («Призрахи») 1834 р.; пізніше Гребінка зовсім одірвався від української літератури, пишучи по-російськи.

Нар. 1812 р. на хуторі «Убіжище» недалеко Пирятини на Полтавщині; пом. 1848 р.

Маркіян Шашкевич—відомий діяч галицького літературного відродження, провідця «руської трійці» (Я. Головадський, І. Вагилевич).

Літературну діяльність розпочав з 1835 р.; року 1837 видав у Будапешті на Угорщині перший український літературний збірник пародією мовою в Галичині—«Русалка Дністровая».

Твори М. Шашкевича вийшли в серії «Руська письменність» (III, 1, Львів, 1913, ст. 142) накладом Львівського Товариства «Прогресів».

Нар. 1811 р. в с. Підлісся Золочівського повіту в Галичині; пом. 1843 р.

Микола Устілнович—популярний свого часу в Галичині поет і повістяр, що на літературному доробкові його знати певний вплив, М. Шашкевича та його гуртка («Руська трійця»).

Збірник творів М. Устяновича видало Львівське Товариство «Прогрес» в серії «Руська письменність» (III, 2, Львів, 1913, ст. 340).

Нар. 1811 р. в м. Николаєві Жидачівського повіту в Галичині; пом. 1885 р.

Андріосій Метелинський (Могила)—чи не найяскравіший представник романтичного напрямку в українській літературі; працював також як перекладач і етнограф.

Нар. 1814 р. в Гадяцькому повіті на Полтавщині; пом. 1870 р. у Ялті.

Микола Костомаров—славнозвісний історик України і Росії, Кирило-Методієвський братчик, почав свою літературну діяльність р. 1838; писав (під псевдонімом Ієремії Галки) ліричні поезії і драми.

Нар. 1817 р. в с. Юрасівді на Вороніжчині; пом. 1885 р.* в Петербурзі.

Віктор Забіла—другорядний поет початкової доби нашого письменства, представник сентиментальної лірики, плеєсаної на основі народної пісні.

Нар. 1808 р. на хуторі Кукоріковщині під Борзною на Чернігівщині; пом. 1869 р.

Олександр Афанасьев (Чужбинський)—другорядний, але свого часу популярний поет, автор небагатьох сентиментальних віршів.

Нар. 1817 р. на Полтавщині; пом. 1875 р. в Петербурзі.

Тарас Шевченко—народився 9 березня 1814 р.; пом. 10 березня, 1861 р.

Пантелеймон Куліш—один з найвизначіших культурних діячів по-Шевченківської доби, провідця усього нашого письменства 60 р.р., Кирило-Методієвський братчик, поет і повістяр, критик і публіцист, історик і етнограф, перекладач і популяризатор, редактор і видавець, він відіграв величезну роль в історії нашої культури і громадської думки.

Нар. 1819 р. в м. Вороніжі Глухівського повіту на Чернігівщині; пом. 1897 р. в хуторі Мотронівді Борзенського повіту на Чернігівщині.

Леонід Глібов—відомий байкар, що користувався визнанням сучасників і як лірик. Писати почав ще в гімназії, спочатку мовою російською; перші українські твори його стосуються до р. 1853.

Нар. 1827 р. в с. Родзянках Хорольського повіту на Полтавщині; пом. 1893 в м. Чернігові.

*) В тексті під портретом помилково позначені: 1807—1855.

Микола Вербицький (Антох) — тепер малознаний поет, що літературна спадщина його ще й досі не зібрана, отже й далеко не вся опублікована.

Нар. 1843 р. в м. Чернігові; пом. там же 1909 р.

Василь Мова (В. Липанський, В. Микуцький, В. Микученко) — родом з Кубані. Літературна спадщина Мови невеличка, а й та докупи не призбирана; багато його творів опубліковано тільки по смерті автора

Нар. 1842 р., пом. 1891 р.

Павло Чубинський — видатний етнограф, що позишив деякий слід і в історії нашої поезії, хоч загалом поетична діяльність його порівнюючи незначна.

Нар. 1839 р., пом. 1884 р.

Олександер Кониський — видатний культурний діяч другої половини минулого століття, один з енергійних організаторів українського громадянського життя; поет, прозаїк і публіцист; біограф Т. Г. Шевченка.

Літературна спадщина О. Кониського дуже велика; найбільше важать в ній прозові твори. Як поет він виступив уперше 1858 р.

Нар. 1836 р. на х. Переходовці Ніженського повіту; пом. 1900 р.

Степан Руданський — лірик і гуморист, широковідомий за його «Співомовки» (віршові переспіви гумористичних народніх приказок).

Писати почав ще в семінарії, а друкуватись на початку 60 р. р. За життя поета було надруковано всього 6 поезій його в «Основі» 1861 р. Першу збірку його поезій видано в Києві 1880 р.

Повний збірник творів С. Руданського досі вийшов у двох виданнях у Галичині: 1) перше видання на 7 томів 1895—1903 р.р.; 2) друге — на 3 томи 1912—1914 р.р.

Нар. 1833 р. в с. Хомутинцях Вінницького повіту на Поділлі; пом. 1873 р. в Ялті, де лікарював.

Осип Юрій Федъкович — один з найвизначніших письменників Західної України, співедь Гуцульщини.

Писати почав мовою німецькою; перший український вірш написав під час походу на Італію 1859 р. Крім поезії писав оповідання, повісті, драми; найбільшої популярності зажили Федъковичеві оповідання.

Перше й повне критичне видання творів О. Ю. Федъковича почало виходити у Львові 1902 р. за ред. І. Франка (видання Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові).

Нар. 1834 р. в м. Сторонець-Путілів на Буковині; пом. 1888 р.

Яків Щоголів — визначний поет-романтик, один з більших мистців слова по-Шевченківської доби. Почавши писати в 40 р.р., Щоголів

після довголітньої перерви, особливо інтенсивну поетичну діяльність розвиває пізніше—з 70 р.р.

Повний збірник його творів видало 1919 р. видавництво «РУХ». Нар. 1824 р. в м. Охтирці; пом. 1898 р. в м. Харкові.

Олена Пчілка (справжнє ім'я—*Ольга Косач*)—сестра М. П. Драгоманова, нар. 1852 р. в м. Гадячі на Полтавщині. Писати—прозою і віршами—почала в 70 р.р. не без упливу Старицького; чимало перекладала.

Михайло Старицький—видатний діяч останньої чверті минулого століття, поет, драматург і перекладач, визнаний репрезентант українського письменства 90 р.р. Типовий семидесятник-народник, Старицький був засадником цілої школи поетів-громадян. Друкуватися почав 1865 р.; до перекладів, що відограли таку величезну роль в історії нашого художнього слова, взявся в 70 р.р. Лишив помітний слід в історії нашої драматургії, як автор багатьох оригінальних п'єс і переробок; був також одним з перших організаторів українського театру. Виступав і як видавець-упорядник.

Нар. 1840 р. в с. Кліщинцях Золотоноського повіту на Полтавщині; пом. 1904 р.

Іван Манжура—самоук-етнограф і поет, літературний доробок якого ще не ввесь призбирено й опубліковано.

Нар. 1851 р. в Харкові; помер 1893 р.

Сидір Воробкевич (*Данило Млака*)—писменник і композитор, найпопулярніший після Федьковича поет на Буковині. Літературну діяльність розпочав з 1863 р.

Нар. 1836 р. в Чернівцях; пом. 1903 р.

Корнило Устянович—писменник і маляр, син відомого галицького писменника Миколи Устяновича. Друкуватися почав 1867 р.; належав до літературного гуртка Кс. Клемкевича.

Нар. 1839 р. в с. Волкові недалеко Львова; пом. 1903 р.

Іван Франко—один з найбільших діячів української культури взагалі, письменства зокрема. Великий поет і прозаїк, видатний учений, універсально обдарований громадський і політичний діяч, організатор содіялістичного руху на Західній Україні і основоположник тамтешньої Радикальної партії, Франко по праву належить до справжніх репрезентантів української нації перед широким культурним світом.

Син коваля, Франко нар. 1856 р. в с. Нагуєвичах Дрогобицького повіту в Галичині; пом. 1916 у Львові.

Борис Грінченко — «найвизначніша постать серед літературного покоління 80 р.р.», поет, прозаїк і драматург, плідний перекладач, автор багатьох статтів історико-літературних, педагогічних і публіцистичних, редактор Словника української мови, невтомний працівник на громадській ниві.

Нар. 1863 р. на хуторі Вільховий Яр на Харківщині; пом. 1910 р.

Ульяна Кравченко (*Шнайдер - Нілентвська*) — одна з перших поеток в Галичині. Виступила в літературі на початку 80 р.р., відразу звернувшись на себе увагу громадніства. Року 1891 І. Франко видав був збірку її поезій «На новий шлях».

Нар. 1862 р. в Николаєві Жидачівського повіту в Галичині.

Леся Українка (справжнє ім'я — *Лариса Косач*) — належить до найвидатніших наших поетів, значення яких і вплив сягаютьдалеко за межі їх доби і покоління. Першорядний оригінальний лірик, Леся Українка вершин своєї творчості досягає почести в своїх поемах («Ізольда Білорука», «Біла Посестра»), а головне — в драматичних творах («Оргія», «Адвокат Мартіян», «Камінний Господар», «Лісова Пісня» і ін.), що вводять нашу поезію в коло поезії світової.

Нар. 1871 р. в м. Звягелі на Волині; пом. 1913 р. в Сурамі.

Осип Маковей — поет і прозаїк, біограф О. Ю. Федьковича. Багато перекладав з чужих мов; перекладами її розпочав свою літературну діяльність 1885 р.

Нар. 1867 р. в Яворові коло Львова; пом. 1925 р.

Павло Грабовський — відомий свого часу поет-народник, засланий «на поселене в отдаленніше места Сибирь». Відірвавши його від України, заслання не дало йому розвинути повнотою свої поетичні здібності, хоч він і посів все ж помітне місце серед поетів-громадян свого часу; чимало працював він і як перекладач.

Нар. 1864 р. в с. Пушкарному Охтирського повіту на Харківщині; пом. 1902 р. «на поселенії» в м. Тобольському.

Володимир Самійленко (*Сивенький*) — належить до видатніших поетів кінця минулого століття. Знаний більше не як лірик, а як громадський сатирик та високо-культурний перекладач. (Барб'є, Беранже, Данте і ін.).

Нар. 1864 р. в м. Сорочинцях на Полтавщині; пом. 1925 р. в Боярці під Києвом.

Літаканієв Кримський — видатний учений-філолог, відомий повістяр і лірик, перекладач із східніх поетів. На літературне поле виступає Українська поезія — 24.

пив на початку 90 р.р. З 1918 р. академік Всеукраїнської Академії Наук.

Нар. 1871 р. в м. Володимири Волинському.

Василь Ілурат—відомий учений і поет, академік Всеукраїнської Академії Наук (1929). В літературі вперше виступив 1890 р. Багато працював як перекладач, переважно з німецької мови.

Нар. 1872 р. в Галичині.

Сильвестер Яричевський—галицький письменник, що найбільше відзначався як поет. Почав писати 1891 р.

Нар. 1871 р.; пом. 1916 р.

Теодот Галіл—буковинський поет, що з часом замовк зовсім. Віршувати почав ще в дитинстві; друкуватись—1894 р.

Нар. 1873 р. в с. Волока на Буковині.

Олександр Козловський—«найталановитіший поет нашої молодої генерації», мовляв І. Франко, що видав його посмертну збірку поезій 1905 р. «Мірти і кипариси».

Нар. 1876 р. в с. Горуцькому коло Дрогобича; пом. 1898 р., не встигнувши розгорнути поетичного хисту.

ЗМІСТ.

	Стор.
Шляхи української поезії. Ф. Якубовський.	V—CV
<i>Іван Котляревський.</i>	
Еней у пеклі	4
<i>Петро Гулак-Артемовський.</i>	
Пан та собака	16
До Любки .	22
<i>Світан Гребінка.</i>	
Ведмежий суд .	24
Ячмінь	25
Сонде та хмари	26
<i>Маркіян Шашкевич.</i>	
Підлісся	28
Веснівка	30
<i>Микола Істіянович.</i>	
Верховинець	32
Осінь	34
<i>Альфросій Метлинський.</i>	
Смерть бандуриста	36
<i>Микола Костомаров.</i>	
Співець Митуса	40
Еллада	42
<i>Віктор Забіла.</i>	
Вітер .	44
Соловей	45
<i>Олександр Афанасьев.</i>	
Ой у полі .	48
Гребінді .	49
Мов синяя стрічка	50

<i>Тарас Шевченко.</i>	
Чого мені тяжко	52
Лівичії ночі	53
Попад полем іде .	55
Мені однаково, чи буду	56
Сонце заходить, гори чорніють	57
Мені тринадцятий минало	58
Не гріє сонце на чужині	60
Ляхам	61
А нумо знову віршувать	62
І небо невмите і заспані хвилі	63
Мов за подушне	64
Не жаль на злого	65
Не для людей, тієї слави	67
Готово! Парус розпустили	68
У бога за дверми лежала сокира	69
Хіба самому написать	71
Неначе степом чумаки	73
Якби ви знали, паничі	74
Чи то недолі та неволя	77
Я не нездужаю, нівроку	78
Бували воїни й войськовії свари	79
Ликері	80
А. О. Козачковському	81
Гамалія	85
Кавказ	91
Юродивий	96
<i>Пантелеймон Куліш.</i>	
Заспів	. 100
Кумейки	101
Покобзарщина	. 104
Поетові	. 105
На чужій чужині	106
Побоянщина .	. 107
Прежній	. 109
До рідного народу	. 110
До кобзи	. 112
Шукання-викликання	. 113
Заворожена криниця .	. 114
Чолом доземний моїй же таки знаній	. 116

Леонід Глібов.

Думка	118
Журба	. 120
Nocturno	122
У степу	. 123

Микола Вербицький.

Плач Ярославни	. 126
Веснянка	128

Василь Мова.

Козачий кістяк.	. 130
-----------------	-------

Павло Чубинський.

Сон невольника	. 134
До моєї Катруси	. 135
Вдовина доля	. 136

Олександр Кониський.

Ратай .	138
На похорон Шевченка .	. 139
Моє бажання	. 141
Я не боюсь тюрми і кати	142

Степан Руданський.

Гей, бики	144
Голе, голе моє поле	. 145
Над колискою .	146
Наука .	. 149
Пісня	. 153
Пекельна смола	155
Треба всюди приятеля .	. 156

Осип Юрій Федъкович.

Пречиста діво, радуйся Маріє	. 158
Рекрут	. 160
Брат та сестра	162
Дезертир	. 163
Хворий стрілець .	. 164
Добуш	. 165

Яків Щоголів.

Келих .	172
Ткач	. 174
Зимній шлях	175

Пляц	. 176
Зерно .	. 178
Похорони	180
Листопад	. 181
Кобзар	182
Олена Ічілка.	
Волинські спогади .	184
Перед блакитним морем	. 185
Минула молодість	186
Михайло Старицький.	
По виході Празького видання «Кобзаря»	
Т. Г. Шевченка	188
Занадто вже .	189
Нива	190
Поету .	191
Коли засну павіки в домовині	. 193
До молоді .	. 194
Швачка .	. 195
Мов бачу тиху оселю	196
Іван Манжуря.	
Бурлака .	198
Степ	199
Розкіш-доли	. 201
Сон .	202
Лелії	203
Сидір Воробкевич.	
Рідна мова	. 206
Заграй	207
Корнило Устянович.	
Листям дубовим повита	. 210
Імпровізація 211
Ні дверми, ні крізь віконце	. 212
Іван Франко.	
Вічний революціонер	214
Каменярі . . .	215
Народе мій, замучений, розбитий	. 217
Товаришам із тюрми .	. 219
У долині село лежить	. 221
Земле, моя всеплодюща мати	. 222

На ріді вавилонській	. 223
Де не лілія ви в нашій бувальщині	. 225
Весняна елегія	. 226
Безмежнє поле	. 227
Чогоявляєшся меші	. 228
Не можу забути	. 230
Благословенна ти	. 231
Знов кличеш ти мене	. 232
Поете, тям	. 233
Притча про життя	235
Притча про красу.	239
Як голова болить	. 241
У лісі .	. 243
<i>Борис Грінченко.</i>	
Ло праці	. 248
Смутні картини	249
Хлібороб	. 250
Я зрікся мрії	. 252
Жайворонок .	254
Зламала буря дуб могучий .	255
Щастя хочеш ти заспати	256
<i>Ляна Кравченко.</i>	
Ви молоді, що рвeteсь в вир кипучий	. 258
.Люблю	. 260
<i>Леся Українка.</i>	
Contra spem spergo	262
Талого снігу платочки спвењкії	. 263
Слово, чому ти не твердая криця	264
То була тиха ніч чарівниця	265
Минаю я, було, долини й гори	. 266
Давня весна .	267
Битим шляхом та крутим	. 268
Чує лицар	. 269
Напис в руїні .	271
Забута тінь	. 273
Ізольда Білорука .	275
<i>Осип Маковей.</i>	
Елегія	. 284
Метеор	. 285

Смерть	286
Сон	
<i>Івано Грабовський.</i>	
До матері	288
Сон	289
Він скучий був	. 290
Ні, не спинай серця втрати	. 291
Уперед за рідний край та волю	. 292
<i>Володимир Салійленко.</i>	
Найдорожча перлина	294
На роковини смерти Шевченка	. 295
Не вмре поезія	. 296
Непевність	. 297
Божий приклад	. 298
До поета	. 299
На печі .	. 301
<i>Левтанієв Крипський.</i>	
На чужині .	. 304
Я не жалую, що кину світ оцей	. 305
Дивувала зима, дивувалася	. 306
<i>Василь Щурат.</i>	
Блискавко, темної ночі .	308
Щоб хоч портрет	. 309
З весняних днів	. 310
<i>Сільвестр Яричевський.</i>	
Гімн	312
Мрія-надія	313
Бурлака	. 314
<i>Теодот Галіп.</i>	
Пісня з села	316
Убогий край .	. 317
Чужинець .	. 318
<i>Олександр Козловський.</i>	
Чорна думка	320
Резигнація .	. 321
Мені так важко	. 322
Примітки.	

Б 3308

Ціна 2 крб. 30 коп.